

Personlig tränare – framtidsväg eller återvändsgränd?

En gymnasial yrkesutgång inom barn- och
fritidsprogrammet

Ellinor Dyne

Licentiatuppsats 2017

INSTITUTIONEN FÖR PEDAGOGIK
OCH SPECIALPEDAGOGIK

Abstract

Title: Personal trainer – A pathway into the future or a blind alley? An upper secondary school vocational outcome within the Child and Recreation Programme

Author: Ellinor Dyne

Language: Swedish with an English summary

Keywords: Vocational education, collaboration between the school world and the professional world, personal trainer, school code, professional code.

This study deals with how a completely new upper secondary school vocational programme is designed on the national and local level. The aim was to study how the vocational outcome as a personal trainer is developed and transformed into educational content for the Recreation and Health orientation within the Child and Recreation Programme.

It is an explorative study that explains the relationships and course of events during the design phase of the vocational programme. By way of introduction, a picture is provided of how the vocational outcome was developed prior to the decision by the Swedish Parliament regarding the GY 2011 reform. This is followed by an examination of the way in which the joint programme work at a local school is conveyed. Finally, there is an examination of how the school world and the professional world, in this case a major fitness centre chain, develop the vocational programme together. The study adopts a curriculum-based theory approach (Linde, 2000; Lindensjö & Lundgren, 2012; Lundgren, 1979), where the workplace curriculum also has a vital role to play (Billett, 2006). In order to analyse the material, the terms school code (Arfwedson, 1983) and professional code are used.

The members of an expert group, made up of three persons appointed by the National Agency for Education, a representative from the recreation and wellness sector on the national level, four vocational teachers, a principal, and two persons from the professional world on the local level, are key figures in the study. The empirical material in the study took just over a year to collate, and comprises mainly participatory observations and interviews.

Through the analysis, an *intended curriculum* (Billett, 2006) is highlighted. In the negotiations between the school world and the professional world, the content of the school code and the professional code determines which aspects of the vocational programme the students can access. The different activities are governed by their assumed routines, unstated rules and collective traditions. The codes illustrate that the conditions for implementing the vocational programme differ between the school world and the professional world. Despite the intention to develop the programme together, the two worlds do not always harmonise and find common points of agreement. The local school, for example, uses the curriculum as a starting point, whilst for the professional world the default position is sales and profit-based. The results demonstrate that in the preparations leading up to GY 2011 there was a lack of awareness about how the conditions in certain sectors could influence the student's potential to benefit from the entire body of professional knowledge at the workplace. Generally, the results bring to the fore the question of whether the GY 2011 reform represents a potential pathway into the future for the student, or whether it is simply a blind alley (cf. Forsberg, 2008).

Linnea och Annie

Innehåll

Förord	
KAPITEL 1. INLEDNING	13
Bakgrund och problemområde	13
Syfte och frågeställningar	17
Disposition	18
KAPITEL 2. INRIKTNINGEN FRITID OCH HÄLSA VID BARN- OCH FRITIDSPROGRAMMET	19
Gymnasieskolan	19
Barn- och fritidsprogrammet	22
Inriktningen fritid och hälsa	25
Arbetsplatsförlagt lärande	26
Branschen	27
Olika utbildningsformer för samma yrke	29
Innebörder för behörighet	30
KAPITEL 3. TIDIGARE FORSKNING	33
Sökförfarande	33
Studier om utformande av yrkesutbildning	36
Studier om barn- och fritidsprogrammet	36
Forskning om skola och arbetsliv	38
Yrkesområdet träning och hälsa	42
Avslutande kommentarer	44
KAPITEL 4. LÄROPLANSTEORI FÖR YRKESUTBILDNING VID ARBETSPLATS OCH SKOLA	45
Läroplansteori	45
Läroplansarenor	46
Arbetsplatsens läroplan	47
Koder som analytiska begrepp	48
Skolkodens kontext	49
Arbetslivets kontext	50
Skolkod och arbetslivskod utformar yrkesutbildning	50

KAPITEL 5. TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	53
Översikt och urval	53
Metod	54
Intervjuer.....	54
Deltagande observationer	56
Analys	60
Etisk medvetenhet.....	61
Studiens trovärdighet	62
 KAPITEL 6. EXPERTGRUPPEN KONKRETISERADE UPPDRAGET.....	65
Inledning.....	65
Samarbete mellan branschen och Skolverkets expertgrupp.....	66
Europeiskt branschsamarbete	68
Fortbildning för att höja yrkeslärarnas kompetens	71
Yrkesämnena inom barn- och fritidsprogrammet.....	72
Sammanfattande analys.....	74
 KAPITEL 7. DEN LOKALA SKOLANS KOD – DET PROGRAMGEMENSAMMA	77
Inledning.....	77
Studiens yrkeslärare och deras sammanhang	77
Det programgemensamma	80
Olika inriktningar och olika förutsättningar	81
Yrkeslicens	81
Gymnasiemässa och informationsdagar.....	82
APL-häftet	84
Heterogena elevgrupper.....	85
Lärare specialiseras.....	86
Sammanfattande analys.....	87
 KAPITEL 8. DEN LOKALA SKOLANS KOD – DET YRKESPECIFIKA.....	89
Inledning.....	89
Branschsamverkan.....	90
Försäljning för hälsa.....	91
Försäljningssamtal.....	94
Yrkeskunnande är färdighetsbaserat.....	96
Yrkesetik blir till ramar för uppförande.....	97
Sammanfattande analys.....	100

KAPITEL 9. DET LOKALA ARBETSLIVET	101
Inledning.....	101
Licensieringsföretaget	102
Företrädaren för träningskedjan	103
Att sälja hälsa till kunder.....	104
Träningsprogram.....	106
Sammanfattande analys.....	107
 KAPITEL 10. CENTRUMSKOLAN OCH TRÄNINGSKEDJAN.....	109
Inledning.....	109
Handledare och elever	111
Matchning av elev och handledare	112
Handledares bedömning av elever.....	115
Elevens tillgång till arbetsplatsens yrkeskunnande.....	117
Kundbemötande i receptionen.....	118
Städning/städrutiner.....	119
Fiktiva träningsscheman.....	119
Utseende och uppträdande.....	120
Personlig mognad	121
Tid med en PT	122
Ett affärsinriktat arbetsliv	128
Sammanfattande analys.....	128
 KAPITEL 11. DISKUSSION	131
Hur formuleras yrkesutbildningens innehåll i expertgruppens arbete?....	131
Hur tar utbildningen form på den lokala skolan?	132
Hur förstå skiljelinjer i mötet mellan skola och arbetsliv?.....	134
Avslutande diskussion.....	135
Ett differentierat program.....	135
En differentierad utbildning	136
Återvändsgränd eller framtidsväg?.....	138
Studiens validitet och trovärdighet	139
Fortsatt forskning.....	140
 SUMMARY.....	141
Aim	141
Previous research	142

Theoretical framework	143
Method	144
Results	145
Discussion.....	148
Referenslista	151
Internetadresser.....	157
Bilaga 1. Intervjumall med öppna frågor.....	159
Bilaga 2: Frågor till expertgruppen.....	160
Bilaga 3. Samtyckesblankett.....	161

Förord

Nu närmar sig examinationen för min licentiatstudie och därmed tar också min tid som doktorand vid den nationella forskarskolan Yrkesämnenas didaktik slut. Stort tack till Göteborgs Universitet och Utbildningsförvaltningen i Göteborg som möjliggjorde att jag kunde delta i forskarskolan. I efterhand går att konstatera att jag inte hade en aning om vad jag gav mig in på då jag började som doktorand. Det har varit en både lärorik och rolig men inte alltid helt lätt tid. Det finns några rader ur en sång som följt mig under den här tiden, en sång med riktigt bra takt:

*Kan jag höra en viskning, en svag bräcklig röst
Som växer sig allt starkare här inne i mitt bröst
Ge inte upp, ge inte upp
Det finns så mycket mer än det du ser
Ge inte upp, ge inte upp
Detta livet har så mycket mer att ge*

(Gruppen Folk)

Ja, med lite perspektiv blir allt lättare och sedan är det bara att jobba vidare. Jag tror att envishet är ett måste för att forska. Den här studien är därför ett resultat av en lärprocess och en stor portion envishet.

Jag vill rikta mitt varma tack till Centrumskolans personal för att de lät mig komma nära sitt arbete. De gjorde ett fantastiskt jobb då de formade en för BF-programmet helt ny yrkesutbildning, de bröt ny mark! Likaså vill jag tacka företrädarna för arbetslivet som lät mig få inblick i vad yrket PT verkligen innebär. Utan dem hade jag aldrig fått möjlighet att synliggöra med vilka förutsättningar som skola och arbetsliv utformar yrkesutbildning mot yrket PT. Slutligen, ett stort tack till Skolverkets expertgrupp och friskvårdsbranschens representant som delade med sig av sina erfarenheter från den tid då BF-programmet formulerades på nationell nivå.

Jag vill också rikta ett stort tack till mina båda handledare Gun-Britt Wärvik och Caroline Runesdotter, som båda strött goda råd över min väg. Gun-Britt med sin goda kännedom om yrkesdidaktik samt yrkesämnen och som inte minst är en mycket god läsare. Caroline, så kunnig inom läroplansteorin och med en specialpedagogisk kompetens som verkligen berikat handledningen. Tack också till Marie Wrethander som bringat klarhet i BF-programmets innebörd.

När jag ser tillbaka på tiden vid Göteborgs universitet, ser jag främst bilden av rummet högst upp under takåsarna i A-huset vid Grönsakstorget. Där fanns mina doktorandkollegor Ann-Louise Ljungblad och Ingela Andersson som var helt fantastiska. Utan er hade jag inte klarat av att genomföra arbetet. De många diskussionerna, skratten och goda råden var och är även idag, oerhört viktiga för mig. Tack även till Martina Wyszynska Johansson och Helena Wallström för goda samtal och- naturligtvis ett stort tack till alla mina kollegor inom forskarskolan Yrkesämnenas didaktik.

Idag arbetar jag som utvecklingsledare vid Utbildningsförvaltningen/Område Stadsgemensamt/Vägledningscentrum i Göteborg. Stort tack till alla fantastiska kollegor där som så ofta frågat hur det går med forskningen och som bara väntat på att jag ska bli färdig. Ni är viktiga!

Sist men inte minst vill jag tacka min fantastiska familj. För att kunna göra något så egoistiskt som att forska, är det nödvändigt med en stabil grund. Stort tack till dig Lars, min man som alltid funnits där för mig i alla sammanhang. Du har lyssnat, uppmuntrat och aldrig kommenterat då jag rest till Grekland för att skriva. Tack också till mina barn Linnea och Annie som gett mig perspektiv för vad som är viktigt i livet. Ni är fantastiska! Speciellt tack till Annie, du är en god läsare. Likaså tack till min svärson Martin för ovärderlig hjälp med IT-problem. Slutligen vill jag skriva några ord om min pappa Johan Albertsson som gick bort under min tid som doktorand. Han var alltid aktivt närvarande och intresserad i vad jag höll på med. Han ringde ofta, dels för att fråga hur det gick med forskningen och dels för att prata om livet i stort. Det finns inga ord som beskriver vad sådant engagemang betyder.

Sammanfattningsvis tack för en fantastisk familj och goda vänner!

Kapitel 1. Inledning

En personlig tränare står bredvid en kund i en träningslokal som är fylld av olika träningsredskap. Den personliga tränaren korrigerar kundens rörelser, säger till då hon gör rätt och uppmuntrar till att kämpa lite mer. Det är en professionell situation där kundens träning och behov är i centrum för den personliga tränarens uppmärksamhet. Det är också kunden som betalar lönen. Därför är inte bara träningslära och anatomi en viktig del för den som arbetar som personlig tränare utan det gäller även att kunna sälja sin vara. (Fältanteckningar maj 2014)

Bakgrund och problemområde

Med den läroplan för gymnasieskolan som trädde i kraft 2011 introducerades nya yrkesprogram, nya inriktningar och yrkesutgångar. Den innebar att innehållet i de befintliga gymnasieprogrammen förändrades, inte minst då flera program fick helt nya yrkesutgångar som skulle införlivas i verksamheten. Andra förändringar innebar att program som tidigare varit både högskoleförberedande och yrkesförberedande blev yrkesprogram, ett sådant var barn- och fritidsprogrammet (BF). BF-programmet förändrades ytterligare genom att det fick nya så kallade yrkesutgångar som inte funnits inom gymnasieskolan tidigare. Ett exempel på en helt ny gymnasial yrkesutbildning är personlig tränare (PT) inom inriktningen fritid och hälsa vid BF (Skolverket, 2011). Den här studien handlar om hur denna yrkesutbildning har utformats till en yrkesutgång på nationell och lokal nivå.

Anledningen till att yrkesutgången PT placerades inom BF var att programmet gemensamma hälsoinriktning skulle förstärkas liksom att de pedagogiska inslagen skulle riktas mot alla åldrar (SOU 2008:27 s.447). Både hälsa och pedagogik är centrala inslag inom yrket PT (Andreasson & Johansson (2014c). Tidigare utbildade BF-programmet enbart inom pedagogiska och sociala yrkesområden, samt kultur- och fritidssektorn. Då förbereddes eleverna främst för arbete inom barnomsorg och fritidsgårdar. Genom reformen GY 2011 förändrades programmet till att numera, förutom inriktningen fritid och hälsa, rymma inriktningarna pedagogiskt arbete och socialt arbete. Varje in-

riktning består i sin tur av programfördjupningar som leder fram till olika yrkesutgångar såsom väktare, personlig assistent, personlig tränare, anläggnings-skötare, elevassistent eller barnskötare (Skolverket, 2011). Vissa av yrkesutgångarna ligger närmare det ursprungliga programmet, medan exempelvis väktare och PT däremot är nya yrkesområden.

Den nya yrkesutgången mot PT ska ta form i förhållande till såväl programmet övriga inriktningar som yrket PT och arbetslivets krav. Tillsammans ska inriktningarna uppvisa en programenhetlighet som utgör basen för alla utbildningar inom programmet.

För att utforma och genomföra yrkesutbildningen behöver de lokala skolorna således samverka inom programinriktningarna, men också med branschföreträdare. Redan under föregående läroplan fanns samarbete formaliserat för skola och arbetsliv, något som då kallades för branschråd. Genom GY 2011 kom branschråden att få namnet programråd. och ska numera finnas i alla yrkesprogram, inte bara i de fall där det finns naturliga kopplingar mellan bransch och skola. Namnförändringen signalerar även om förändrade uppgifter och en tydligare roll än vad det tidigare branschrådet hade. Det finns idag både nationella och lokala programråd. De nationella programråden har en rådgivande funktion till Skolverket och de lokala programråden utgör en mötesplats där intentioner i läroplan och andra styrdokument ska konkretiseras till ett kursinnehåll (SFS 2010:2039). Genom de lokala programråden har arbetslivet fått ökade möjligheter att påverka innehållet i undervisningen. Skolan kan i sin tur ta del av de kunskaper som arbetslivet anser vara viktigt yrkeskunnande och som det därför är relevant att utbilda eleverna inom (SOU 2008:27).

Den nya och mer utvecklade påverkansroll som bransch- och arbetsliv fått i yrkesprogrammen aktualiserar flera frågor. När det gäller yrkesutgången PT företräds arbetslivet huvudsakligen av träningskedjor som inte har någon tidigare erfarenhet av att samarbeta med gymnasieskolan. Det är inte heller givet hur de kommer att tillmötesgå skolans önskemål. För det första är det inte självklart att träningskedjorna kommer att samarbeta med skolan. För det andra är det heller inte självklart hur långt de är villiga att sträcka sig. På en arbetsplats finns förväntningar om ett visst yrkeskunnande samt rutiner och regler för hur arbetet skall utföras, vilket går att se som en arbetsplatsens läroplan. Det är denna läroplan som ska integreras med skolans utbildningsuppdrag (jfr Billett, 2004; 2006; Fuller & Unwin, 2004; Rosen & Gayer, 2010). Det

INLEDNING

innebär att arbetsplatsens läroplan påverkar och är högst aktuell för hur utformandet av yrkesutbildningen blir till (jfr Billet, 2006).

Inte heller skolan har erfarenhet av att utbilda inom yrket PT. Det innebär att inte bara samarbetet med branschen är nytt utan den nya situationen utmanar även inom själva BF-programmets struktur. I den mån skolan utbildar för specifika yrkeskompetenser ska den samverka inom det programgemensamma och på så sätt tillgodose vad branschen efterfrågar. Det innebär att branschens intressen inte bara påverkar inom den specifika inriktningen och yrkesutgången utan yrkesutbildningen tar även form på programgemensam nivå. Hur yrkesutgången mot PT tar form i arbetet på en enskild skola aktualiserar därför frågor som vad yrkeskunnande innebär, hur yrkesutbildningen skall genomföras, samt vilka hinder och möjligheter som uppstår i arbetet med utformningen.

I förberedelserna för reformeringen av gymnasieskolan rekryterade Skolverket en så kallad expertgrupp som preciserade vilka yrkesgångar som skulle finnas inom BF. Tillsammans med friskvårdsbranschen diskuterade expertgruppen frågor som hur utbildningen skulle genomföras och vad den skulle innehålla. På så sätt formulerade ämnes- och kursinnehåll för de respektive yrkesutgångarna.¹ Med utgångspunkt i expertgruppens arbete och Regeringens beslut om att införa GY 2011 utformas idag yrkesutbildningen i de lokala skolorna.

En utgångspunkt för den här studien är att varje skola har sina rutiner och förgivettaganden för hur man löser och organiserar utbildning. De utvecklar vad Arfwedson (1983) benämner som en lokal skolkod. En lokal skolkod är under ständig förändring och går därför aldrig att se som något generellt eller beständigt utan den speglar hur någonting ser ut i en viss tid. Förutom att en

¹ SOU:2008:09 identifierade utvecklingsområden för BF-programmet (som i utredningen fick namnet Programmet för Ledarskap och Friskvård) som Expertgruppen hade som utgångspunkt för sitt arbete: Inriktningarna Pedagogiskt arbete med barn och unga samt Socialt arbete kan sägas vara en tudelning av dagens inriktning Pedagogisk och social verksamhet inom det nuvarande barn- och fritidsprogrammet...//... Inriktningen Fritidsverksamhet har sin motsvarighet i dagens inriktning Fritid. Den nya inriktningen leder till yrkesutgången fritidsassistent. En fritidsassistent kan t.ex. arbeta inom arenor, idrottsplatser, simhallar och friluftsverksamheter samt som aktivitetsledare. Dessutom har en fjärde, ny inriktning – Idrott, hälsa och friskvård – tillkommit på Programmet för Ledarskap och Friskvård. Som jag tidigare har nämnt bedömer jag att dessa aspekter behöver förstärkas inom gymnasieskolan. Inriktningen leder till yrkesutgången idrottsassistent. En idrottsassistent kan t.ex. arbeta med olika yrken inom friskvård och hälsa, som massageterapeut och instruktör på bl.a. gym och spa. s.447f. De fyra inriktningarna kom så småningom att bli tre inriktningar.

lokal skolkod utgår från nationella styrdokument som läroplaner, är den också beroende av skolans yttre kontext dvs. det närsamhälle som skolan är placerad i. Den är även beroende av skolans inre kontext dvs. de handlingsrutiner och mönster som skolans personal använder sig av för att sköta arbetet (Arfwedson, 1983). Skolkoden visar sig genom kollektiva och enskilda handlingar som bildar mönster och förväntningar för ”så här är vi” och ”så här gör vi” vid den här skolan.

Ett antagande är att det även inom arbetslivet kan förekomma förgivettaganden om hur arbetet ska utföras och hur de anställda ska förhålla sig till varandra och till verksamheten. Även dessa förgivettaganden kan sammanfattas under benämningen koder, i detta fall arbetslivskoder. Sådana koder får i sin tur betydelse då en del av utbildningen ska genomföras på en arbetsplats och skolkoden då kontrasteras mot arbetslivskoden. Förändringen som blir möjlig genom GY 2011, resulterar därmed i att två för varandra helt nya och skilda verksamheter, med olika kulturella traditioner och intressen ska utforma yrkesutbildningen mot PT.

En annan utgångspunkt här är att arbetet med att reformera och utarbeta en läroplan försiggår på olika arenor (Lindensjö & Lundgren, 2012). Med denna terminologi utspelar sig expertgruppens arbete inför GY 2011 inom en formuleringsarena. De förväntningar som då formulerades på nationell nivå av expertgruppen blir också en del i läroplanen och påverkar på lokal nivå. Det arbete som jag följer här utspelar sig dels på formuleringsarenan men framför allt på en arena mellan denna och själva utbildningspraktiken, en transformeringsarena där styrdokumentet tolkas och anpassas till förutsättningarna lokalt.

Sammanfattningsvis handlar denna studie om hur en ny utbildning till yrket PT utformas inom ett gymnasialt yrkesprogram och tillsammans med företrädare från friskvårdsbranschen. Det handlar om vilka förväntningar som lagts in i läroplanen på nationell nivå, hur de tas om hand och transformeras till en yrkesutbildning på lokal skolnivå. BF-programmet som sådant ska utformas lokalt med nya samarbetspartner, men vad innebär reformarbetet i realiteten för de lokala verksamheter där reformen ska genomföras och utbildningen organiseras? Är det självklart att en för skolan helt ny samarbetspartner har samma intresse i förhållande till utbildning som skolan har? Vad händer med de förväntningar som finns inskrivna i läroplanen? Detta har varit en utgångspunkt för att studera förändringen närmare och på så sätt syn-

liggöra hur yrkesämnen formuleras och transformeras till en utbildningspraktik.

Syfte och frågeställningar

Syftet är att studera hur en gymnasial yrkesutbildning till PT formuleras och transformeras till ett utbildningsinnehåll inom inriktningen fritid och hälsa vid barn- och fritidsprogrammet, på både nationell och lokal nivå. Det görs genom frågorna:

1. Hur utformas yrkesutbildningens innehåll för yrket PT genom expertgruppens arbete?
2. Hur tar yrkesutbildningen till PT form på en enskild skola?
3. Hur kan man förstå de skiljelinjer som framkommer i mötet mellan skolans utbildningsuppdrag och arbetslivets syn på utbildningens innehåll?

Studien är explorativ till sin karaktär. I detta fall innebär det att den förklarar relationer och händelseförlopp då den gymnasiala yrkesutbildningen mot PT utformas på nationell och lokal nivå. Det ger en mångfacetterad bild som inledningsvis tar sin utgångspunkt i hur yrkesinriktningen formulerades inför Riksdagens beslut om reformen GY 2011. Därefter fortsätter beskrivningen av hur den enskilda lokala skolans interna programgemensamma arbete kommer till uttryck. Slutligen studeras hur skolan och arbetslivet utformar yrkesutbildningen. Studien har en läroplansteoretisk ansats (Linde, 2000; Lindensjö & Lundgren, 2012; Lundgren, 1979) där även arbetslivets läroplan har en central roll (Billett, 2006).

Disposition

Studien är indelad i 11 kapitel.

Det inledande kapitlet presenterar forskningsintresse och frågeställningar.

Kapitel 2 handlar om barn- och fritidsprogrammet och yrkesutbildning mot yrket personlig tränare. Det innehåller även en övergripande beskrivning av yrket som sådant.

Kapitel 3 beskriver tidigare forskning om utformande av yrkesutbildning.

Kapitel 4 innehåller en beskrivning av studiens läroplansteoretiska intresseområde och analysredskap. Här beskrivs även analysarbetet i förhållande till de metoder som använts för dataproduktionen.

Kapitel 5 innehåller insamlingsmetoder och bearbetning av empiri.

I kapitel 6-10 finns studiens resultat och analys.

- Kapitel 6 handlar om förberedelser inför reformen GY 2011. Här kommer expertgruppens arbete till uttryck liksom dess samarbete med den nationella representanten för hälsobranschen.
- Kapitel 7 och 8 beskriver den enskilda lokala skolans kod. I texten är de två yrkeslärare som leder inriktningen fritid och hälsa och yrkesutgången mot yrket PT centrala. Även programmets lokala yrkesutvecklingsgrupp har en framträdande roll. Det programgemensamma arbetet är i centrum och här identifieras ytterligare två yrkeslärare och rektor. Skolan får det fiktiva namnet Centrumskolan.
- Kapitel 9 beskriver arbetslivskoden. Här synliggörs innebörderna för yrket PT av en företrädare för arbetslivet och en person från den licensieringsfirma som den lokala skolan använder sig av.
- Kapitel 10 behandlar hur Centrumskolan och arbetslivet utformar gymnasieutbildningen mot yrket PT.

I kapitel 11 diskuteras studiens resultat. Kapitlet avslutas med förslag om fortsatt forskning.

Kapitel 2. Inriktningen fritid och hälsa vid barn- och fritidsprogrammet

Av totalt 18 nationella gymnasieprogram i Sverige är 12 yrkesprogram. Varje yrkesprogram har i sin tur olika yrkesutgångar, varav en riktar sig mot yrket personlig tränare (PT). Barn- och fritidsprogrammet (BF) rymmer inriktningen fritid och hälsa där också yrkesutgången mot PT är placerad. BF-programmet finns vid totalt 77 gymnasieskolor och av dem utbildar 32 av skolorna inom inriktningen fritid och hälsa.² Skolornas beskrivningar av inriktningen är oftast av mer allmän karaktär där de berättar om ledarskap och hälsoinriktat arbete med människor. Av de totalt 32 gymnasieskolorna finns 14 som mer tydligt beskriver hur de utbildar till yrket PT alternativt tränings- eller hälsocoach. Den här studiens empiri är hämtad från en av dessa 14 skolor, Centrumskolan (fiktivt namn). På utbildningen får eleverna lära sig om människors kost och träningsbehov, i både förebyggande och rehabiliterande syfte. Förutom att skolan ger utbildning till PT erbjuder den även eleverna att licensieras av en auktoriserad utbildare för personliga tränare. Dessutom har eleverna möjlighet att diplomerar som massörer. Centrumskolan beskriver PT:s kommande yrkesmöjligheter som arbete med privatpersoner eller företag, inom spa- fitness- eller hotellbranschen alternativt att de kan starta egna företag.

Det här kapitlet inleds med en historisk beskrivning över yrkesutbildning inom gymnasieskolan samt en beskrivning av gymnasieskolan efter reformen GY 2011. Detta följs av BF-programmets programstruktur och hur yrkesutgången mot PT är utformad i relation till det gemensamma i programmet. Därefter identifieras andra utbildningar som kan leda till yrket PT.

Gymnasieskolan

BF-programmet har sitt ursprung i vårdlinjens gren för omsorger om barn och ungdom som inrättades genom Läroplan för gymnasieskolan (Lpf 70)

² <http://www.gymnasium.se/sok/barn-och-fritidsprogrammet-fritid-halsa/a88-c597>

Hämtad 2016-06-10.

(Skolöverstyrelsen, 1970). Lpf 70 innebar att de tre existerande studielinjerna- de akademiska linjerna (gymnasiet), fortsättningslinjerna (fackskola-handel, sjukvård, kontor) och yrkesskolan slogs samman. Den nya skolformen kom att kallas gymnasieskola. För yrkesprogrammets del, som då blev tvååriga, innebar det att yrkesutbildningarna blev skolförlagda (Skolöverstyrelsen, 1970).

Genom reformen Lpf 94 kom gymnasieskolan att bestå av sexton nationella program varav två var studieförberedande och resterande 14 program var yrkesorienterade. Samtliga program blev också treåriga och gav behörighet för högre utbildning (Skolverket, 1994). Dessutom fanns nio gemensamma kärnämnen såsom engelska, naturkunskap, svenska, historia, samhällskunskap, religion och matematik. Samtliga ämnen hade kärnämneskurser som alla elever oavsett program läste men som kunde se olika ut beroende på program. För de yrkesorienterade programmen innebar det att yrkesämnena fick lämna plats för kärnämnesundervisning. Programmålen blev kittet för respektive program och målen placerade kurserna i sitt sammanhang. Det här innebar att yrkesprogrammen knöts ytterligare till skolan och den arbetsplatsförlagda tiden minskades till 15 veckor under tre år (Skolverket, 1994). Fortfarande samverkade arbetslivet med skolan men hade en mer tillbakadragen roll än tidigare. Överlag minskade skillnaderna mellan yrkesförberedande och studieförberedande gymnasieutbildning (Lundahl, 2008).

Den läroplan som gäller idag GY 2011 (Skolverket, 2011) innebär att yrkesutbildningarna återigen får en tydligare plats i gymnasieskolan. Fortfarande ska eleverna ha minst 15 veckors praktik under de tre gymnasieåren men yrkesämnena betonas starkare än i den föregående reformen. Dessutom ska det lokala arbetslivet påverka kursernas innehåll på ett tydligare sätt än tidigare (Skolverket, 2011). Det görs bland annat genom de programråd som varje yrkesutgång ska bedriva tillsammans med det lokala arbetslivet.

Utbildningarna inom GY 2011 ska vara målstyrda och likvärdiga och eleverna bli väl förberedda för ett yrke eller fortsatta högskolestudier (Skolverket, 2011).³ Det finns två typer av nationella program inom gymnasiet efter GY 2011, sex högskoleförberedande program och tolv yrkesprogram. Programstrukturen är densamma och utgår från respektive programs gemensamma ämnen liksom de inriktningsval som följer inom programmet (Skol-

³ Gemensamma styrdokument för GY 2011 som ger ramar för samhällets intentioner för skolans verksamhet är Skollagen och Gymnasieförordningen. Den senare beslutas av regeringen och omfattar regler för gymnasieskolan samt konkretiserar skollagen.

verket, 2011). De sex högskoleförberedande programmen förbereder för fortsatta studier vid högskola medan de 12 yrkesprogrammen främst förbereder för ett yrke. Båda programformerna har samma struktur med gymnasiegemensamma ämnen, programgemensamma ämnen, inriktningar, programfördjupning, gymnasiearbete och individuellt val. De gymnasiegemensamma ämnena är gemensamma för alla program: engelska, historia, idrott och hälsa, matematik, samhällskunskap, religionskunskap, naturkunskap, historia och svenska. Skillnaden är att de högskoleförberedande programmen fördjupar sig mer inom dessa ämnen än vad yrkesprogrammen gör. Exempelvis läser elever vid yrkesprogrammen 50 poäng samhällsvetenskap medan elever vid högskoleförberedande program läser 100 poäng samhällsvetenskap.⁴

Utöver gymnasiegemensamma ämnen läser yrkeselever även ämnen som är gemensamma för yrkesprogrammen, programgemensamma ämnen. Här finns specifika ämnesområden som karakteriserar själva programmet och som svarar mot arbetslivets krav för yrket (Skolverket, 2011). Varje programgemensamt ämne består i sin tur av ett antal kurser och beroende av vilken inriktning eleverna väljer inom yrkesprogrammet, läser de fördjupningskurser inom ämnena. Kurserna beskrivs i en ämnesplan. I varje så kallat programfördjupningspaket finns också specifika kurser för det yrke som eleverna utbildas till inom yrkesutgången. Kursernas innehåll speglar yrkeskunnandet som sådant men också vad de lokala branscherna anser att eleverna bör kunna då de kommer ut i yrkeslivet (Skolverket, 2011).

Yrkesprogrammets examensmål ska styra utbildningen, både i planeringsarbete liksom undervisning vid den lokala skolan. Ytterligare styr examensmålen, gymnasiearbetets innehåll och hur det ska utformas. Slutligen visar examensmålen på programmets gemensamma mål, vilka inriktningar som finns inom programmen (Skolverket, 2011). Läroplanen, gymnasieförordningen samt examensmålen är de förordningar som förverkligar och tydliggör skollagen medan ämnesplanen styr det enskilda ämnet och de kurser som finns inom ämnet.

⁴ Likadant är det i ämnena historia, matematik och samhällskunskap där yrkes eleverna läser hälften av vad elever inom studieförberedande program gör. Ämnena idrott och hälsa och religion skiljer sig dock från de andra i och med att alla elever, oavsett om de går yrkesprogram eller högskoleförberedande program, läser 100 poäng idrott och hälsa respektive 50 poäng religion. Totalt innehåller yrkesprogrammen 600 poäng gymnasiegemensamma ämnen till skillnad mot högskoleförberedande där eleverna läser 1150 poäng.

För att en elev skall få yrkesexamen ska minst 2250 poäng av de totala 2500 poäng vara godkända. Det gäller de grundläggande kurserna i svenska, engelska, matematik, programgemensamma kurser om 400 poäng samt gymnasiearbetet. Dessa måste vara godkända (Skolverket, 2011).

Barn- och fritidsprogrammet

Genom reformen Lpf 94 blev barn- och fritidsprogrammet (BF) ett eget program inom gymnasieskolan. Då programmet hade rötter inom pedagogik, sociologi och psykologi beskrivs det som tvärvetenskapligt och har därmed en god grund för att utbilda inom baskunskaper för ledarskap, människors utveckling och relationer. Genom reformen GY 2011 blev BF ett yrkesprogram och liksom övriga yrkesprogram fick det en tydligare utbildningsform mot yrken än tidigare.

Utöver de gymnasiegemensamma ämnena engelska, historia, idrott och hälsa, matematik, samhällskunskap, religionskunskap, naturkunskap, historia samt svenska, läser eleverna vid BF-programmet programgemensamma ämnen (700 poäng). Det programgemensamma ger BF-programmet dess specifika karaktär. Det identifierar det särskilda med yrkesprogrammet, vad utbildning inom pedagogik, människors hälsa och levnadsvanor innebär. Här utbildas elever inom etiskt förhållningssätt och det programgemensamma kännetecknas speciellt av samarbete och kommunikation. Programgemensamma ämnen ska även verka för att BF-eleverna ska utveckla förmågor som lyhördhet och kreativitet i samspråk med andra (Skolverket, 2011).

Hur människor lär, utvecklas och socialiseras i olika sammanhang och om människors interaktion och kommunikation samt om pedagogiskt ledarskap. Detta är också kunskaper som efterfrågas av branscherna. I det blivande yrket skall eleven bland annat kunna möta, assistera och pedagogiskt leda människor och skapa goda villkor för människors lärande och växande (Skolverket, 2011 s. 72).

Ämnet pedagogik är centralt och framställs i läroplanen (GY 2011) som ett tvärvetenskapligt kunskapsområde inom samhällsvetenskaplig disciplin och rymmer såväl psykologi, filosofi som sociologi. I detta sammanhang handlar pedagogik om mötet mellan människor, deras liv och lärande individuellt, i grupp och i olika miljöer. Utbildning inom BF-programmet är med andra ord knuten till arbete med människor och med inriktning mot barn, funktionshindrade, väktare eller fritid och hälsa. Ämnet pedagogik ska dels förbereda

eleverna att kunna förstå hur människor interagerar och kommunicerar med varandra och dels utveckla elevernas eget pedagogiska ledarskap i arbete med människor. I detta fall innebär det att lära sig att reflektera över andra människors handlande och attityder, men också den egna rollen (Skolverket, 2011).⁵ Tillsammans läser alla eleverna de programgemensamma ämnena: hälsopedagogik, naturkunskap 1a2, kommunikation, lärande och utveckling, människors miljöer, pedagogiskt ledarskap, samhällskunskap 1a2 samt svenska 2/svenska som andra språk 2.

Dessa programgemensamma ämnen är en grund för fortsatta studier inom programmet. Det innebär att de programgemensamma ämnena följs upp genom kurserna i BF-programmets tre inriktningar 1) fritid och hälsa där eleven utbildas till bad/sporthallspersonal eller personlig tränare, 2) pedagogiskt arbete med utbildning till barnskötare eller elevassistent samt 3) socialt arbete där eleven utbildas till personlig assistent eller väktare (Skolverket, 2011). Inriktningsvalen rymmer vardera 300 poäng och förbereder eleverna för arbete inom respektive yrkesområde.

Inom programfördjupningen som omfattar 600 poäng och som finns inom ramen för BF-programmets karaktär och examensmål, väljer eleverna vilket yrke de vill utbildas till. Kurserna utgår från branschens behov av vad som anses vara viktigt att läsa för en viss yrkesutgång. Det är här som elever lär sig det specifika yrke som de valt och som de steg för steg, från det programgemensamma, via inriktningarna och slutligen inom programfördjupningen förbereds för.

Medan programfördjupningen måste styras mot yrket har eleven också möjlighet att, genom individuella val, välja att fördjupa sig ytterligare mot sin yrkesutgång alternativt läsa grundläggande högskolebehörighet. Oavsett vad eleven väljer för individuellt val räknas han som behörig för yrket. Det slutgiltiga beviset för en färdig yrkesutbildning är gymnasiearbetet som ska visa att eleven behärskar yrkeskunnandet (Skolverket, 2011).

Den fullgjorda gymnasieutbildningen utgör 2500 poäng. Figuren som följer är ett exempel på hur ett BF-program utformar ämnes- och kursutbudet mot yrkesutgången PT.

⁵<http://skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/programstruktur-och-examensmal/barn-och-fritidsprogrammet>. Hämtad 2017-04-13.

Se exempelvis kurserna: kommunikation, PEDKOU0 liksom kursen: lärande och utveckling, PEDLÄR0 och Människors miljöer, PEDMÄI0 och pedagogiskt ledarskap PEDPEG0.

PERSONLIG TRÄNARE – FRAMTIDSVÄG ELLER ÅTERVÄNDSGRÄND?

Inriktningen fritid och hälsa – Personlig tränare							
Gymnasie-gemensamma ämnen 600 poäng	Poäng	Program-gemensamma karaktärsämnen 700 poäng	Poäng	Inriktningen fritid och hälsa 300 poäng	Poäng	Individuellt val 200 poäng	Gymnasiearbete 100 poäng
Engelska 5	100	Hälsopedagogik	100	Fritid och friskvårdsaktiviteter	200		
Historia 1a1	50	Naturkunskap 1a2	50	Fritid och idrottskunskap	100		
Idrott och hälsa 1	100	Kommunikation	100				
Matematik 1a	100	Lärande och utveckling	100	Programfördjupning 600 poäng	Poäng		
Naturkunskap1a1	50	Människors miljöer	100	Entreprenörskap	100		
Religionskunskap	50	Pedagogiskt ledarskap	100	Kost och hälsa	100		
Samhällskunskap 1a1	50	Samhällskunskap 1a2	50	Träningslära 1 & 2	200		
Svenska 1/Svenska som andraspråk 1	100	Svenska 2/ Svenska som andraspråk 2	100	Träningslära 2			
				Aktivitetsledarskap	100		
				Etnicitet och kulturmöten/ Svenska 3	100		

Figur 1. Innehållsförslag för yrkesutgången personlig tränare från inriktningen fritid och hälsa inom barn- och fritidsprogrammet. Beskrivningen är hämtad från Centrumskolans informationsblad 2014-10-13.

Det är Skolverket som beslutat vilka kurser som ska erbjudas inom programfördjupningen men det är upp till varje enskild skola att välja vilka av dessa kurser som de erbjuder (Skolverket, 2011). Beroende på vilka kurser som passar för respektive skola och vilka intressen som uttrycks från ortens företrädare för arbetslivet kan kursutbudet inom programfördjupningarna se olika ut mellan skolor. Vid Centrumskolan består programfördjupningen av kurser inom ämnena entreprenörskap, pedagogik och träningslära.⁶ I programråden har branschen möjlighet att påverka innehållet och därmed finnas med och utforma utbildningen. Dessutom kan kurserna vara helt eller delvis förlagda på arbetsplatsen.

Inriktningen fritid och hälsa

Enligt Skolverket (2011) ska yrkesutgångarna och programfördjupningspaketen utgå från det lokala arbetslivets behov, i samråd med branschen. Då eleverna väljer inriktningen fritid och hälsa fördjupar de sig därför utifrån branschens behov av friskvård och hälsa.

Inriktningen fritid och hälsa skall ge kunskaper om människors fritid och om olika fritids- och friskvårdsverksamheter samt människors hälsa och hälsofrämjande arbete. Den skall förbereda eleverna för arbete inom fritids- och friskvårdssektorn (Skolverket, 2011 s.66).

Inom inriktningen fritid och hälsa utbildas eleverna för mötet med kunder och att motivera hälsofrämjande insatser. Inriktningkurserna för fritid och hälsa riktar sig mot att utveckla kunskaper om friskvårdsaktiviteter för olika åldrar och att kunna planera för sådana samt att i övrigt utveckla de förmågor och färdigheter som krävs för yrket.⁷ Likaså ska eleverna utveckla kunskaper om idrottens historia, fritidssektorn, friskvårdssektorn och idrottsrörelsen.

Med programfördjupningen preciseras vilket yrkeskunnande som krävs för yrket PT. Ämnena och kurserna inom programfördjupningen finns inom ramen för examensmålen och BF- programmets karaktär och innebär ökad spetskunskap inom yrket. Exempelvis fördjupas det programgemensamma

⁶<http://skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/programstruktur-och-examensmal/barn-och-fritidsprogrammet>

Se kurserna under rubriken Programfördjupning. Hämtad 2017-04-13

⁷ Se ämnet fritid och friskvårdsverksamheter, FRIFRT0, <http://skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/programstruktur-och-examensmal/barn-och-fritidsprogrammet> hämtad 2017-04-13.

ämnet hälsa i programför djupningskursen kost och hälsa.⁸ Andra exempel på kunskaper och förmågor som berörs mer specifikt i programför djupningskurserna är:

- kroppens anatomi och fysiologi.
- näringsfysiologi.
- att använda olika träningsmetoder.
- planera, genomföra, dokumentera och utvärdera anpassade och målstyrda träningsprogram.
- att arbeta hälsofrämjande, förebygga och behandla skador.
- att diskutera egna, andras, samhällets och olika kulturers attityder och värderingar av träning och kroppsideal

Kurserna: Träningslära 1 och 2⁹

Sammantaget går det att säga att BF-programmets inriktning mot fritid och hälsa, tillsammans med den programför djupning som leder fram till yrkesutgången PT utgörs av en ledarskapsutbildning som fokuserar på kropp och hälsa (Skolverket 2011).

Arbetsplatsförlagt lärande

Tiden på en arbetsplats är kursplanestyrd och en kurs kan därför helt förläggas på en arbetsplats alternativt att delar av den genomförs under skolförlagd tid (Skolverket, 2011). Fortfarande är det lärarna som är ansvariga för innehållet i arbetsuppgifterna under den arbetsplatsförlagda tiden (APL) men relationen mellan skola och arbetsplats där arbetsplatsen fått än större möjligheter att påverka kursinnehållet, kan antas vara viktig i sammanhanget. Detta eftersom relationen mellan skola och arbetsliv dels innebär möjligheter att identifiera vilket yrkesinnehåll som är relevant för de olika kurserna och dels att eleverna får tillgång till arbetsförlagd utbildningstid.

En skola får bara bedriva yrkesprogram om det går att erbjuda eleven arbetsplatsförlagt lärande, alternativt kan eleven under vissa omständigheter er-

⁸ Se kursen: Kost och hälsa, HÄLKOC0: <http://skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/programstruktur-och-examensmal/barn-och-fritidsprogrammet> Hämtad 2017-04-13.

⁹<http://skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/programstruktur-och-examensmal/barn-och-fritidsprogrammet> Hämtad 2017-04-13. Sök kurserna träningslära 1 och 2 inom programför djupning. Hämtad 2016-03-08.

bjudas likartad utbildning på skolan (Skolverket, 2011). Under det arbetsplatsförlagda lärandet ska varje elev ha tillgång till handledare som är väl insatt i sitt yrkesområde och har god kännedom om arbetsplatsen. Det är yrkeslärarna som ska bedöma om arbetsplatsen och handledaren är lämpliga att ta emot elever, det vill säga om det finns förutsättningar vid arbetsplatsen för att utveckla yrkeskunnande och om det yrkeskunnande som eleverna får tillgång till svarar mot programmets mål (Skolverket, 2011).

Det är under det arbetsplatsförlagda lärandet som eleven förväntas ha möjlighet att lära sig yrket i sitt sammanhang och ta del av yrkeskulturen. Då eleven är på APL förväntas handledaren finnas där som en resurs, med expertkunskap och lokal kännedom om arbetsplatsen. Kursen aktivitetsledarskap¹⁰ inom ämnet pedagogik är ett exempel på en kurs som helt eller delvis kan förläggas till en arbetsplats. Kursen innebär att eleven, i samråd med handledaren, ska få möjlighet att förstå arbetsplatsens organisation, dess innehåll och vilka förväntningar som råder där. I kursen ingår även att eleven ska lära sig att arbeta självständigt, interagera med personal och andra människor samt att sätta upp syfte och mål med arbetet. Kursen kan dessutom ges om och om igen och då med nytt innehåll.

Inslagen där skola och arbetsliv samverkar kan ses som begränsad inom GY 2011, då elevernas arbetsplatsförlagda tid är relativt kort, minimum 15 veckor. Men samarbetet mellan skola och arbetsliv berör inte enbart de 15 veckorna utan arbetsgivare möter även skolan via lokala och regionala programråd. Det innebär att även om skolan förväntas utbilda eleverna i fäktakunskaper och färdigheter inom yrkesämnet, har arbetslivet flera tillfällen att berätta om sina förväntningar och intressen. Det ger arbetslivet möjlighet att påverka hela ämnesinnehållet.

Branschen

För att utbilda elever till personlig tränare behöver skolan samarbeta med hälsobranschen. Personlig tränare (PT) är ett förhållandevis nytt yrke i Sverige vilket kan knytas till samhällets ökande intresse för friskvård och träning (Andreasson & Johansson, 2014a). I Sverige uppmärksammades yrket personlig tränare främst under slutet av 1900-talet även om det redan tidigare fanns

¹⁰ Se kursen aktivitetsledarskap: PEDAKI00S <http://skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/programstruktur-och-examensmal/barn-och-fritidsprogrammet> Hämtad 2017-04-13.

tränare vid lokala gym (Stern, 2011). Det var också då som branschens behov av utbildad personal började bli märkbart (Andreasson & Johansson, 2014a).

Yrket PT framställs som en del av den världsomspännande så kallade hälsoindustrin med träningskedjor världen över (Andreasson & Johansson, 2014a). Media talar och skriver dagligen om träningsresor, hur träning förändrar människor och att det är viktigt att träna för att må bra (Håman, 2016). Träningskedjorna kommer i sin tur med erbjudanden om olika priser för olika träningstillfällen och träningstekniker. Denna utveckling inom hälsoindustrin ska inte bara ses ur ett nationellt perspektiv utan även ur ett internationellt perspektiv. Inom hälsoindustrin finns en filosofi som innebär att oavsett vilken träningskedja som besöks, oavsett vilket land personen befinner sig i, finns där en mix av standardiserade träningsmodeller (Smith Margurie, 2008). Mixen av dessa träningsmodeller ter sig därför påfallande lika, oavsett land (Andreasson & Johansson, 2014c).¹¹

Likaså har forskare beskrivit forment av ett homogent kroppsideal som ett globalt intresse:

Homogenization is also apparent when looking at the body ideals produced, as fitness professionals work on their own or clients' bodies, which makes it possible to anticipate a global body ideal. (Andreasson & Johansson, 2014b, s.1)

Intresset för att bygga muskler har tidigare setts i samband med så kallad bodybuilding med förebilder som Arnold Schwarzenegger. Idag är gymträning en av flera träningsformer, oftast inom större träningscentra och idealet bodybuilding har fått lämna plats för friskvård och hälsa. Det gör att det överdrivna estetiska idealet som fanns hos muskelbyggare numera innebär ett kroppsideal som är mer smidigt till sin form (Andreasson & Johansson, 2014c). De negativa kopplingarna till doping som tidigare var knutet till muskelbyggareidealet är dock problematiskt. Enligt Monaghan (2001) sätter träningskedjorna därför numera upp skyltar/traktat där de tydliggör att de tar

¹¹ Det finns olika namn på verksamheterna inom fitnessindustrin. De kan kallas för fitnesscenter, fitnesskedjor, gymverksamhet eller träningscenter. Den gymkedja som representeras i den här studien beskriver på sin hemsida att deras verksamhet ses som träningscenter alternativt en träningskedja och därför är det också de benämningarna som används i denna studie. I citaten däremot använder deltagarna ofta mer vardagliga uttryck som: gym, gymkedja eller gymverksamhet, men eftersom det rör sig om talspråk omfattar de uttrycken inte hela innebörden av vad som sker inom träningskedjornas verksamhet. De finns med i citaten men i den övriga texten används träningscenter alternativt träningskedja/träningskedjor.

avstånd från doping. Likaså har Friskvårdsföretagarnas branschorganisation markerat att de arbetar aktivt för att motverka doping.¹²

Den utveckling som skett inom hälsobranschen går även att se i förhållande till hur något som skett på ideell basis blivit något exklusivt som människor får betala allt mer för att delta i. Ett tidigt svenskt exempel är Friskis&Svettis som grundades 1978 och som består av idrottsföreningar med ledare, instruktörer och värdar som till viss del arbetar frivilligt.¹³ Den ursprungliga idén var att erbjuda träning för alla människor och då främst ”jympa”. Idag erbjuder Friskis&Svettis såväl individuell träning som olika former av gruppträning och på senare år har flera träningskedjor vuxit fram som liknar Friskis&Svettis. Utvecklingen beror troligtvis på att människor har insett att de behöver träna och är beredda att betala för att träna, både enskilt och i grupp.

Numera finns det flera större träningskedjor i landet med ljusa öppna lokaler där det erbjuds olika former av aktiviteter, från gruppträning till enskild träning. I den här miljön arbetar PT. De kan även arbeta inom mer spetsinriktade områden som exempelvis PT för golfare eller inom ridning men den gymnasiala utbildningen för yrket PT riktar sig främst mot arbete vid träningskedjor.

Olika utbildningsformer för samma yrke

Det finns olika slag av utbildningar som leder fram till yrket PT. Dessa utbildningar har till stor del vuxit fram utanför det offentliga utbildningssystemet även om de till viss del bedrivs vid universitet och högskolor. I hög grad är det branschen som startat egna utbildningar, vilket i sin tur visar på ett växande behov som det offentliga utbildningssystemet inte helt klarat av att möta. Det finns därför flertalet utbildningsföretag som erbjuder betydligt kortare utbildningar mot yrket personlig tränare. Exempelvis har tidigare nämnda idrottsförening Friskis&Svettis egna utbildningar som i sin tur leder till licensiering och där en av vidareutbildningarna är personlig tränare.¹⁴ Vem som licensierar och vad utbildningen innebär framgår inte.

¹² <http://friskvardsforetagarna.hemsida24.se/antidopning-19377006> Hämtad 2016-07-06.

¹³ <http://web.friskissvettis.se/om-friskis-svettis/historia> Hämtad 2016-04-20.

¹⁴ <http://web.friskissvettis.se/om-friskis-svettis/utbildningen-2> utbildningsprogram Hämtad 2016-04-16.

Ytterligare ett exempel på utbildning mot yrket PT är den licensieringsfirma som återfinns i den här studien och som licensierar eleverna vid Centrumskolan. Licensieringsföretagets ordinarie grundutbildning är tre veckor lång och består av ergonomi, kundkontakt, anatomi och försäljning. Efter genomgången kurs får deltagarna göra ett teoretiskt och ett praktiskt test som licensierar dem för yrket PT inom licensieringsfirmans specifika metod.¹⁵ Licensieringsföretagets kurser utgår från grundarnas erfarenheter av arbete som PT och deras högskoleutbildningar inom idrottsvetenskap.

Det är dock så att olika utbildningsvägar till PT, oavsett om de bedrivs som kortare branschrelaterade kurser eller som högskoleutbildning, verkar inom samma yrkesområde även om de högre utbildningarna ger betydligt djupare kunskaper. Ett exempel är Institutionen för kost och idrottsvetenskap vid Göteborgs universitet. Där erbjuds ett kandidatprogram inom Sport Coaching som riktar sig mot idrottsrörelser och ett annat kandidatprogram inom Hälsopromotion.¹⁶ Det senare vänder sig mer specifikt till insatser inom träning med fokus på hela människans hälsosituation, exempelvis i förhållande till kost och sjukdomar som anorexia.¹⁷ Det innebär en skillnad mot friskvårdsbranschens kortare kurser som mer fokuserar den yttre hälsan. Ytterligare ett exempel kommer från Högskolan i Halmstad där studenter kan läsa biomedicin med inriktning mot fysisk aktivitet. Studenten har där möjlighet att certifiera sig till *certified strength and conditioning specialist*¹⁸ efter utbildningen vilket bland annat innebär att de är utbildade till PT.

Innebörder för behörighet

Olika länder betonar behörighet (certifikat) på olika sätt (Wadensjö, 2014). I Tyskland finns förhållandevis många yrken som kräver certifiering, vilket innebär att bara de personer som har certifierats får lov att utföra uppgifterna (Nilsson, 2014). I Sverige ser det något annorlunda ut. I stort saknar den svenska arbetsmarknaden certifieringsregler och det är i princip endast de yr-

¹⁵ Samma områden finns även invävda i den här skolans kursupplägg som ingår i den här studien. Även yrkeslärarna i studien är licensierade enligt samma metod som eleverna erbjuds att licensieras inom.

¹⁶ http://iki.gu.se/digitalAssets/1488/1488648_g-2014_205-utbildningsplan-sports-coach-kandidat-rev.-140528-2-.pdf Hämtad 2016-04-16.

¹⁷ <http://iki.gu.se/utbildning/program/halsopromotion> Hämtad 2016-11-30.

¹⁸ <http://www.hh.se/villstudera/naturvetenskapmiljoochmatematik/programgrund/biomediciniriktningfysisktraning180hp.65438515.html> Hämtad 2016-04-16.

ken som kan medföra livsfara som innefattas av någon form av certifikat, som exempelvis elektriker (Nilsson, 2014). Inom dessa branscher finns oftast ett lärlingssystem där eleverna efter avslutad gymnasieutbildning går som lärling fram till dess att de är certifierade (Olofsson & Panican, 2012). En generell inställning i Sverige är just att kraven om fullständig utbildning för ett visst yrke och certifiering minskar (Wadensjö, 2014) men de finns bland annat kvar i form av sammanlagt 21 yrken inom sjukvård som sjuksköterskor (www.socialstyrelsen.se). Dessa innebär legitimationer och certifiering av kunskap från högre utbildningsformer än gymnasiet.

Av studiens datamaterial framgår emellanåt vissa oklarheter i förhållande till skillnader mellan den som är certifierad PT och den som är licensierad PT. Mitt intryck är att branschägarna dvs. friskvårdsföretagarnas branschförbund, strävar efter en gemensam ordning för olika utbildningar i förhållande till certifikat för gymnasieelever och att licensieringen då blir en del av den högre utbildningen. För att bringa något mer ordning i frågan har jag sökt fastställa skillnader mellan certifikat och licens via nationalencyklopedin. Där framgår att *certifikat visar viss kompetens, behörighet medan licensiering innebär att någon har tillstånd att i större eller mindre omfattning utnyttja ett patent, en företagshemlighet, en upphovsrättighet, en mönsterrätt, en växtförädlarrätt eller en skyddad rätt till ett varumärke eller annat kännetecken*. En skillnad kan därför vara att certifikat, då det gäller yrket PT visar på relevant yrkeskunnande som ger behörighet att utöva yrket. Licensiering gör i så fall större anspråk på yrkeskunnande genom att det ger en form av legitimitet till den som utövar yrket. Oavsett är inte licensiering för yrket PT en juridiskt bindande term såsom exempelvis sjuksköterskelegitimationen är, där det finns mer uttalade ansvarskrav för patienters hälsa. Licensiering för PT är snarare ett sätt att kommunicera status vid träningskedjan, dvs. de erbjuder kunderna personliga tränare som är licensierade enligt en viss metod. Jag har inte funnit något generellt svar på skillnaderna mellan certifikat och licensiering men de olika benämningarna skulle kunna bero på vilken firma som genomför certifieringen/licensieringen. Då jag kontaktade friskvårdsbranschens centralorganisation framkom inga förklaringar till varför olika företag licensierar alternativt certifierar för yrket PT. Inte heller vilka skillnader som identifierar respektive behörighet.

Kapitel 3. Tidigare forskning

I detta kapitel lyfts forskning fram som på olika sätt berör utformandet av yrkesutbildning. Syftet med forskningsöversikten är att placera studiens intresseområde i förhållande till tidigare forskning och synliggöra vad som redan har studerats och vilka resultat som kommit fram. På så sätt positioneras studiens bidrag inom området utformande av yrkesutbildning.

På grund av den speciella situation som yrkesutbildning i Sverige befinner sig i, med nya yrkesprogram och nya yrkesinriktningar, fokuserar forskningsgenomgången främst på nationella studier från millennieskiftet och framåt, dvs. åren innan GY 2011 förbereddes och diskuterades. Det finns överlag relativt lite forskningsresultat om yrkesutbildning från tiden före 2000 (Lindberg, 2003). Intresset för yrkesutbildning har ökat i samband med den senaste läroplanen GY 2011, både inför och efter genomförandet av reformen. Detta kan bland annat bero på de båda nationella forskarskolorna Yrkesämnenas didaktik och Yrkesdidaktik och som belyst yrkesutbildning (Fejes, Lindberg & Wärvik, 2017).

Sökförfarande

Litteratursökningarna har överlag avgränsats efter studiens syfte. De har även avgränsats till att gälla sakkunnigt granskad forskning men vid något tillfälle används även SOU-rapporter liksom rapporter som skrivits på uppdrag av Skolverket. Forskningsgenomgången innehåller även studier som jag tagit del av i olika sammanhang och den tar som tidigare nämnts sin början vid millennieskiftet.¹⁹

Initialt gjordes sökningar inom området hälsa och personlig träning i databasen ERIC. De resulterade främst i artiklar om sjukvård och rehabilitering

¹⁹Överlag har litteratursökningen genomförts kontinuerligt under arbetets gång. Sökord som "vocational education" "education and work", "partnerchip" "curriculum", "health", "personal trainer" har använts enskilt och i olika kombinationer. För sökningar på svenska har de mest frekventa sökorden varit: "skola och arbetsliv" "yrkesutbildning", "läroplan" "samarbete" men också "arbetsplatsens läroplan", "arbetslivet". Litteratursökningarna gjordes i universitetsdatabasen ERIC, Google Scholar, avhandlingar.se och swepub.se samt att några tidskrifter scannades; Utbildning & Demokrati och Pedagogisk forskning.

(t.ex. Valkeinen, Alen, Hannonen, Häkkinen, A., Airaksinen & Häkkinen, K. 2004). Flera studier fokuserade ohälsosam träning i förhållande till ätstörningar (t.ex. Meyer, Taranis, Goodwin, & Haycraft, 2011). Inga av dessa var aktuella. Med sökordet ”personlig tränare” synliggjordes uppsatser på C- och D-nivå som valdes bort men som hade relevanta referenslistor. Här fanns internationella studier, dels inom yrket PT och dels studier som beforskade det branschrelaterade sammanhanget (Craig & Eickhopp-Shemek., 2009; Sassatelli, 2010; Shiu, Lee & Lin, 2010). I nationella sammanhang var det främst Andreasson & Johansson (2014c) som synliggjorde yrket PT samt Håman (2016) som skrev om ätstörningar i förhållande till yrkeskunnande för yrket PT. Mest relevant för den här studien var Andreasson & Johansson (2014c), Melton, Katula, Mustian (2008; 2010) och Sassatelli (2010).

Nästa steg var att litteraturgenomgången avgränsades till att gälla studier om utformande av yrkesutbildning och då framför allt i kombinationen ”yrkesutbildning och läroplan” liksom ”skola och arbetsliv samt läroplan”.²⁰ Texterna genomlästes i förhållande till relevans för den här studiens intresseområde. Jag fann ingen aktuell forskning som berörde hur läroplanen formulerades på nationell nivå och som sedan följde upp hur läroplanen transformerades på lokal skolnivå. Studiens intresseområde är så pass riktat mot svenska förhållanden att det nu föll sig naturligt att premiera nationella studier som gällde skola och arbetsliv samt samverkan eller relationer mellan dessa. Här fick studier om BF-programmet företräde.

Genomläsningen delades in i fyra områden och fokuserade utformande av yrkesutbildning, barn- och fritidsprogrammet, skola och arbetsliv samt arbetsplatsens intresse och förutsättningar i utbildningssammanhang. I den senare kompletterades de nationella resultaten med några internationella artiklar. Avsikten var att ytterligare begripliggöra arbetsplatsens läroplan (t.ex. Billett, 2006; Fuller & Unwin, 2004). Dessa hämtades via sökningar i tidskrifterna *British Journal of Educational Studies*, *Journal of Education Policy*, *Journal of Curriculum*

²⁰ I kombinationen ”education and work” och ”curriculum” i databasen ERIC fanns 319 resultat (slutsökning, maj 2017). Med sökorden ”skola och arbetsliv” och ”yrkesutbildning” på swepub.se, fanns 12 resultat. I avhandlingar.se gav ”skola och arbetsliv” 5 träffar, inga aktuella. Då ändrades sökorden till att bara gälla ”yrkesutbildning”, vilket gav 33 träffar. Här framträdde speciellt studier som gjorts inom de båda yrkesinriktade forskarskolorna, varav tre var mer aktuella (Mårtensson, 2014; Öhman, 2015; Kristmansson, 2016) men där fanns också Nylund (2013) och Berglund (2009). Litteratursökningar i databasen ERIC i kombinationen ”vocational education” visade främst studier som riktades mot elever med speciella behov, studier om undervisning vid preparandskolor, studier om rekrytering för arbetslivet och yrkesutbildningens historik.

Studies, Journal of Education and Training.²¹ Avgränsningarna gjordes beroende på att Billett samt Fuller & Unwin varit verksamma som internationella rådgivare i de nationella forskarskolorna Yrkesdidaktik och Yrkesämnenas didaktik och att Billetts forskning används i den här studiens teoriavsnitt.

Ett temanummer i *Utbildning och demokrati* problematiserade den utredning (*Framtidsvägen-en reformerad gymnasieskola*, SOU 2008:27) som låg till grund för gymnasiereformen GY 2011 (Forsberg, 2008; Hertzberg, 2008; Lundahl, 2008). Även Nylund (2013) analyserade SOU 2008:27 och SOU 2008:09:199 i sin doktorsavhandling och undersökte vilka sociala och politiska aspekter som påverkade utbildningsinnehåll i förhållande till klassreproduktion. En av artiklarna från avhandlingen, som också används i den här studien, berör vem som får makten över kunskapsinnehållet (Nylund & Rosvall, 2011).

Det finns ett flertal studier om skolförlagd yrkesutbildning och ämnesintegrering (Christidis, 2015; Lindberg, 2003; Muhrman, 2016). Exempelvis analyserade Lindberg (2003) hur karaktärs- och kärnämnen integrerade med arbetslivets kursplanestyrd utbildningsansvar, fortfarande i klassrumssammanhang. Även forskning som berörde lärares professionsuppdrag (Lemar, 2009) var återkommande liksom hur olika kulturella traditioner speglade sig i lärares uppdrag (Berglund, 2009; Lagström, 2012; Lemar, 2009; Tyson, 2015). Framför allt har en svensk doktorsavhandling fått mer betydelse för den här studien. Det är Lemar (2001) som studerade kärn- och karaktärlärares arbete med att utforma och implementera BF-programmet efter GY 2000. Hennes resultat blev speciellt intressanta då hon studerade hur BF-lärare utformade utbildningen.

Lärande i arbetslivet studeras mer specifikt i ett temanummer i *Pedagogisk forskning i Sverige* från 2005. Här beskrivs arbetsplatsen, dess lärandemiljö och hur kunskaper reproduceras och styr verksamhetens utformning (Ellström, 2005). Kunskapsöversikten gör också ett nerslag i hur arbetslivet möter skolans uppdrag (Högghjelm, 2014; Petterson, 2010).

Sammanfattningsvis visar tillkomsten av de mer riktade yrkesprogrammen som blev till genom GY 2011, att det är viktigt att studera relationerna mellan

²¹ Då sökordet "curriculum" användes i samband med "vocational education" och "education and work" identifierades artiklar om connectivity (Guile & Griffiths, 2001; Virolainen & Stenström 2013; Stenström & Tynjälä, 2009) boundary object (Leigh Star och Griesemer, 1989; Akkerman & Bakker, 2011), boundary crossing (t.ex. Tangaard, 2007) och transfer (t.ex. Konkola, Tuomi-Gröhn, Lambert & Ludvigsen, 2007). Dessa har tagits bort eftersom jag i den här studien använder läroplansteori och koder, vilket innebär en annan teoretisk infallsvinkel än vad som brukas där.

den formella läroplanen och hur den lokala skolan genomför utbildningen (jfr Levin, 2008). Likaså behövs studier som visar vad som händer då branscher involveras i skolans arbete.

Studier om utformande av yrkesutbildning

Forsberg (2008) diskuterade hur ”Framtidsvägen” differentierade och begränsade elevernas framtidsmöjligheter, när elevernas tidiga val av yrkesinriktning gjorde att de kom att låsa in sig inom ett visst yrkesområde. Den nya läroplanen Gy 2011 skulle därför snarast innebära att elever slussades genom skolan på ett smidigt sätt för att arbetslivet snabbt skulle få anställningsbar och kompetent arbetskraft (Forsberg, 2008). På liknande vis problematiserade Hjort Liedman & Liedman (2008) att ”Framtidsvägen” fokuserade eleverna som arbetstagare, dvs. mer på arbetsgivares och samhällets behov av arbetskraft, än på elevernas kunskapsutveckling. Hertzberg (2008) analyserade hur den tydligare kopplingen till arbetslivet innebar ökade arbetsmöjligheter, vilket var till fördel för eleverna. Samtidigt innebar differentieringen att eleverna gjorde sina yrkesval i allt yngre ålder vilket kunde begränsa deras framtidsutsikter (Hertzberg, 2008). Slutligen lyfte Lundahl (2008) fram hur arbetslivet återigen var intressant för gymnasieskolan. Hon skrev bland annat att gränserna mellan olika teoretiska och yrkesinriktade utbildningar skulle komma att förstärkas. ”Det är en reform som syftar till att återställa snarare än att staka ut en ny framtidsväg, således,”(Lundahl, 2008. s. 48).

I sin läroplansteoretiska forskning förutspådde Linde (2000) att statuskillnaderna mellan teoretisk och praktisk utbildning skulle komma att försvinna. Differentieringen mellan högskoleförberedande program och yrkesförberedande program har dock snarast ökat efter GY 2011, enligt den ovan refererade forskningen. Den statusförändring som Linde siade om blev aldrig av.

Studier om barn- och fritidsprogrammet

Det finns endast ett fåtal studier som berör barn- och fritidsprogrammet. Flera av dem undersöker hur programmet utformades före GY 2011 (Hjelmér, 2012; Lemar, 2001). Exempelvis konstaterade Hjelmér (2012) i sin studie om elevinflytande och demokrati att eleverna vid BF-programmet enligt Lpf 2000, inte var säkra på vad utbildningen skulle leda till. Osäkerheten berodde på att utbildningen var både studie- och yrkesförberedande, vilket upplevdes som förvirrande. Andra studier visade på heteronormativa genusordningar

bland BF-programmets ”tjejer” (Ambjörnsson, 2004), liksom betyg och bedömning (Korp, 2006; Wyszynska Johansson, 2015) och elevernas språkbruk (Norlund, 2009). Mårtensson (2014) studerade i sin tur vad yrkeskunskap innebär för handledare vid förskolor, efter reformen GY 2011. Genom semi-strukturerade intervjuer och tematisk analys identifierades hur elevernas yrkeskunnande utformades i förhållande till handledarnas förväntningar. Resultatet visade att handledarna identifierade yrkeskunskap som att a) passa tider, b) kunna reflektera och c) använda pedagogiska modeller i arbetet med barnen.

Lemar (2001) studerade BF-lärares arbete och de sociala fenomen som kan uppstå då en ny läroplan ska implementeras. Genom enkätstudier, berättelser, intervjuer och dagboksanteckningar belystes BF-lärarnas vardag. Syftet var att beskriva karaktärlärares arbete vid BF-programmet, hur dessa lärare mötte de förändrade villkor som det innebär att gå från en regelstyrd till decentraliserad skola. Lemar fokuserade statliga styrdokument liksom lärarnas identitet och de pedagogiska diskurser som blev till en identitet. De teoretiska begreppen kom från Bourdieus kultursociologiska arbeten, Bernsteins läroplansteoretiska studier samt diskursteorier. Professionsteorierna användes för att identifiera innebörder i styrdokumentet i förhållande till lärares arbete. Bourdieus begrepp kapital, habitus och fält användes för att synliggöra BF-lärarna i förhållande till andra lärargrupper. Bernsteins kodbegrepp synlig och osynlig pedagogik användes för att analysera lärarnas olika praktiker och på så sätt identifiera principer för makt och kontroll. Genusteorierna och könsmaktsperspektivet användes i sin tur för att begripliggöra den bakgrund som yrkeslärarna kom ifrån dvs. ett program med i stort sett bara kvinnliga lärare varav de flesta hade sin bakgrund inom barnomsorgen.

Lemar (2001) synliggör hur lärarna möter läroplansuppdraget genom ”historiskt format för-givet-taganden, hur olika intressenters behov och sammanhang styr och formar verksamheten och därmed lärarnas vardag” (s.170). Det här rör sig om en integrerad kod. Resultatet visade hur skolans gemensamma diskurs, med förändrade läroplaner och traditioner styrde lärarnas förhållningssätt. Ur den vårdande rollen och läroplanens förväntningar om undervisningens innehåll formades BF-lärarnas gemensamma professionella identitet för hur de tänkte, talade och undervisade inom programmet. Den gemensamma identiteten resulterade i vad Lemar beskrev som ”gummibandspedagogik” där lärarna kontinuerligt anpassade undervisningen efter vilka behov som framträdde i klassen under en viss lektion.

Lemar (2001) belyste även hur fritidsverksamhetsområdet, på grund av att man på nationell nivå utgick från att det inte krävdes någon expertkunskap för att undervisa inom området, behandlades respektlöst då läroplanen formulerades.

Forskning om skola och arbetsliv

I det här avsnittet fokuseras dels studier om hur skola och arbetsliv tillsammans utformar yrkesutbildning och dels studier om lärande i arbetslivet. Internationell forskning används i den mån att jag vill visa på gemensamma beröringspunkter med nationell forskning i förhållande till arbetsplatsens intresse och möjligheter för utbildning. Den internationella delen är klart avgränsad och jag har valt att enbart använda ett fåtal artiklar som i sin tur beskriver arbetsplatsens lärande.

Johansson (2004) analyserade hur skola och arbetsliv var viktiga för varandras verksamheter, varför de samarbetade och på vilket sätt. Studien utgick från urban regimteori och policynätverksteori. Resultatet synliggjorde hur skolan ville ha praktikplatser för eleverna medan arbetslivet ville säkerställa framtida arbetskraft. Båda parter hade därför det gemensamma motivet att utbildningen skulle bli så bra som möjligt. Själva samarbetsmomentet som gällde utbyte av information och resurser blev till i yrkesråden (Johansson, 2004).

För att förstå dynamiken mellan verksamheterna och för att samarbetet ska ha möjlighet att utvecklas måste både skola och arbetsliv utgå från läroplanen (Rosvall, 2012). Det innebär att då läroplanen uttrycker önskemål om förväntat lärande hos eleven behöver arbetslivet uppfylla dessa, annars påverkas yrkesutbildningen negativt (Rosvall, 2012). Det här visar att det krävdes någon form av integrering mellan skola och arbetsliv för att genomföra yrkesutbildningen. I ytterligare en artikel analyserade Nylund & Rosvall (2011) hur makten över kunskapsinnehållet i gymnasiala yrkesutbildningar, efter GY 2011 riskerade att förflyttas från skolan till arbetsgivare. Därför kunde det vara avgörande på vilket sätt skola och arbetsliv tillsammans utformade yrkesutbildningen. Om yrkesutbildningen utformades via yrkespraktiken men relaterade till skolämnen innebar det att skola och arbetsliv interagerade med varandra. Om istället principen om att utföra en viss syssla var styrande och utbildningen organiserades av arbetslivet, kom integreringen att ske på arbetsplatsen, och då baseras på arbetsplatsens förutsättningar. Det senare

innebar att skolans roll som kunskapsförmedlare försvagades och arbetslivet skulle komma att ta över skolans roll som kunskapsförmedlare (Nylund & Rosvall, 2011).

Arbetsplatsens lärande är ofta förknippat med informellt lärande. Då det gäller anställdas lärande lyfter Ellström (2005) fram att det kan finnas dubbla intressen. Å ena sidan finns förväntningar och föreställningar om reproduktion av lärande där individen anpassar sig till arbetsplatsen förhållanden. Å andra sidan finns en tro på att ett utvecklingsrelaterat arbetsplatsförlagt lärande skall inspirera till effektivitet och utveckling. Ett utvecklingsrelaterat lärande innebär att individen ifrågasätter och kritiskt prövar ett skeende men också samtidigt har en vilja att utveckla arbetet. Det här är, enligt Ellström (2005) två motstridiga logiker som finns på arbetsplatser. Det är därför rimligt att anta att det också är dessa föreställningar och förväntningar som möter elever under deras arbetsplatsförlagda del av gymnasieutbildningen.

Det finns två mer framträdande aspekter som är avgörande för om eleverna får ta del av det yrkeskunnande som finns på arbetsplatsen eller inte. Den ena är handledarens yrkeskompetens och den andra är om eleven får ta del av denna kompetens, eller inte (Berg Christoffersson, 2015; Mårtensson, 2014; Öhrman, 2015). Kristmansson (2016) studerade handelsprogrammet och den försöksverksamhet med lärlingsutbildning som föregick GY 2011. Studiens data hämtades från olika arbetsplatser, allt från detaljhandel till större kedjor och då med fokus på elevers delaktighet i arbetsplatsens lärande. Detta sågs i förhållande till läroplanens intentioner för utbildning. I avhandlingen framkom hur eleverna, då de var ute på praktikplatsen, inte fick tillgång till de skriftliga skoluppgifter som yrkeslärarna gett till handledaren. Det innebar att eleverna inte fick ta del av det yrkeskunnande som lärarna hade identifierat som en viktig del av deras utbildning, ett yrkeskunnande som baserades på kurser och yrkesområdet. Kristmansson visade även att handledarna oftast saknade handledarutbildning vilket gjorde att de inte var förberedda på att utbilda gymnasieelever. Han visade på en problematik där arbetslivets brist på förståelse för skolans uppdrag innebar att eleverna riskerade att inte bli anställningsbara.

Så här långt går att konstatera att utformande av yrkesutbildning kan ta sig olika uttryck. Ett är dock gemensamt och det är att det krävs vissa förutsättningar från både skola och arbetsliv för att utforma utbildning. Det måste för det första finnas vilja för samarbete mellan skola och arbetsliv. För det andra måste skolan bereda för samarbetstillfällen med arbetslivet. För det tredje

måste eleven få tillgång till relevant yrkeskunnande på arbetsplatsen. Slutligen är det viktigt att handledaren har den kompetens som krävs för att utbilda elever.

Överlag visar den tidigare forskningen hur arbetsplatsens intressen tenderar att få en betydligt mer framträdande roll än skolans avsedda läroplan. En relevant fråga i sammanhanget och som specifikt berör Kristmanssons (2016) studie är: Vem tar ansvar för elevens yrkesutbildning? Om inte skola och arbetslivet utformar utbildningen på ett sådant sätt att eleven får ta del av hela yrkesutbildningen, vad händer då? Vem ansvarar för att eleven får tillgång till hela den tänkta yrkesutbildningen?

En rapport inom EQUAL-projektet, *En ny yrkesutbildning – genom yrkesbaserat lärande? En studie i tre gymnasieskolor som samverkar med företag* (Berglund, 2007), fokuserade den arbetsplatsförlagda delen inom yrkesutbildning samt hur yrkeslärare samverkade med arbetslivet. Även här visade resultatet att yrkesbranschernas inflytande och dess yrkeskultur spelade stor roll för hur utbildningar organiserades liksom om eleven skulle få anställning efter gymnasieutbildningen. Berglund identifierade hur skolans och arbetslivets kulturer emellanåt hade svårt att samarbeta. Det berodde på att företagen traditionellt sett inte styr och bekostar utbildning. Skola och arbetsliv saknade därmed gemensamma förutsättningar och förståelse för varandras uppdrag (Berglund, 2007).

Höghielm (2014) intervjuade företagare från fyra olika geografiska regioner i Sverige. Resultatet visade att samtliga företag hade sina egna regler och normer för vad de betraktade som väl utfört arbete. De flesta företagsledarna hade en arbetsplatsanpassad syn på elevens lärande dvs. inga arbetsuppgifter lades tillräta för att passa eleven som istället fick anpassa sig till arbetsplatsen. Höghielms poäng var att skola och arbetsliv var två skilda kulturer som i sak verkade för elevers utbildning, men eftersom skolans utbildningsuppdrag inte alltid stämde överens med företagets behov, hade de svårt att kommunicera med varandra. Det kan jämföras med SOU 2010:75 där Pettersson i bilaga 5 identifierade att de delar av näringslivet som var konkurrensutsatta hade svårt tillmötesgå skolans önskemål. Anledningen var att näringslivet ständigt förändrades medan skolan ville ha ett långsiktigt samarbete.

Avslutningsvis gör jag några begränsade nedslag i den internationella forskningen, som ett sätt att visa på en gemensam problematik som sträcker sig utanför Sverige. Stephen Billett är en australisk forskare som studerar arbetsplatsens lärande och vilka förutsättningar och förväntningar som gäller för

att eleven ska få ta del av arbetsplatsens yrkeskunnande. Hans forskning fokuserar främst på elevers lärande vid arbetsplatser (t.ex. Billett, 2006). Billett (2006) beskriver hur elever, beroende på om de fick tillgång till personalens yrkeskunnande, utvecklade yrkesidentiteten och identifierade sig med sitt yrke. Han visade hur detta förutsatte att handledare och annan relevant personal frigjordes från sina arbetsuppgifter så att de fick tid att utbilda eleverna (Billett, 2002). Han problematiserade också bilden av att lärande i arbetslivet skulle vara ett enklare sätt att lära sig än genom skolförlagd utbildning. Eftersom arbetsplatsens lärmiljö och klimat kan vara ganska hårt var det inte självklart att eleverna skulle få tillgång till hela yrkeskunnandet, speciellt om de fick hålla på med enklare sysslor och inte införlivas i arbetsplatsens gemenskap. Talet om förväntat lärande var därför en sak, men vad som utspelade sig i verkligheten kunde vara något helt annat (Billett, 2002).

För att bygga relationer mellan två olika partner som skola och arbetsliv krävdes enligt Billett vissa förutsättningar. Man måste ha a) samma mål b) personliga relationer c) kapacitet att arbeta tillsammans d) ett tydligt ledarskap och e) förtroende för varandras verksamheter (Billett, Ovens, Clemans & Seddon, 2007). Idén om den ideala läroplanen där eleven får ta del av hela arbetsplatsens lärande var därmed inte enbart beroende av handledarens kompetens utan också av chefers intresse av att införliva eleven i verksamheten. Det innebar områden som produktion, inkomster, löner och vinster. Representanter från arbetsplatsen och skolan behövde därför tillsammans identifiera vilket yrkeskunnande som eleven hade möjlighet att ta del av på arbetsplatsen. Först därefter kunde de diskutera optimala lärandesituationer vid arbetsplatsen (Billett, et al. 2007).

De engelska forskarna Fuller och Unwin (2004) visade, med utgångspunkt i Lave och Wenger (1991) samt Engeströms verksamhetsteori (Engeström, 2001), hur yrkesutbildning utformades på arbetsplatser. Yrkesutbildning var beroende av vilka relevanta/icke relevanta yrkesfärdigheter som eleven fick ta del av och i vilken utsträckning informellt och formellt lärande kunde vävas samman till ett yrkeskunnande. Fuller och Unwin (2004) berörde därmed samma område som Billett (t.ex. 2006) men använde begreppen expansivt och restriktivt lärande. Lärandet blev restriktivt då eleven inte fick ta del av hela yrkeskunnandet dvs. eleven hämmades i sin utveckling. Om eleven däremot fick ta del av arbetsplatsens yrkeskunskaper expanderade lärandet.

Den tidigare forskningen visar att skeendet då skola och arbetsliv ska utforma yrkesutbildning är extremt känsligt för externa påverkansfaktorer. Det

kan också konstateras att det tar lång tid att foga samman två helt olika kulturer som skola och arbetsliv för en yrkesutbildning. Även då de båda kulturerna fogats samman är det en skör relation som står under påverkan av flera och många gånger motsträviga externa faktorer.

Yrkesområdet träning och hälsa

Den forskning som presenteras nedan har främst ett internationellt perspektiv. Resultatet kommer från sökningar om hälsa och yrkesområdet PT i Göteborgs universitetsdatabas ERIC samt via litteraturlistor från relevanta resultat.

De senaste decenniernas utveckling av större träningscentra har inneburit att antalet studier om träningsbranschens verksamhet ökat (Smith Margurie, 2008). Det framgår att hälsa och nyttan av träning också är någonting som arbetsgivare intresserar sig för hos sina anställda (Björklund, 2008) liksom att individen får ta ansvar för sitt eget välbefinnande och sin egen hälsa (Sassatelli, 2010).

Det finns studier som mer direkt riktar sig till yrket PT eller träningscoacher (t.ex. Andreasson & Johansson, 2014c; Craig & Eickhopp-Shemek., 2009; Melton, Katula & Mustian, 2008; Sassatelli, 2010; Shiu, Lee & Lin, 2010). Ytterligare studier är historiska beskrivningar av yrket PT och hälsobranschen (Andreasson & Johansson, 2014a) medan andra identifierade yrket PT som ett franchise yrke liknande McDonalds (t.ex. Andreasson & Johansson, 2014b) och det kommersiella inom hälsobranschen (Andreasson & Johansson, 2014b; Sassatelli, 2010).

Genom etnografiska studier av PT:s arbete visade Sassatelli (2010) hur yrket PT fick legitimitet då PT fokuserade kunders hälsa och träningsbehov samt i förhållande till vilket sätt de bemötte kunderna. Denna legitimitet beskrev Sassatelli (2010) som en förutsättning för att PT skulle kunna sälja sina tjänster till kunder.²² Andreasson och Johansson (2014c) synliggjorde samma område men kallade dem för ”pedagogiska lärandeaspekter”, dvs. hur kunnande och träning förkroppsligades genom PT:s sociala interaktioner tillsammans med kunder. Det ”pedagogiska lärandet” innebar att PT medvetet använde sig av pedagogiska inslag som träningsredskap, träningstekniker liksom att de undervisade och påverkade kunden under träningspassen. Pedago-

²² Materialet samlades in i Sverige och USA via observationer på gym, samtal med fokusgrupper och skype-intervjuer med PT samt bloggsidor och informationsmaterial via internet. Andreasson & Johansson (2012) analyserade och kategoriserade mikroprocesser och synliggjorde sociala och kulturella förändringar vid träningscenter.

giken kom då främst till uttryck genom att PT betraktade kundens kropp som ett neutralt objekt, som gick att känna, korrigera och ta på. Det var ett sätt att distansera sig i ”mötet med människan” samtidigt som PT formade en professionell attityd till sitt yrke.

Även Melton, Katula & Mustian (2008; 2010) studerade yrkesområdet personlig träning. Precis som Andreasson & Johansson (2014c) visade de hur PT mötte klienters behov och inom vilken kontext som kunder anlidade PT-tjänster. Resultatet från fokusgruppsstudien med 11 PT tematiserades till fyra områden. De fyra områdena var 1) klientselektering vilket innebar att PT bedömde vem kunden var och hur träningsbehovet såg ut 2) klientlojalitet, dvs. att motivera kunden till träning och få denne att känna sig unik 3) formell träningskunskap och 4) negativa områden som främst berörde etiska aspekter (t.ex. kommentarer med sexuella anspelningar). Resultatet visade att personlig kompetens tillhörde den förvärvade yrkesfärdigheten, medan utbildning och licensiering gav nödvändiga kunskaper för att möta kundernas olika behov av kost och träning.

Med syfte att studera hur chefer vid träningsanläggningar värdesatte utbildning inom yrket PT genomförde Melton et al. (2010) fokusgruppsintervjuer med 11 chefer från olika träningscentra. Materialet tematiserades utifrån områdena rationella val och negativa karaktärer. Resultatet visade att cheferna förväntade sig att PT skulle vara intresserad av sitt yrke, ha kunskap om träningsverksamheten och förståelse för kundernas behov. PT behövde dock inte vara certifierad eller utbildad, men det var en fördel med utbildning. Avgörande för att bli anställd var att inte vara ovårdad, ge sexuella anspelningar eller nedvärderande kommentarer (Melton et al. 2010).

Sammanfattningsvis framgår det att hälsobranschen och yrket PT är intressant i forskningssammanhang. I texten ovan synliggörs intresset av att identifiera vad yrket PT innebär, vilka redskap en PT använder sig av liksom yrkesområdets plats i förhållande till hälsa och välmående. Samtidigt som forskningsområdet växer fram bredvid den etablerade medicinska forskningen finns kommersiella inslag för verksamheterna. Omnämmandet av pedagogiska redskap gör att yrkesområdet börjar närma sig en legitimitet men det är fortfarande osäkert var det hör hemma, inom medicin, pedagogiska verksamheter eller utseende- och kroppsfixering?

Avslutande kommentarer

Sedan Levin (2008) skrev att det saknas forskning som identifierar läroplanens intentioner och hur dessa utformas i lokala skolsammanhang har forskningen om yrkesutbildning utvecklats. De två yrkesforskarskolorna har bland annat resulterat i studier om läroplanens intentioner i förhållande till skolan och arbetslivet (t.ex. Christidis, 2015; Kristmansson, 2016; Muhrman, 2016).

Även om intresset för forskning om yrkesutbildning ökat under senare år saknas studier som analyserar hur skola och arbetsliv utformar en helt ny gymnasial yrkesutbildning. De tidigare studierna har berört mer traditionella yrkesinriktningar (Berglund, 2009; Christidis, 2015; Fjellström, 2014; Kristmansson, 2016; Muhrman, 2016; Mårtensson, 2014; Wallin, 2014; Öhrman, 2015). I den här studien beforskas därmed ytterligare ett område, yrket PT vid inriktningen fritid och hälsa inom BF-programmet. Yrket PT fokuserar hälsa, träning och bemötande av kunder (t.ex. Melton, Katula & Mustian, 2008; 2010). En PT möter man exempelvis på ett gym och yrket återfinns inom den kommersiella delen av hälsobranschen (Andreasson & Johansson, 2014b; Sassatelli, 2010). Den här studien fokuserar dels hur yrkesutgången mot PT formuleras på nationell nivå och dels hur den transformeras till en utbildningspraktik inom den lokala skolan.

Kapitel 4. Läroplansteori för yrkesutbildning vid arbetsplats och skola

När skola och arbetsliv diskuterar vilken kunskap som ska göras tillgänglig och hur den kunskapen ska organiseras i en utbildning, rör det aspekter som går att studera som ett läroplansteoretiskt problem. Lindensjö & Lundgren (2012) urskiljer tre områden för att studera hur läroplaner utformas och omsätts i en utbildningspraktik: 1) formuleringsarenan, som utspelar sig på nationell nivå då läroplanen formuleras inför en reform 2) transformeringsarenan, där läroplansuppdraget tolkas och översätts till den lokala skolans förutsättningar och förvandlas till en del i den lokala skolans organisation och undervisning. Slutligen 3) realiseringsarenan, den arena där läroplanen formulerad och transformerad ska omsättas i klassrummet i en undervisningssituation. (Lindensjö & Lundgren, 2012). På arenorna möts olika aktörer för att diskutera skolans organisation och innehåll. I den här studien rör jag mig främst inom formulerings- och transformeringsarenorna men indirekt berörs även realiseringsarenan.

Läroplansteori

Läroplanen ger uttryck för vad som gäller som viktig kunskap i ett visst sammanhang och under en viss tidsperiod (Lundgren, 1979). Genom de förändringar som läroplanerna genomgår över tid synliggörs samhälleliga intresseförskjutningar och förändringar i förhållande till kunskap och behov (Deng & Luke, 2008). I Sverige har läroplan setts som synonymt med det statliga styrdokument som anger utbildningens mål. Läroplansteori motsvarande det engelska *curriculum theory* utgår från läroplan i en vidare bemärkelse, inte bara som politiskt dokument utan också kulturella och nationella samhällstraditioner som utbildningssystemet förväntas förvalta (Apple, 2008). I den bemärkelsen innefattas även andra lärandesituationer än det som sker i själva skolan, därmed även lärandesituationer som ger möjligheter att tala om och begripliggöra arbetslivets lärprocesser och intresse i gymnasial yrkesutbildning (jfr Billett,

2006). Det innebär att det går att studera både skola och arbetsliv i förhållande till samhälleliga och kulturella traditioner, intressen och förväntningar inom läroplansteori.

Läroplansarenor

Allt fler aktörer har involverats i diskussionerna kring skolreformer och läroplansutformning. Inför reformen GY 2011 samarbetade Skolverket exempelvis tillsammans med företrädare från Svenskt Näringsliv, Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) och olika branschorganisationer, som alla påverkade struktur och innehåll för yrkesutbildningarna (Andersson, Wärvik & Thång, 2015).

Formuleringsarenan betecknar den arena för diskussioner som förs i samband med att en läroplan utarbetas. I diskussionerna kring utformandet av en ny läroplan synliggörs både samhälleliga och kulturella intressen för vilket innehåll som ska gälla och hur det ska formuleras (Lindensjö & Lundgren, 2012).

Transformeringsarenan är det område där det på lokal nivå sker förhandlingar. Inom transformeringsarenan bjuds aktörer in för att diskutera organisation och genomförande för faktiskt undervisningsinnehåll (Linde, 2000). Det är också här som läroplanens förväntningar översätts till en lokal utbildningspraktik (Linde, 2000).

I verkligheten uppstår en formell organisation, som är reformens rationella kartbild, en informell organisation, för att hantera hela den komplexa dagliga verksamheten (Linde, 2000, s.48).

Inom transformeringsarenan går det att beforska den komplexa situation där skolans ekonomi, kultur och sociala förutsättningar påverkar utbildningens innehåll, och som i detta fall, också har betydelse för det utbildningsinnehåll som förhandlas med lokala arbetslivsföreträdare. Det kan förstås som en transformeringsarena vilket är denna studies utgångspunkt.

Realiseringsarenan berör tolkning och genomförande av läroplaner. Realiseringsarenan lokaliseras till vad som händer i skolmiljön och undervisningen, där rektor och den enskilda läraren i sin tur tolkar de statliga läroplanerna och riktlinjerna från kommunens tjänstemän (Lindensjö & Lundgren, 2012). Inom realiseringsarenan studeras nödvändiga förutsättningar för undervisning, undervisningsmetoder och lektionsinnehåll.

Arbetsplatsens läroplan

Billett använder begreppet arbetsplatsens läroplan (*workplace curriculum*). Han utgår bland annat från Dewey (1916) vars inflytande synliggörs genom beskrivningen av hur elevens yrkeskunnande är beroende av om denne införlivas i arbetsplatsens uppgifter och gemenskap eller inte (Billett, 2006). Här är interaktion mellan eleven och arbetsplatsens personal viktig. Det är genom möten med andra människor, i samtal och handlingar som en person lär sig nya yrkesuppgifter och får nya erfarenheter. Det här beskriver Billett (2006) som nyckeln för att eleven ska utveckla yrkeskunnande vid arbetsplatsen.

Billett delar in arbetsplatsens läroplan i tre aspekter: *Intended curriculum* (den *avsedda läroplanen*) syftar på arbetsplatsens normgivande föreställningar om hur förväntat yrkeskunnande utvecklas. Detta kan liknas vid arbetsplatsens personalutvecklingsstrategi där det även kan ingå att utbilda elever. Företagets ekonomiska villkor påverkar förutsättningarna att medverka i yrkesutbildning (Billett, 2004).

Enacted curriculum (den *iscensatta läroplanen*) handlar om de lärandemöjligheter som elever erbjuds att ta del av på arbetsplatsen. De anställda förmedlar genom sina handlingar vad arbetet bör innehålla, vad det innebär, hur det ska genomföras och därmed hur elever förväntas uppföra sig (Billett, 2006; 2011). Erbjuds eleverna att vara med i olika arbetsuppgifter och ta del av det mest relevanta yrkeskunnandet vid arbetsplatsen eller inte? Här har det yrkeskunnande som arbetsplatsens personal behärskar betydelse för elevens lärande. Det påverkar vilken yrkeskunskap som eleven får möjlighet att ta del av (Billett, 2006). Dessutom påverkas lärandet av vilka förväntningar som finns på eleven och vad arbetsplatsens personal förväntar sig att eleven skall lära sig under praktikperioden (Billett, 2006).

Experienced curriculum (den *upplevda läroplanen*) innebär det yrkeskunnande som eleven upplever och införlivar som sitt eget yrkeskunnande (Billett 2006; 2011). Kollegial gemenskap liksom eget engagemang är viktiga för att utveckla yrkeskunnande. Här är individens vilja och förmåga att lära sig central. Det egna engagemanget i olika arbetsuppgifter beskriver Billett därför som nyckelområden och förutsättningar för att lära sig ett visst yrkeskunnande, men här är det eleven själv som väljer om han vill ta emot och vara delaktig eller inte (Billett, 2006; jfr Lave & Wenger, 1991).

Den här studien berör främst formulerings- och transformeringsarenorna. Genomförandet av en yrkesutbildning äger rum, inte bara i skolan utan även

på en arbetsplats. Arenorna och arbetsplatsens läroplan visar sammantaget på komplexiteten i utformandet av en yrkesutbildning då många institutionella sammanhang är involverade. För att belysa och lyfta fram de institutionella villkor som därigenom möts och ska samarbeta, har jag valt att använda ”kod” (Arfwedson, 1983) som analytiskt begrepp.

Koder som analytiska begrepp

Det som iscensätts på den enskilda skolan påverkas av de traditioner, rutiner och förgivettaganden som förekommer där. Kod är ett användbart begrepp som också har en vardaglig tillämpning som exempelvis i klädkod eller social kod. Det används även inom forskning för att synliggöra systematiska skillnader i empirin och är ett sätt att organisera materialet (Arfwedson & Lundman, 1984). Koder är inget stadigvarande utan något som rör sig hela tiden och påverkas av olika händelser som exempelvis elevutvärderingar eller nya arbetsredskap. I den här studien används koder för att synliggöra de skillnader som finns inom skolan samt mellan skola och arbetsliv och som utspelar sig på formuleringsarenan och transformeringsarenan.

Många forskare har utgått från sociologen Basil Bernsteins kodbegrepp och inspirerats av detta (t.ex. Arfwedson, 1983; Nylund, 2013). Bernstein (2000) beskriver skolans verksamhet som en reproduktion, som uppkommer ur sociala förväntningar och föreställningar. På varje skola finns sociala kontrollmekanismer som bestämmer hur personalstyrkan ska förhålla sig i olika situationer. Genom att identifiera vem som bestämmer går det att synliggöra de gränser som i sin tur visar vilka riktlinjer som gäller för ett specifikt sammanhang (*klassifikation*). De här riktlinjerna kan vara mycket tydliga men också mer subtila. Ju tydligare de framträder desto mer styr de samtalen och påverkar vilka beslut som fattas (*inramning*). På så sätt framgår vem som har makten i relationer och hur denna relation sätter gränser för vad som är genomförbart eller inte (Bernstein, 2000).

Arfwedson (1983) använde begreppet kod för att kategorisera skillnader mellan olika skolor. Arfwedson betonar att även om Bernstein är föregångare till talet om skolkoden har Bernsteins skolkod inte samma innebörd som Arfwedsons skolkod:

Vad som har övertagits är mera ett sätt att tänka: kod (latin: codex) står för en uppsättning som ger individen möjlighet att organisera sin omvärld...//... Gemensamt för olika typer av kodbegrepp är alltså att de står

för uppsättningar av principer, som i ett eller annat avseende styr och reglerar mänskligt handlande. Skolkodsbegreppet, /.../ bygger alltså även på detta sätt att se mänskligt tänkande och handlingar som en produkt inte bara av individuell psykologisk läggning utan också av ”social inlärning” och anpassning till handlingsmönster av olika slag i olika sammanhang (Arfwedson, 1983. s. 27).

Arfwedson pekar på att skolor utvecklar en egen skolkod som synliggörs genom verksamhetens rutiner och kollektiva traditioner. Det innebär att då något nytt kommer in i skolans verksamhet, bidrar skolans tidigare sociala och kulturella erfarenheter till den utveckling som följer. På så sätt kopplas tidigare erfarenheter till nya handlingar bland skolans personal. Arfwedsons kodbegrepp (1983) skiljer sig från Bernsteins (2000) i det avseendet att Arfwedson beskriver lärarnas personliga erfarenheter och vardagsliv. Tillsammans med skolans handlingsplaner och oskrivna regler blir lärarnas personliga erfarenheter en del av skolkoden.

Skolkodens kontext

Verksamheten i skolor påverkas av statliga och kommunala ramar. Dessa ramar dvs. styrdokument, lagar och regler utgör *skolans systemkontext*. Då något nytt skall genomföras, som en reform, förändras systemkontexten vilket påverkar den lokala skolkoden. Omfattningen av reformen påverkar innebörden av förändringen men varje skola förhåller sig till reformen utifrån sina sätt att hantera och införliva det nya i verksamheten (Arfwedson, 1983).

Skolans yttre kontext påverkar arbetet i skolan och har därmed även inflytande på lärarnas arbetssituation. Inflytandet kan bero på det lokala samhället, sociokulturella och ekonomiska sammanhang. Dessutom påverkas den yttre kontexten av samhällsstrukturer, dess regler och förväntningar liksom hur elevers hemsituation ser ut. Det innebär att lärarna formulerar en kollektiv och individuell handlingsberedskap som anpassas i förhållande till samhällets behov. Det märks bland annat genom hur skoluppgifterna formuleras liksom undervisningens innehåll. Denna yrkessocialisering är något som lärarna inte alltid är medvetna om utan den sker som ett svar på omgivningens behov och krav. Anpassningarna innebär att lärarna kan hantera sin arbetssituation på den enskilda skolan (Arfwedson, 1983).

Slutligen påverkas skolkoden av skolans *inre kontext* som berör skolans historik och traditioner, skolans närmiljö, skolbyggnadernas ändamålsmöjlighet eller tillgången till lärarkompetens. En hög personalomsättning påverkar

skolkoden stabilitet då nya anställda har med sig sina förväntningar och erfarenheter in i arbetet (Arfwedson, 1983). Då kan de bärande traditionerna för skolkoden försvagas.

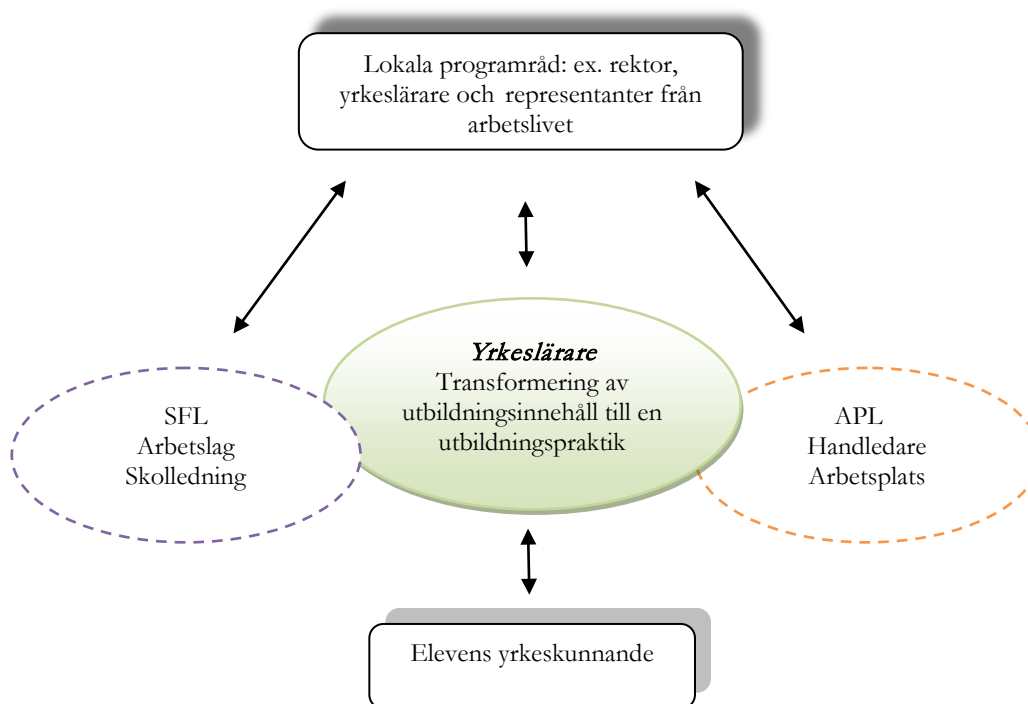
Mellan och inom de tre kontexterna finns både maktspel och kamp. Skolans egna rutiner i den mån de finns och lösningsmodeller för konflikter samt pedagogiska upplägg kommer till uttryck i den lokala skolkoden. Genom dessa balanseras konflikter, förändringar och lokalpatriotism. Skolan ”stys av de ramar som identifierar accepterade handlingar, ståndpunkter och synsätt, vilka här kallas för den gemensamma benämningen skolkod.” (Arfwedson, 1983. s.36). Om skolkoden är svag får det betydelse för lärarnas gemensamma strategier vilket kan resultera i svårigheter att hantera konflikter och förändringar. Arfwedson (1983) beskriver en svag skolkod som en sprucken och splittrad skolkod och som gör det svårare att möta förändringar. Om skolkoden däremot är stark innebär det att lärarna har redskap att hantera förändringar som exempelvis en ny läroplan.

Arbetslivets kontext

Då Arfwedson studerar den lokala skolkoden använder han olika handlingsprinciper såsom rutinmässiga mönster och förhållningssätt liksom skrivna och oskrivna regler. En stor skillnad mellan skolkod och arbetslivskod är systemkontexten. Där har skolan nationella styrdokument och lagar men inom en sådan kontext behöver inte arbetsplatsen finnas till. Beroende på hur verksamheten ser ut förhåller den sig också till systemkontexten. Arbetsplatsens yttre kontext påverkas dock på ett liknande sätt som skolans yttre kontext dvs. den är beroende av samhällets struktur och dess behov. Det gör att arbetsplatsen formar sina kollektiva regler och ramar för hur man förväntas uppträda och se ut. Arbetsplatsens inre kontext påverkas i sin tur av traditioner och historik liksom anställdas förväntningar och erfarenheter.

Skolkod och arbetslivskod utformar yrkesutbildning

Inför arbetet med yrkesutgångarna i det arbete som ledde fram till GY 2011 beaktades arbetsgivarnas önskemål om ökat yrkeskunnande hos eleverna (SOU 2008:27). Därför fick branschrepresentanter ökat inflytande i utarbetandet av kurser och ämnesinnehåll. Nedan finns en illustration av hur samarbetet mellan skola och arbetsliv tar form på lokal nivå genom GY 2011.

Figur 2. Organisation för utbildningspraktik som lärandemiljö.

Om bilden studeras i förhållande till Arfwedson (1983) kodbegrepp med systemkontext, yttre kontext och inre kontext framträder en ganska komplex bild. Utgångspunkten är skolkodens systemkontext med nationellt lagstadgat uppdrag och programråd. Samtidigt är det viktigt att läsa in att arbetslivets systemkontext som enskilda företag eller kommunala bolag kan ha egna intressen som styr. I den här komplexa situationen ska skolan förhålla sig till arbetslivet och låta detta påverka innehåll och genomförande för skolans utbildningsuppdrag. I det kontinuerliga mötet mellan skolkod och arbetslivskod mejslas det som ska vara relevant yrkeskunnande för eleverna fram. Bilden kan vid en första anblick se enkel ut men de krafter som styr och som kommer från skolans respektive arbetslivets inre och yttre kontext komplicerar utgången.

Figuren åskådliggör några av de intressen som verkar inom gymnasial yrkesutbildning. Det är i mötet och motsättningarna mellan skolkoden och arbetslivskoden som den tänkta yrkesutbildningen utformas (jfr Billett 2006 och den *ansedda läroplanen*). Yrkeslärarna är centrala för utformandet, både då det gäller kurser, ämnen och elevens APL-perioder. De finns med i programråd, tar med sig programrådets diskussioner och beslut till arbetslaget samt till det

skolförlagda lärandet (SFL²³). Samtidigt fungerar de som kontakt mellan arbetsgivarna och det arbetsplatsförlagda lärandet (APL). Likaså är det yrkeslärarna som besöker arbetsplatsen och tillsammans med eleven träffar handledare i så kallade trepartssamtal. Det här innebär att yrkeslärarna representerar den lokala skolkoden då de möter arbetslivskoden. Genom samarbetet mellan skolan och arbetslivet utformas utbildningens innehåll.

²³ SFL är inget vedertaget begrepp utan en förkortning som jag har valt att använda i detta arbete för den skolplatsförlagda delen av yrkesutbildning. APL (arbetsplatsförlagt lärande) är en vedertagen förkortning för den del av utbildningen som sker på arbetsplatsen. Tillsammans med handledare lär sig eleven yrkeskunskaper, yrkeskultur, tar del av yrkesgemenskapen och erhåller en yrkesidentitet (Skolverket 2011, GY 2011 s 23).

Kapitel 5. Tillvägagångssätt

I detta kapitel beskrivs de metoder som har använts för att producera och analysera studiens empiriska material. Det är en explorativ studie där jag avser att förklara händelseförlopp och relationer då yrkesutbildningen till yrket PT utformas. Data samlades in med hjälp av intervjuer, observationer och dokumentläsning (jfr Gobo, 2011). Under det att studien pågick träffade jag på olika sätt sammanlagt 28 personer med varierande roller i genomförandet av utbildningen. Bland dessa fanns tre deltagare från Skolverkets expertgrupp samt en nationell branschrådssamordnare. På lokal nivå deltog främst fyra yrkeslärare, en rektor samt två företrädare från arbetslivet. Två av yrkeslärarna ansvarade för hela yrkesutgången mot yrket PT varför dessa har en mer framträdande roll i materialet. I samband med mina besök vid Centrumskolan har jag även haft kontakt med elever, kunder, en studie- och yrkesvägledare, en handledare samt två gymnasielärare och en lärarkandidat. Några har deltagit vid programråd, trepartssamtal och examinationer. I den här studien utgör deras medverkan bakgrundsmaterial.

Översikt och urval

Inledningsvis kontaktades rektor för BF-programmet och på så sätt fick jag tillträde till den lokala skolan. Jag deltog därefter i en informationsvecka där eleverna informerades om programmets tre inriktningar: socialt arbete, pedagogiskt arbete samt inriktningen fritid och hälsa. Under två dagar kunde jag följa yrkeslärare i olika sammanhang. Det rörde sig exempelvis om olika träningspass och teoretiska inslag för yrkesutgången mot PT.²⁴ Jag blev då än mer intresserad av hur yrkesutgången PT utformades som en del av BF-programmet. De båda yrkeslärarna samarbetade med en för skolan helt ny bransch vilket innebar att yrkesutbildningen tog form under tiden data samlades in.

Yrkesutgången mot PT väckte inte bara mitt intresse beroende på vilket sätt den utformades, min uppmärksamhet gällde även vilket samhällsintresse

²⁴ De båda yrkeslärarna vid inriktningen fritid och hälsa, och som i studien fått namnen Tomas och Patrik presenteras mer utförligt i kapitel 7.

som genererade utbildningsformen. Det medförde att jag även vände mig till den expertgrupp från Skolverket som, tillsammans med friskvårdsbranschen, formulerade inriktningen fritid och hälsa, dess ämnes- och kursinnehåll på nationell nivå.

Det här kapitlet innehåller en beskrivning över de aktiva val som gjordes inför och under dataproduktionen. Här beskrivs även avgränsningar i förhållande till forskningsfrågorna och en översikt över studiens data. I kapitlet berörs vilka möjligheter jag haft att delta i olika aktiviteter, vilka val som gjorts inför intervjuer och observationer samt olika hinder som uppstått.

Metod

I materialet används två olika benämningar för arbetslivet som är viktiga att känna till. Den ena är friskvårdsbranschen, den andra är hälsobranschen. Den första används då expertgruppen samarbetar med branschen på nationell nivå, medan den andra används då det gäller den lokala branschen. Båda begreppen används i resultatkapitlen.

Intervjuer

Inför reformen GY 2011 utarbetades BF-programmet på nationell nivå. För yrkesprogrammen innebar arbetet att man enades om gymnasiegemensamma ämnen, programgemensamma ämnen, yrkesinriktningar och programfördjupningskurser/ämnen. Dessa delar skulle sedan transformeras och iscensättas på lokal nivå.

Eftersom jag var intresserad av hur gymnasial utbildning för yrket PT utformades behövdes empiri från både nationell och lokal nivå. På nationell nivå arbetade expertgruppen, på uppdrag av Skolverket tillsammans med en representant för Friskvårdsföretagarnas branschorganisation och på lokal nivå fanns yrkeslärare och representanter från arbetslivet. Initialt genomfördes intervjuer med rektor och två yrkeslärare på den lokala skolan samt expertgruppsdeltagarna.

Intervjuer på nationell nivå

För att synliggöra en helhetsbild av de intentioner och intressen som formulerades på nationell nivå inför reformen GY 2011 intervjuades tre av de fyra personer som Skolverket gett i uppdrag att skriva fram yrkesprogrammet BF. Bland de intervjuade fanns en universitetsadjunkt, en yrkeshögskolelärare och

en ämnesexpert från Skolverket. Tillsammans kallades de för *expertgruppen*. De samarbetade med en representant för Friskvårdsföretagarnas branschorganisation, även denne intervjuades. Inför intervjuerna utarbetades en mall med öppna frågor²⁵ som skickades ut innan respektive intervju (Kvale & Brinkman, 2009). Utgångspunkten var att de öppna frågorna skulle generera svar som kunde belysa hur expertgruppen utformade BF-programmet och yrkesutgången till PT tillsammans med friskvårdsbranschen. De öppna frågorna innebar en form av samtal där jag också hade möjlighet att ställa följdfrågor (Kvale & Brinkman, 2009). Frågeområdena var:

- hur utbildningen växt fram
- samhällets, branschens respektive skolans intresse
- förväntningar

Inför intervjun med friskvårdsbranschens representant lades frågeområdet om europeiskt samarbete för yrket PT till. Eftersom branschen är relativt ny i Sverige och då framför allt inom gymnasieskolan, var friskvårdsbranschens representant en viktig aktör för att förklara skeendet.

Totalt finns 140 minuter ljudinspelat material och 45 sidor transkriberad text exklusive mina personliga anteckningar. Tre av intervjuerna gjordes via telefon och en genom personligt möte. De tre intervjuade som bandades gav muntligt medgivande till att spelas in och informerades därefter om att telefonen sattes på högtalare och att samtalet spelades in. Den av intervjuerna som inte bandades dokumenterades under intervjun och kompletterades i direkt anslutning till intervjun (10 sidor). Resultatet från intervjuerna analyseras i kapitel 6. I analysen har Arfwedsons (1983) kodteori använts för att synliggöra olika handlingsmönster och förhållningssätt liksom skrivna och oskrivna regler.

Intervjuer på lokal nivå

För att förstå hur den lokala skolan arbetade med att utforma utbildningen intervjuades rektor och de båda yrkeslärare som arbetade med yrkesutgången PT. Innan dess genomfördes en pilotintervju med en annan yrkeslärare i syfte att säkerställa frågornas relevans. Intervjun med rektor bidrog till en helhets-

²⁵ Se bilaga 2, Frågor till expertgruppen

bild för hur de arbetade med programmet vid den lokala skolan. Intervjuerna med yrkeslärarna syftade till att ta reda på hur de arbetade tillsammans med branschen och inom programmet. Främst ville jag låta yrkeslärarna få komma till tals och berätta om hur de utformade yrkesutgången PT. Även här användes en frågemall med öppna frågor. Det innebar att intervjuerna fick en samtalsliknande karaktär.²⁶ Frågeområdena berörde:

- förändrat BF-program
- förutsättningar för att bedriva utbildningen
- programråd
- elevernas förberedelse inför sitt yrke
- problemområde/möjligheter

Metoden innebar att jag kunde följa upp olika samtalstrådar samtidigt som yrkeslärarna fick berätta om sina åsikter och upplevelser. Följdfrågorna gav möjlighet att följa upp tydligheter eller motsägelser och yrkeslärarna kunde förklara vad de menade och på så sätt bringa ordning i svaren (jfr Fangen, 2005; Kvale & Brinkman, 2009). Den ena intervjun tog 150 minuter medan den andra varade i 90 minuter. Intervjuerna spelades in och transkriberades.

Deltagande observationer

Deltagande observation innebär att forskaren finns med i olika sociala miljöer under en längre tid och söker identifiera hur individerna i miljön uppträder och relaterar till varandra (Bryman, 2008; Fangen, 2005). Genom deltagande observation kunde jag a) observera händelser, b) ställa frågor då något var oklart, c) svara då någon tilltalade mig, d) föra anteckningar och e) småprata med deltagarna efter själva observationstillfället. Även lärarna hade möjlighet att fråga mig om sådant de funderade över. I nära anslutning till dessa informella samtal och observationer fördes fältanteckningar.

För att förbereda mig läste jag inför varje observationstillfälle igenom eventuella dagordningar eller annat i förväg utskickat material (jfr Bryman, 2008; Fangen, 2005). Min ambition med observationerna var att jag skulle förstå vad som utspelade sig inom programmet, i förhållande till det specifika observationstillfället. Jag utgick från att varje observationstillfälle kunde ge mig en pusselbit för att studera hur man inom den lokala skolan arbetade för

²⁶ Se bilaga 1. Intervjumall med öppna frågor.

att forma yrkesutbildningen, vad som påverkade beslut och hur förutsättningarna såg ut.

Speciellt viktiga observationstillfällen var *yrkesutvecklingsgruppens* träffar som utspelade sig på programgemensam nivå. Gruppen hade som mål att träffas en gång varje vecka, men beroende på andra konkurrerande aktiviteter ställdes möten ofta in. I yrkesutvecklingsgruppen ingick rektor och en yrkeslärare för respektive inriktning vid programmet och mötestiderna varierade mellan 1,5-2 timmar. Yrkesutvecklingsgruppens träffar innebar att jag kunde särskilja hur de programgemensamma intressena påverkade och skapade förutsättningar för de olika yrkesutgångarna. Främst inriktade jag mig mot hur det programgemensamma tog form inom yrkesinriktningen mot PT.

Andra viktiga observationstillfällen var de *arbetslagsmöten* som hölls inom inriktningen fritid och hälsa för yrkesutgången PT. Inför arbetslagsmötena skickades alltid en dagordning ut tillsammans med de dokument som skulle diskuteras. Arbetslaget bestod av två yrkeslärare och en ämneslärare samt vid några tillfällen en lärarkandidat.²⁷ De kunde pågå olika länge, från 40 minuter till 120 minuter och kontinuiteten för mötestillfällena varierade. Ganska ofta tvingades arbetslaget avbryta mötena då andra åtaganden kom emellan, alternativt ställdes de in med kort varsel på grund av andra möten. Yrkeslärarna berättade om hur de istället fick samtala om yrkesutbildningen i sitt gemensamma arbetsrum. Eftersom det då rörde sig om spontana samtal hade jag ingen möjlighet att delta, men de berättade i efterhand om vad de kommit fram till. I arbetslaget utformades inriktningens innehåll och elevuppgifter. Dessa utformades dels i förhållande till läroplanen och dels i förhållande till de intressen som deras samarbetspartner från arbetslivets påtalat. Arbetslagsmötena gav även kännedom om förhållanden inom programmet och bidrog ytterligare till att synliggöra inriktningens förutsättningar för att utforma yrkesutbildningen.

Slutligen var jag även med på två, för den här studien, högst relevanta *programråd*. I det första programrådet deltog de båda yrkeslärarna för yrkesutgången PT samt regionchefen för den träningskedja som ingår i studien. Un-

²⁷ Arbetslaget var relativt litet, endast tre personer. Då jag träffade yrkeslärarna under yrkesintroduktionsveckan berättade de om hur de samarbetade med ett annat gymnasium och att det där fanns två personer som också de ingick i arbetslaget. En av dem undervisade eleverna i massagekurser och en var ansvarig för gymmet där eleverna tränade. Under min tid på skolan kunde de båda externa lärarna dock inte delta i de faktiska arbetslagsträffarna då skolornas olika mötestider inte stämde överens. Istället träffade en av yrkeslärarna dem under lunchmöten.

der två timmar samtalade de om elevernas APL och vad arbetslivet förväntade sig av skolan och av eleverna. Det här mötet gav mig kännedom om träningskedjans kultur, vad yrket innebär och hur viktig kunden är för träningskedjan. Vid mötet framkom även skolans roll och uppdrag i förhållande till arbetslivets intresse för att bedriva utbildning. Det här var ett möte som gav mycket mer än förväntat. Det var en två timmars lång förhandling där skola och arbetsliv tillsammans sökte vägar att utforma yrkesutbildningen. Det här mötet har därför en betydande roll i resultatkapiteln.

Ett andra, betydligt större programrådsmöte, genomfördes en månad senare och varade i tre timmar. Samma personer som deltog under det första programrådet fanns även med här. Dessutom deltog arbetslagets ämneslärare, programmets rektor, fyra elever, en person från en licensieringsfirma,²⁸ en studie- och yrkesvägledare, en praktiksamordnare samt två yrkeslärare från ett fristående gymnasium. Även det här mötet kan beskrivas som en förhandling men också ett tillfälle där skola och arbetsliv preciserade sina intressen. Det gav mig kännedom om den privata licensieringsfirman för yrket PT som inriktningen fritid och hälsa samarbetar med och som licensierar eleverna till PT vid utbildningens slut. Även här diskuterades APL och hur skola och arbetsliv kan utforma yrkesutbildningen men på ett mer övergripande sätt än vid det första programrådsmötet.

I samband med observationstillfällena hade jag ofta öppna samtal med deltagarna i studien vilka dokumenterades i efterhand. De öppna samtalen var ett naturligt sätt att ställa följdfrågor efter observationstillfällena och få möjlighet till ett mer heltäckande material. Tabellen som följer är en översiktsskild över de olika tillfällena som jag, på ett eller annat sätt, samlat in data vid den lokala skolan.

²⁸ Representanten kommer från den licensieringsfirma som yrkeslärarna använder sig av för att kunna erbjuda elevernas licensiering mot PT. Firman licensierar eleverna mot slutet av år tre.

TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

	Januari 2013	Februari	Augusti	September	Oktober	November	December	Januari 2014	Mars	Maj
Rektor öppen intervju		2h								
Yrkesintroduktionsvecka varav två dagar med PT		40h								
Pilotintervju			1,5h							
Yrkeslärare intervjuas			2,5h	1,5h						
Öppna samtal/tid på skolan i timmar	8h	18h	16h	18h	29h	20h	19h	16h		16h
Samtal licensierare								0,5h		
Programråd				2h	3h					
Yrkesutvecklingsgrupp				2h	4h	2h				
Arbetslag				2h	3h	1h	1h	2h		
APT/utvärdering gemensamma insatser				1h		2h				
Informationsdagar år 1 och gymnasimässa, öppet hus/heldagar					16h	8h				
Yrkeslärares e-mail med rektor eller licensierare				X	X	X	XX	X	X	
Övningstest inför licensiering till PT, heldagar								16h		
Examination för licensiering. Teori och praktiktest heldagar										24h
Trepartsamtal praktik i år 3							2h			
Informationsmaterial, APL-häfte etc/79 s.		X		X	XX	X	X	X		X
Licensieringsmaterial/25s						X				X

Figur 3. Schema för datainsamling.

Jag observerade vid mässor, informationsdagar samt vid elevernas skriftliga och praktiska träningstillfällen inför och under examinationer för licensiering mot yrket PT. Jag fick även ta del av e-postkonversationer, dagordningar och informationsmaterial, samt det material som licensieringsfirman använder sig av då de utbildar mot PT liksom deras examinationsfrågor. Dessutom observerades ett trepartssamtal med elev, handledare och lärare under APL-perioden. Mina personliga fältanteckningar finns inte med som material i tabellen utan den har använts som en slags minnesstruktur. Exempelvis noterades under materialinsamlingen sådant jag reagerat på eller ville följa upp, likaså om det var några direkt intressanta kommentarer som fälldes under observationerna.

Alla de observationstillfällen som inte direkt berörs i analyskapitlen är ändå högst relevanta eftersom de ramar in analyskapitlen. På så sätt bidrar de till helhetsbilden för yrkesutbildning mot yrket PT. Det gäller exempelvis de 40 timmar som berör *övningstest inför licensieringen* och *examinationen för licensieringen, teori och praktiktest* vilka inte analyseras men utgör bakgrundsmaterial.

Analys

Hur insamlad data selekteras och synliggörs är avgörande för validiteten liksom att forskningsfrågor och centrala begrepp är vägledande i analysen (Bryman, 2008; Fangen, 2005). I det här avsnittet framgår hur materialet bearbetats genom transkribering, läsning och sortering. Data har selekterats och sammanställts i förhållande till studiens frågeställningar och analysen visar på beskrivningar utifrån ett visst tema, eller en grupp av teman som finns i data (jfr Braun & Clarke, 2006).

Steg 1. Transkribering av material. Intervjuer och deltagande observationer spelades in och transkriberades kontinuerligt, men dock inte allt. Exempelvis transkriberades inte sådant som berörde elevsamtal eller områden av mer privat karaktär. Dessutom förhöll jag mig även under transkriberingen till de samtalsområden som berörde yrkesutgången PT och inriktningen Fritid och hälsa. De avsnitt som var mest relevanta transkriberades ordagrant medan andra avsnitt sammanfattades.

Steg 2. Läsning av det transkriberade ljudinspelningarna innebar möjlighet att gå tillbaka och lyssna eller läsa särskilt betydelsefulla avsnitt. Arbetssättet gav möjligheter att identifiera hur olika delar av materialet förstärkte varandra genom att de återkom i olika sammanhang. Ytterligare innebar det att materi-

alet kunde nyanseras vilket gjorde att vissa områden framträdde mer tydligt än andra. Till sist synliggjorde genomläsningen motsättningar mellan olika delar i materialet. Det rörde sig exempelvis om hur lärarna gång på gång återkom till företrädaren för arbetslivet om vissa frågor och önskemål. Det innebar att det blev synligt när deltagarna inte var överens alternativt inte kunde komma överens även om de så ville. Under den här delen av analysen fördes noteringar över de olika områdena som framträdde i materialet. På så sätt tog kategoriseringen av de olika nivåerna i samtalen form. Slutligen lästes allt transkriberat material en gång till.

Steg 3. Sortering av transkriberat och genomläst material. Här fokuserades på att synliggöra a) relationer i samtal b) olika förutsättningar genomförande av utbildningen och dess ämnen och kurser c) gränsdragningar som gjordes i samtalen (Arfwedson, 1983). Jag kunde urskilja genomgående skillnader i hur yrkeslärarna och företrädarna för arbetslivet uttryckte sig när frågor kring utbildningen diskuterades. Dessa skillnader sågs i förhållande till skolans kod och arbetslivets kod. Koderna fokuserades på vem som hade kontroll i en viss situation och vilken syn på kunskap som då framkom. Det innebar vad som skulle ske i utbildningen, med vilket tempo det skulle ske och med vilken ordning.

De olikheter som framgick i empirin från den lokala skolan visade yrkeslärarnas förväntningar, dvs. de värderingar och förhållningssätt som har att göra med vad som värdesattes och värnades om som viktigt. Det kunde också ta sig uttryck i regler och rutiner, men ofta just förhållningssätt. Detsamma gällde arbetslivets företrädare och de förhållningssätt och förväntningar som framgick för det lokala arbetslivet. På så sätt synliggjordes innehållet för den lokala skolkoden respektive arbetslivets kod.

De skillnader som karakteriserades som skolkod och arbetslivskod på lokal nivå återspeglades också mellan expertgruppen och friskvårdsbranschens företrädare på nationell nivå.

I analysen har arbetet på nationell nivå betraktats som en formuleringsarena och på lokal nivå som en transformeringsarena.

Etisk medvetenhet

I studien har jag tagit hänsyn till de samtyckeskrav, informationskrav, nyttjandekrav och konfidentialitetskrav som utmärker god forskningsetik enligt Vetenskapsrådet (2012). Alla deltagare fick både muntlig och skriftlig in-

formation genom den samtyckesblankett som de skrev under vid det första tillfället som de deltog. Det här gällde både de deltagare som nämns mer specifikt i studien och de som bidragit till bakgrundsinformation. Eleverna som deltagit i studien är myndiga och därför har det inte varit nödvändigt med vårdnadshavares tillåtelse.

Ett undantag från samtyckesblanketten är expertgruppen som enbart fick muntlig information i samband med att intervjuerna genomfördes och som då även tillfrågades om samtalen kunde spelas in. Jag har hela tiden bemödat mig om att vara varsam om hur deltagarnas röster hanteras, speciellt i de fall där de trots avidentifieringen skulle kunna gå att identifiera. Några av expertgruppens deltagare liksom företrädaren för friskvårdsbranschen på nationell nivå har fått ta del av kapitel 6 och godkänt hur de citerades och hur deras utsagor återgavs.

Samtliga deltagare informerades om att de hade rätt att avbryta sin medverkan när helst de ville och att deltagandet var frivilligt. Både expertgruppen, skolan, företaget, licensieringsfirman och övriga deltagare har anonymiserats och uppgifter som skulle underlätta identifieringen har tagits bort i så stor utsträckning som möjligt.

Studiens trovärdighet

Medan kvantitativ metod innebär att systematiskt sammanställa kunskap innebär kvalitativ metod att gestalta eller karakterisera någonting (Larsson, 2005). Den här studien, som är en kvalitativ studie, kan därför sägas gestalta och problematisera hur den gymnasiala yrkesutbildningen till PT tog form på nationell och lokal nivå. Validitet hos kvalitativa studier rör bland annat datainsamlingens design i förhållande till de sociala sammanhang som den utspelar sig i (Kvale & Brinkmann, 2009).

Redan inledningsvis i en kvalitativ studie, finns en ”föreställning om vad det betyder, vi har en förförståelse” för det som sker (Larsson, 2005 s. 18). För att visa på validiteten i ett arbete behöver forskarens trovärdighet därför belysas och då inte minst de personliga erfarenheterna. Min förförståelse påverkades av att jag dels arbetat som gymnasielärare och dels som specialpedagog inom olika gymnasieprogram, varav BF var ett. Jag skulle vilja säga att mina tidigare erfarenheter gjorde material rikare då jag kunde ställa relevanta följdfrågor. Eftersom förkunskap också påverkar de tolkningar som görs innebär den också ett ansvar (jfr Larsson, 2005). Jag fick därför vara ytterst ob-

servant så att inte, de för mig förgivettagna aspekterna, dolde sådant som var relevant för studien.

Validitet kan hänga samman med forskareetik. Ett område som krävde etisk medvetenhet och försiktighet var hanteringen av ljudinspelningar från intervjuer och observationstillfällen, som gav mig tillträde till ett rikt material men som ibland omfattade mer än vad jag skulle ta del av, t.ex. känsliga elevärenden. Likaså var det viktigt att behandla de öppna samtalen varsamt. Sådant jag bedömde som etiskt känsligt valdes bort, men jag bedömer att detta förhållningssätt inte påverkat studiens resultat.

Det är viktigt att förhålla sig till varje steg i arbetet genom att vara tydlig, ifrågasätta och återge olika skeenden (Kvale & Brinkman, 2009). Det finns två områden som är relevanta att nämna i samband med validitet och som berör arbetslagsmöten: 1) Arbetslagsmötena avbröts eller ställdes in på grund av att yrkeslärarna blev kallade till andra möten. Istället förde de samtal i sitt gemensamma arbetsrum om sådant som de annars tagit upp vid arbetslagsmötena. Det innebar att det blev luckor i materialet, trots att lärarna uppdaterade mig muntligt efteråt. 2) Delar av arbetsmötena fick jag aldrig tillgång till då det var personal från en annan skola. De här mer informella arbetslagsmötena utspelade sig under luncher då jag inte var med. Jag sökte upp den andra skolans rektor för att intervjua dessa lärare men trots upprepade försök fick jag ingen respons. Eftersom den delen av lärarlaget då enbart *beskrevs* av lärarna på Centrumskolan finns de heller inte med i analysen. Sammantaget är det här anledningen till att det finns så relativt lite material från arbetslagsmötena i analysen.

Ett annat möjligt problemområde i materialinsamlingen är att företrädaren för arbetslivet var regionchef medan företrädarna för skolan var yrkeslärare. Då ingen av parterna skola och arbetsliv talade i termer som ”det här vet jag bäst” synliggjordes dock aldrig statusskillnaden som ett problem men den är ändå relevant att notera.

Larsson (2005) skriver att innebörden i hur studien framställs är beroende av vilka nyanser som kommer fram i tolkningen, dvs. den *empiriska förankringen* är viktig. Den här studiens giltighet visas genom metodbeskrivning i textformat vilken kompletteras med en tabell över datainsamlingen (figur 3, schema för datainsamling). I analyskapitlen förtydligas resultatet genom att deltagarna citeras frekvent i förhållande till mina slutsatser. Jag har försökt vara tydlig med hur skolkod respektive arbetslivskod använts i materialet. Min förhopp-

ning är att detta ger möjlighet för läsaren att se analysprocessen och själv reflektera över mina slutsatser.

Larsson nämner även det han kallar för det *pragmatiska kriteriet* för validitet (Larsson, 2005 s. 32). Det innebär att konsekvenserna av resultatet är viktiga, dvs. att de kan vara relevanta i andra sammanhang. Sammantaget gör studien inte anspråk på generaliserbarhet som en kvantitativ studie kan göra. Däremot kan den vara användbar för att begripliggöra och diskutera andra yrkesutbildningar (jfr Larsson, 2010). Det kan innebära skeenden som exempelvis a) då nya yrkesutbildningar ska utformas b) då skola och arbetsliv förväntas samverka eller c) hur yrkesutbildningar kan påverkas och förstås i förhållande till nya reformer. Jag gör dock inte anspråk på att studiens resultat ska gälla för all gymnasial yrkesutbildning.

Kapitel 6. Expertgruppen konkretiserade uppdraget

Inledning

Under förberedelserna inför reformen GY 2011 gav Utbildningsdepartementet i uppdrag till Skolverket att rekrytera en expertgrupp. Expertgruppens arbete gällde hela BF-programmet. Den bestod av fyra personer med kompetenser från förskolan, skolan, fritidssektorn och socialt arbete. Två av dem arbetade på universitetsnivå med lärarutbildning. En tredje var ämnesexpert och representerade Skolverket. Slutligen ingick en representant från Yrkes högskolan med erfarenhet av utbildning inom fritidsverksamhet. Universitetsläraren beskrev sammansättningen av gruppen som att:

Skolverket ville ha experter och då vände man sig till universitet och yrkes-
högskola för att få med dessa nivåer.

Expertgruppens direktiv var att utforma hela BF-programmets upplägg och innehåll. Med det menas de förväntningar om kunskaper och bildningsgång för yrkesutgången PT som formulerades på nationell nivå inför reformen GY 2011.

Beroende på BF-programmets olika områden, socialt arbete, pedagogiskt arbete samt fritid och hälsa, deltog även andra personer med olika kompetenser. Då det gällde inriktningen fritid och hälsa deltog representanter för bad, sport och fritidsanläggningar samt personlig tränare i samtalen.

Jag intervjuade ämnesexperten från Skolverket, läraren och tillika utvecklingsledaren från yrkeshögskolan, en av universitetslärarna samt friskvårdsbranschens representant. I texten som följer kallas de för Univ. lärare (universitetslärare), Yrkes högskoleutbildare, Branschrepr. (branschrådsrepresentant) och Ämnesexpert. Intervjuerna med expertgruppen gjordes efter det att reformen GY 2011 inletts vilket innebar att gruppkonstellationerna i sig hade upphört. Kapitel 6 riktar mot formandet av ett yrkesprogram och studeras inom formuleringsarenan (Lindensjö & Lundgren, 2012).

Samarbete mellan branschen och Skolverkets expertgrupp

Expertgruppen fick i uppdrag av Skolverket att tillsammans med yrkesbranschen förbereda och förändra barn- och fritidsprogrammet. Bakgrunden till uppdraget var att utredaren hade direktiv att identifiera möjliga förändringsområden för gymnasial utbildning och inriktade programmet mot yrkesutbildning (SOU 2008:27). Regeringen gav Skolverket i uppdrag att förbereda en ny läroplan och det är i detta förberedande utredningsarbete, inför riksdagens beslut om att genomföra läroplanen, som kapitlet utspelar sig. Expertgruppen diskuterade innehåll i förhållande till branschens intressen och behov. Samarbetet med branschen beskrevs som ett växelarbete där expertgruppen tog fram förslag och branscherna påverkade innehållet:

Univ. lärare: För det här handlade ju om att man skulle göra ett yrkesprogram. Det var ju det gymnasiereformen gick ut på, att programmet och utgångarna skulle kunna leda till ett yrke. Då kallade Skolverket in representanter från näringsliv och branscher för att diskutera olika möjligheter för yrkesutgångar.

Representanten från friskvårdsbranschens branschorganisation berättar i sin tur om hur expertgruppen ville väva in branschen i yrkesutbildningen.

Branschrepr.: De ville ha in det i sina ramar samtidigt som de ville ha branschen med sig. Min representation var att vi sträckte upp handen och sa att ja, vi kan delta i det här arbetet.

Friskvårdarnas branschorganisation uttryckte intresse av att yrket PT blev en gymnasial yrkesutbildning. Samtidigt visar den här studiens analys att branschen inte alltid var enig med expertgruppen. Här synliggörs orosområden som påverkar samarbetet:

Branschrepr.: Vi från vår sida var väldigt tydliga med att det fanns områden man behövde flagga för som vad branschen har för syn på elever som är 19 år när de kommer ut.

Ellinor: Hur tänker du?

Branschrepr.: Eleverna är väldigt unga då de kommer ut och ska möta kunder, Det är inte alltid lätt om man är en nyexaminerad 19-åring att ta hand om en 48 årig kvinna eller man som kanske aldrig besökt en PT förr.

*

Branschrepr.: Eleverna kommer också från en gymnasieskola som branschen inte känner till innan och man vet inte hur den är med kvalitet jämfört

med den redan etablerade privata utbildningen. Den är rådande och har funnits ett antal år och kan snabbt svänga sina utbildningar beroende på marknadens behov.

Trots att branschen är aktiv i utformandet av både kurser och ämnesinnehåll framkommer att den nationella yrkesutbildningen för yrket PT riskerar att inte vara relevant för arbetsmarknaden. Det finns ingen garanti för att eleverna kommer att ha den kompetens som branschen anser behövs för att utöva yrket. Dels kan de anses för unga för att bli anställda och dels är branschen orolig över kvalitén på utbildningen. Det framkommer inte i det empiriska materialet om det här var något som diskuterades mellan expertgruppen och branschrepresentanten, detta var något som de talade om i intervjuderna. Branschrepresentantens oro var ändå motsägelsefull då branschen fick påverka innehållet i utbildningen.

Univ. lärare: Skolverket gav oss uppdrag att skriva fram innehållet i inriktningarna som sedan diskuterades tillsammans med branschen. Expertgruppen skrev fram materialet tillsammans. Skolverket och branschen granskade och lade till sina önskemål. Branschen var med hela tiden. Ibland tänkte vi att är det branschen som ska bestämma allt?

På så sätt samarbetade skola och arbetsliv för yrkesutbildningen. De kan sägas följa uppmaningen från SOU 2008:27, där det framgick att arbetsgivarna ville vara delaktiga i yrkesutbildningen och kursinnehållet. Från samtalen med expertgruppen förtydligas uppdraget ytterligare:

Det främsta uppdraget som expertgruppen hade var att utbildningarna som de tog fram skulle matcha arbetsmarknadens behov dvs. yrkesprogrammen skulle matchas i förhållande till de behov som branscherna kunde se över tid, alltså de som anställer personal. (Anteckningar efter samtal med yrkeshögskoleutbildaren)

I det här fallet var området fritid och hälsa viktigt. Intresset för yrkesområdet motiverades bland annat med att de stora pensionsavgångarna skulle innebära många nyblivna pensionärer. Dessa skulle önska att få träna:

Under den närmaste tioårsperioden kommer barnkullarna att öka varför en bristsituation när det gäller personal som på olika sätt vill arbeta med barn kommer att uppstå. Under samma period kommer en mycket stor del av den nu yrkesverksamma befolkningen att gå i pension. Dessa pensionärer har bättre hälsa och bättre ekonomi än någon tidigare generation, och kommer att efterfråga möjligheter till ett aktivt liv och friskvårdsaktiviteter. Fritids- och idrottsledare har också ett viktigt arbete för att få människor i

alla åldrar att förstå och uppskatta värdet av motion och idrott.
(SOU:2008:09 s.445)

På så sätt identifierades inom vilka branscher som det skulle kunna finnas arbete i framtiden och därmed vilka branscher som var relevanta att samarbeta med vid utformandet av BF-programmet. Här hade hälsobranschen en central roll och därmed friskvård och arbeten som exempelvis yrket PT.

Europeiskt branschsamarbete

Då gymnasieutbildningen för PT formulerades samtalades också om utbildningen i förhållande till europeisk utbildningsnivå. European qualification framework (EQF) är en gemensam europeisk referensram för innebörder av kunskap och lärande, oavsett hur det förvärvats.²⁹ Referensramen innebär att det är lättare att jämföra kunskaper, färdigheter och kompetenser från skola eller arbetsliv inom Europa.³⁰ Gymnasieexamen finns inom det offentliga utbildningssystemet, inom SeQF-nivå 4. Nästa steg, nivå 5 är även den inom det offentliga utbildningssystemet och gäller yrkeshögskole- eller gymnasieingenjörsexamen. Därefter kommer kandidat- masters- och doktorsexamen på respektive SeQF 6,7,och 8.³¹

Parallellt med att expertgruppen förhöll sig till SeQF4 samarbetade representanten för friskvårdsbranschen med European Health and Fitness Association (EHFA). Det är en organisation som arbetar för europeisk standard och riktlinjer inom fitnessbranschen.³² EHFA:s syfte är att stärka befolkningens motions- och träningsvanor (EHFA European, 2014). Inom EHFA finns en nationell representant från varje land och då den gymnasiala yrkesutbildningen

²⁹ https://ec.europa.eu/ploteus/search/site?f%5B0%5D=im_field_entity_type%3A97 Hämtad 2016-12-16.

³⁰ <https://www.seqf.se/> Hämtad 2016-12-16.

³¹ <https://www.seqf.se/> Hämtad 2016-12-16.

³² European Health and Fitness Association (EHFA) in Brussel is the leading European organization representing the health and fitness sector, which consist of over 40 in annual revenues. The EHFA evaluates and oversees European programmes and also act as the voice of accredited training organizations in relation to the EU Parliament. (Andreasson & Johansson, 2014c, s.51)

- factual and theoretical knowledge in broad context within a field of work and study
- a range of cognitive and practical skills required to generate solutions to specific problems in a field of work and study
- exercise self-management within the guidelines of work or study context that are usually predictable but are subject to change.
- Supervise the routine work of others, taking some responsibility for the evaluation and improvement of work or study activities

formulerades representerades Sverige av organisationen Friskvårdsföretagarna (Sveriges branschorganisation).

Expertgruppen utgick från frågor som: vad är gångbart över tid, kommer det att finnas jobb? Inom EHFA diskuterades sedan innehållet i yrket PT, vilka kompetenser som var relevanta. Det var en allmän diskussion för hela den europeiska friskvårdsbranschen, men den kom även att gälla svensk utbildning på nationell nivå. Det blev dock inget bestämt på europeisk nivå som säger att det här måste du kunna för att få jobba som PT.

Branschrepr.: Man kan säga att från svensk sida associerar vi till att utbildningen skall ligga på EQF4. PT är ett specialistyrke och då ökar kraven på utbildningen. Ju högre upp inom den europeiska standarden som utbildningen bedrivs, ökar komplexiteten i det som skall läras. Eleven måste kunna mer för att ta hand om kunden på ett bra sätt.

Nivå EQF4 innebär att en PT ska ha både teoretisk och faktabaserad kunskap. Dessutom ska PT utveckla kognitiva färdigheter som innebär förmågor att använda sig av logiskt, intuitivt och kreativt tänkande. Praktiska färdigheter beskrivs i förhållande till förmågor att använda olika metoder, material, verktyg och redskap. Slutligen beskrivs kompetens i termer av att ta ansvar och arbeta självständigt.³³ Från expertgruppens sida välkomnades riktlinjerna. De innebar att den nationella yrkesutbildningen fick ramar att förhålla sig till som säkerställde att utbildningen höll samma nivå som branschens kortare utbildningar.

Ämnesexpert: Att sätt in en PT-utbildning inom gymnasieskolan, det var man helt enig om att det skulle fungera, om man tittar på kursplaner och i förhållande till andra PT utbildningar.

Då friskvårdsbranschen i Sverige gemensamt enades om att utgå från EQF4 innebar det att expertgruppen fick argument för att det skulle gå att genomföra en programfördjupning inom den svenska gymnasieskolan som fokuserade hälsoprofilen PT. Det var dock inte helt okomplicerat att gå in med en gymnasial utbildning för yrket PT. Branschen i Sverige har egna utbildningar som alla ser olika ut. Både ämnesexperten från Skolverket och representanten för friskvårdsbranschen förklarade att de olika utbildningarna gör att det kommer att vara svårt att ena branschen.

³³ <https://ec.europa.eu/ploteus/content/descriptors-page> Hämtat 2014-10-15.

Ämnesexpert: Det finns ingen vetenskaplig grund för vilken som är den bästa utbildningen utan det är ett tyckande. Vissa utbildningar får största intresset och vissa de flesta medlemmarna. Utbildningarna konkurrerar sinsemellan och säger att vår utbildning minsann är lite vassare än de andra.

Det innebär att den nationella yrkesutbildningen mot PT samarbetar med en bransch som i sig inte är enig om vilken utbildning som gäller. I mina anteckningar från samtalet med expertgruppens yrkeshögskoleutbildare har jag gjort en notering om att ”de branscutbildningar som finns idag och som har funnits under ett antal år kommer att finnas kvar. Det beror på att branschen själv har varit tvungen att ta ansvar och utbilda, vilket gäller för hela Europa.” De många varianterna av utbildningar innebär dock att det kan bli problematiskt att tala om förväntat yrkesinnehåll för den gymnasiala yrkesutbildningen, inte minst då det finns konkurrenssituationer inom vad som gäller för olika utbildningsnivåer och innehåll. Branschrepresentanten skissar en bild över hur yrket PT kan legitimeras och för hur statusen för yrket PT kan höjas:

Branschrepr.: Min förhoppning är att man blir gyminstruktör på gymnasienivå för att sedan gå högskolan och sedan få en yrkesinriktning som är väldigt vass med personlig tränarkompetens, som ett sätt att möta hälso- och sjukvårdsbehoven hos kunden. Ännu bättre om socialstyrelsen kräver ett visst antal högskolepoäng för yrket PT, då har vi kommit en bit på väg. Det handlar om kundtrygghet och att man legitimerar yrket.

Av citatet framgår en utbildningsväg som inte är helt genomförbar ännu men som visar att branschen ser yrket PT som något som går att införliva i förhållandet sjukvård och träning. Branschens samarbete på europeisk nivå och strävan efter att utvecklas gör dock ämnesexperten från Skolverket osäker när det gäller det gymnasiala ämnesinnehållet.

Ämnesexpert: Men branschorganisationerna, de kan sätta käppar i hjulet genom att säga att de vill lyfta sin utbildning till en annan nivå och då kan inte gymnasieskolan utbilda på den nivån. Då får man kalla gymnasieutbildningen för det hälsocoach, hälsorådgivare eller någonting sådant istället men inte PT.

*

Branschrepr.: Sverige ligger i framkant med innehållet i sina PT-utbildningar och behärskar nivå EQF4. Men från svensk sida strävar vi efter att nå nivå 5. EQF4 är inte dåligt men utvecklingen går ju åt att den inte kan stagnera på 4 utan det är ett specialistyrke och kraven, liksom behoven ökar.

Branschorganisationen strävan efter att höja kompetensen för PT kan innebära problem för den gymnasiala utbildningen. Detta eftersom yrkesprogram inte kan ändra sitt kursinnehåll på samma sätt som privata utbildningar kan göra. De måste följa läroplanens förväntningar för yrkesutbildningen. Eftersom gymnasieexamen i Sverige motsvarar nivå SeQF4 och inte SeQF5 kan utvecklingen innebära att yrkesutbildningen till PT inom gymnasieskolan redan efter några år får läggas ner.³⁴

Fortbildning för att höja yrkeslärares kompetens

Yrket PT certifieras idag inom den egna branschen. Det finns olika certifieringstest eller licensieringstest som kan se olika ut beroende på vilken privat utbildning det gäller. I mina anteckningar från samtalen med yrkeshögskoleutbildaren noteras att expertgruppen fick besked från Skolverket att skolan inte hade i uppdrag att certifiera för yrket PT. Istället skulle branschen göra det. Ämnesexperten från Skolverket berättade om samma sak och konstaterade att:

Ämnesexpert: Det inte finns några tydliga riktlinjer för gymnasieskolan då det gäller certifiering eller licensiering eller vad man nu vill kalla det, utan det är branschen som skall certifiera. Därför finns det heller inga nationella råd som jobbar med frågan.

Branschen tar ansvar för certifieringen men ställer sig ändå frågan: har yrkeslärarna den kompetens som krävs för att utbilda inom yrket PT?

Branschrepr.: Den enskilda skolan och lärarkompetensen är väldigt låg, i huvudsak hamnar den under barn- och fritidsbranschen så de lärarna är ju liksom barnskötarlärare. Där ser vi skillnaden och undrar hur ska man kunna tillförskaffa eleven likvärdig kompetens på pappret. Så frågan är hur det blir i praktiken. Hänger du med?

Ellinor: Jo, det gör jag men hur ser det ut på skolorna. Kan ni se vad det blir för PT utbildning där eller kommer det bara vara enstaka skolor som klarar utbildningen?

Branschrepr.: Nej, jag har inte fått bekräftat att det finns någon skola som kommer att få ut fina elever.

Enligt expertgruppen var ämnet pedagogik den främsta anledningen till att branschen blev intresserad av en gymnasial yrkesutbildning till PT. Det var en kompetens som inte fanns i branschens egna utbildningar. Även yrkeslärarna

³⁴ I Sverige innebär nivå 5 yrkeshögskoleexamen eller gymnasieingenjör, se: <https://www.seqf.se/>

vid BF ansågs därför ha en för branschen intressant kompetens. Trots yrkeslärarnas ämneskompetens inom pedagogik är det inom expertgruppen en återkommande fråga om de är kompetenta för att utbilda för yrket PT:

Univ. lärare: Det är många skolor som har svårt att finna utbildade lärare.

Ellinor: Jag tycker det är intressant med BF för det finns ju en tradition där att man jobbar med en viss utbildning och nu är det samma lärare som ska arbeta med andra yrkesutbildningar.

Univ. lärare: Man kan fråga sig hur kvaliteten på utbildningen blir. Det behövs fortbildning och det är skolan som ansvarar för att lärarna ska få rätt kompetens för att på ett kvalitativt sätt kunna genomföra programmens inriktning.

Med utgångspunkt i att yrkeslärarna inom BF är utbildade gymnasielärare visar samtalet närmast på krav att den lokala skolan bör erbjuda yrkeslärarna kompetensutbildning på universitetsnivå, exempelvis inom ämnet pedagogik, kostvetenskap och idrottsvetenskap. I förhållande till yrkesutgången PT närmar det sig det yrkeskunnande som lärare inom Idrott och hälsa har.

Yrkesämnena inom barn- och fritidsprogrammet

Uppdraget från utbildningsdepartementet som Skolverket fick innebar att expertgruppen och branschen skulle vara nära knutna till varandra. Expertgruppen arbetade med hela programmet och tog fram det programgemensamma uppdraget vilket inledningsvis innebar att skriva fram ämnet pedagogik. Även de tidigare läroplanerna Lpf 94 (Skolverket, 1994) och Lgy 2000 (Skolverket, 2000) hade kurser som innehöll pedagogik³⁵ men nu kom ämnet att bli än mer centralt som en del i det programgemensamma lärandet. Det kom att omfatta människors beteende, kultur, lärandets praktik och didaktik.³⁶ Inför GY 2011 byggdes det på så sätt upp ett programgemensamt ämne som utgick från pedagogik och barns lärande och som skulle komma att genomsyra hur yrkesutbildningar inom BF formulerades.

³⁵<http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/kursplaner-fore2011/subjectKursinfo.htm?subjectCode=LPL&lang=sv&tos=gy2000> Hämtad 2016-12-02.

³⁶<http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/ped?lang=sv&subjectCode=ped&tos=gy> Hämtad 2016-12-02.

Expertgruppen träffade representanter från Sveriges kommuner och landsting (SKL), som i sin tur företrädde flera yrkesområden inom det blivande programmet. Expertgruppen träffade även ansvariga för väktarutbildningen, något som ledde fram till yrkesutgången väktare inom inriktningen socialt arbete. Då det gällde fritidssektorn träffade de Sveriges kultur- och fritidschefer och branschorganisationer. Företrädaren från yrkeshögskolan berättade att pedagogik var något som just friskvårdsbranschen tyckte var intressant, framförallt eftersom ämnet pedagogik fokuserade kommunikation mellan människor.

Univ. lärare: Branschen ställde sig bakom ämnet pedagogik. De tyckte att det var ett relevant innehåll i ämnet. Ämnet gav en god grund för alla tre inriktningarna. Det var bredden i ämnet pedagogik som gjorde att vi kunde utveckla de tre inriktningarna.

Pedagogik kom med andra ord att bli ett programgemensamt ämne som ledde till yrkesutgångarna väktare, personlig assistent, barnskötare, elevassistent och personlig tränare. Det framstår som att det programgemensamma ämnet pedagogik var en avgörande orsak till att yrket PT placerades inom BF-programmet. Ämnet pedagogik innehåller den kärna av kommunikation som friskvårdsbranschen eftersträvar som yrkeskunnande hos sina medarbetare.

Det finns idag olika privata företag inom branschen som utbildar till yrket PT. Alla företag är dock inte ackrediterade dvs. godkända av branschen som utbildare. Ytterligare finns universitets- och högskoleutbildningar som utbildar för liknande områden. Ämnesexperten från Skolverket berättade att branschen behövde personal med bra grundutbildning och att de inte får det från högskolorna.

Ämnesexpert: Branschen har berättat hur de som kommer ut från högskolan, även om de har en treårig utbildning, får komplettera med branschens egen utbildning. Det är ju faktiskt högskolan som har problem då, som inte har utbildat mot vad branschen kräver. Det innebär att branschen ligger längre fram än högskolan i sig gör.

*

Branschrepr.: Vårt intresse för inriktningen? Ja, gör den enskilda skolan det här bra, så är det klart att det är intressant och då kommer det finnas arbete i branschen. Men sen är det ju liksom, att efter de här tre åren, det är bara att konstatera, de har inte samma kompetens som branschen va men pedagogiken är intressant.

*

Ämnesexpert: Om branscherna är tajta redan vid gymnasieutbildningen, så kommer man att få gymnasieutgångar som är mycket klarare och eleverna är direkt anställningsbara. Men då måste branschen vilja det här och det kan vara ett problem med deras egna utbildningar, det är ett konkurrensläge.

Sammanfattningsvis innebär det växelarbete som skett mellan skola och arbetsliv för den nationella yrkesutbildningen en påbörjad förändring. Expertgruppens arbete resulterade i ett program innehållande flera yrkesutbildningar. Det finns emellertid flera områden där branschens självbild och positionering gör att den är osäker över gymnasial yrkesutbildning i förhållande till de egna kortare utbildningarna. Likaså är expertgruppen inte helt säker på hur yrkesutbildningen till PT, i förhållande till en instabil bransch, står sig över tid. Detta, liksom frågan om anställningsbarhet, är områden som kan utgöra problem för den nationella yrkesutbildningen.

Sammanfattande analys

Det här kapitlet tar upp hur den av Skolverket utsedda expertgruppen samarbetade med företrädaren för friskvårdsbranschen, då BF-programmet formulerades inför reformen GY 2011. Kapitlet berör programmets utformning på formuleringsarenan (Lindensjö & Lundgren, 2012) som här innefattar utbildning och bransch på nationell nivå. På denna formuleringsarena möts skola och arbetsliv för att tillsammans identifiera vilket yrkeskunnande som eleverna behöver för att bli anställningsbara. Analysen har riktats mot att belysa skolans respektive arbetslivets traditioner och förgivettaganden dvs. vad jag här benämner skolkod respektive arbetslivskod.

Medlemmarna i Skolverkets expertgrupp hade i uppdrag att skriva fram en programstruktur med ämnes- och kursplaner som skulle matcha arbetslivets förväntningar, ett uppdrag som baserades på betänkandet av gymnasieutredningen SOU 2008:27 och Regeringens Proposition 2008/09:199. Medlemmarna i expertgruppen hade också sina egna erfarenheter från arbete på Skolverket, högskola samt universitet med sig. Det innebar att den skolkod som framträder i materialet inte bara påverkades av uppdraget som sådant utan också av expertgruppsmedlemmarnas förväntningar och erfarenheter om hur läroplansinnehåll kan se ut.

Det är en tillbakadragen skolkod som synliggörs i materialet, en kod som bjuder in och vill gå friskvårdsbranschens intressen och förhållningssätt till mötes. Exempelvis var det branschrepresentanten som talade om vad yrkesut-

bildningen skulle innehålla medan expertgruppen paketerade innehållet i ämnen och kurser. Det gör att arbetslivskodens intressen framstår som direkt styrande på nationell nivå.

Ytterligare exempel på att skolkoden är tillbakadragen är att hälsobranchen vill växa förbi gymnasieskolans utbildningsform. Medan expertgruppen strävade efter att forma en yrkesutbildning och införliva yrket PT inom gymnasieskolan, strävade branschen efter högre kvalifikationskrav än vad gymnasieskolan kunde erbjuda. Det innebär att den gymnasiala yrkesutbildning som formades inför GY 2011 verkar instabil och expertgruppens medlemmar vet inte om den kommer att bestå. Branschen gick med på att utbildning för yrket PT skulle finnas inom skolans regi men ville inte eller kunde inte möta skolans intressen fullt ut.

Branschrepresentanten var osäker på om de universitetsutbildade yrkeslärarna hade rätt kompetens för att lära ut om yrket PT. Han var även osäker på om eleverna skulle få jobb på grund av sin unga ålder. Skulle kunderna skulle få förtroende för en så ung och oerfaren PT? Här synliggjordes arbetslivskodens tydlighet om att det krävs specifikt yrkeskunnande för att arbeta som PT samt att åldern har betydelse. Skolkoden, som rymmer intressen av att eleverna ska få arbete efter gymnasieskolans slut, stämmer därmed inte helt överens med arbetslivskodens ramar och förväntningar för en utbildad PT.

Sammantaget visar analysen på en tillbakahållen skolkod som inkluderar beredskap för samarbete med en för gymnasieskolan helt ny bransch. Även om samarbetet mellan expertgruppen och branschrådets representant tycks vagt och osäkert, visar analysen att arbetslivskoden ändå rymmer en beredskap att möta skolans intressen. Främst sker det inom ämnet pedagogik, ett kunskapsområde som finns inom BF-programmet och som hälsobranchen är intresserad att utrusta sin arbetskraft inom. Här finns den grund där expertgrupp och branschföreträdare förenas och bygger yrkesutbildningens innehåll.

Samarbetet mellan expertgruppen och friskvårdsbranchen resulterade i ett nationellt programinnehåll för BF med riktlinjer för förväntat yrkeskunnande för yrkesutgången PT inom inriktningen fritid och hälsa. Dessa förväntningar ska genomföras på lokal nivå vid den enskilda skolan och med förankring i det lokala arbetslivet.

Kapitel 7. Den lokala skolans kod – det programgemensamma

Inledning

Alla elever vid Centrumskolans barn- och fritidsprogram läser gymnasiegemensamma ämnen och programgemensamma karaktärsämnen under sitt första gymnasieår. Under det andra året läser eleverna vissa kurser inom sina valda yrkesutgångar, tillsammans med programgemensamma karaktärsämnen och gymnasiegemensamma ämnen. Då är de även ute på åtta veckors arbetsplatsförlagt lärande, APL. Det tredje året specialiseras eleverna inom inriktningen, har ytterligare APL samt gör sitt examensarbete. Nu är de helt fokuserade på sin yrkesinriktning.

Det här kapitlet ger en beskrivning av Centrumskolans programgemensamma arbete. Här har yrkesutvecklingsgruppens möten en central roll, dels som tillfällen för samarbete mellan inriktningarna och dels som tillfällen att organisera och utforma de programgemensamma delarna. Vid yrkesutvecklingsgruppens möten deltar representanter för programmets tre inriktningar liksom rektor. Kapitlet inleds med en presentation av de två yrkeslärare som jag främst har följt under mitt fältarbete. Därefter följer analys av skolans programgemensamma arbete och då särskilt inom inriktningen fritid och hälsa. Kapitlet utspelar sig inom transformeringsarenan (Lindensjö & Lundgren, 2012; Linde, 2000).

Studiens yrkeslärare och deras sammanhang

I studien ingår yrkeslärarna Asta, Mirjam, Tomas och Patrik som alla arbetar vid någon av BF-programmets tre inriktningar. De två manliga yrkeslärarna har en framträdande roll i studiens data och presenteras därför mer ingående än de andra. Båda männen är i 40-årsåldern och har erfarenheter från skola och undervisning. Eftersom det finns relativt få elever inom yrkesutgången mot yrket PT, ca 15 elever i år två och tre, finns inget elevunderlag för hela lärartjänster utan de arbetar även med undervisning vid andra program. Rektor berättar att de har fått i uppdrag att genomföra yrkesinriktningen fritid och

hälsa och att samverka med arbetslivet för utbildningen till PT. Yrkeslärarna deltar i olika former av möten, dels interna möten inom skolan och dels möten där representanter för arbetslivet deltar. De rör sig därigenom mellan två olika praktiker, skola och arbetsliv, och de strävar efter att möta de nya behov som reformen GY 2011 gett upphov till. Det är under Tomas och Patriks andra år med yrkesinriktningen fritid och hälsa som jag följer dem i deras arbete.

Tomas är lärare i pedagogik inom inriktningen fritid och hälsa mot yrket PT. Han undervisar i den programgemensamma karaktärsämneskursen pedagogiskt ledarskap och i inriktningsämnena fritid och friskvårdsaktiviteter, fritid och idrottskunskap samt programfördjupningskursen entreprenörskap. Tomas är även samordnare för inriktningen fritid och hälsa vilket innebär ett övergripande ansvar för inriktningen. Tillsammans med arbetslaget organiserar, planerar och genomför han elevernas utbildning. Som samordnare för inriktningen deltar han även i den lokala yrkesutvecklingsgruppen.

Tomas har drygt 10 års erfarenhet av arbete som lärare inom BF. Mestadels har han arbetat inom den tidigare BF-utbildningen där man förberedde elever för arbete inom förskola eller skola. Då betraktade han sig inte som yrkeslärare men idag, då Tomas arbetar inom inriktningen fritid och hälsa, uttrycker han att:

Tomas: Ja, absolut! Jag ser mig som yrkeslärare. Och det gör jag för att jag har kompetenser för vad som krävs för en PT. Det beror på mina 10 år på Friskis och Svettis, att jag lärde mig branschen utan och innan, vad hälsobranschen innebär.

Genom reformen GY 2011 och inriktningen fritid och hälsa har Tomas fått möjlighet att använda sig av sina personliga erfarenheter inom träningsverksamhet och integrera dem i läraruppdraget. Den nya inriktningen fritid och hälsa kan därför sägas ge honom möjligheter att använda annan yrkeskompetens än vad han gjorde tidigare.

Tomas berättar att BF-programmet av tradition inte betraktats som yrkesprogram på samma sätt som bygg- och anläggningsprogrammet. Där finns en hantverkstradition med lärare som har erfarenhet av att arbeta som exempelvis snickare, vilket inte helt kan jämföras med BF-lärares utbildningsbakgrund. Eftersom BF tidigare räknades som ett yrkes- och studieförberedande pro-

gram³⁷ fanns inga krav på att lärarna borde ha erfarenhet från arbete inom yrket de undervisade i, men däremot någon form av lärarutbildning. Här kan noteras att vid det lokala BF-programmet finns några äldre lärare som är utbildade barnavårdslärare. Några av lärarna är förskolelärare som vidareutbildat sig till gymnasielärare men de flesta av lärarna är tvåämneslärare vilket innebär 4 till 5 års universitetsutbildning. Ytterligare några lärare är utbildade inom fritidssektorn. I samtal med Tomas framgår att han anser att det idag behövs specifik kompetens inom varje yrkesområde vid BF.

Tomas: Det går inte att komma och undervisa som vi gjorde förr. Nu måste vi se ämnet pedagogik tillsammans med ett specifikt yrke, PT. Då gäller det att alla kan sitt speciella ämne så att eleven kan lära sig yrket.

Det går att uttrycka som att det numera krävs mer specifik yrkeskompetens av yrkeslärarna än tidigare.

Studiens andra mer centrala yrkeslärare är *Patrik*. Sedan två år tillbaka är han anställd som yrkeslärare och idrottslärare inom BF. På fritiden är han aktiv som PT och tillsammans med sin lärarexamen inom idrott och hälsa har han den specifika kompetens som eftersöks av skolan för att undervisa inom yrkesutgången PT. Han undervisar bland annat i kursen aktivitetsledarskap och ämnet träningslära 1 och 2. Patrik beskriver i citatet nedan hur han och Tomas fördelar arbetet sig emellan:

Patrik: Mitt uppdrag är ju egentligen att fokusera på de praktiska träningsbitarna. Jag håller i den delen av utbildningen. Så jag och Tomas, nu till en början när den är såpass småskalig som den ändå är, så har vi gjort så att han håller i det övergripande och jag i de mer praktiska bitarna med all träning och träningslära. Det är mitt uppdrag.

Eleverna har också sin praktik inom de träningscenter där Patrik arbetar. Han visar i nedanstående citat hur skolan strategiskt använder hans personliga kontaktnät med arbetslivet för att genomföra utbildningen:

Patrik: Jag sitter ju på två stolar då, som du förstått, man kan tycka att det är lite jobbigt och kanske lite felaktigt, men vi väljer att se det tvärt om då, att det är en enorm fördel. Vi har kontakter och insyn i branschen som vi då jobbar mot väldigt, väldigt mycket. Det finns nog få utöver jag i det här området som är utbildad idrottslärare, personlig tränare

³⁷ Till skillnad mot efter reformen GY 2011. Då BF blev ett yrkesprogram som är tänkt att utbilda anställningsbara elever och som förbereder för fortsatta studier (Skolverket, 2011).

och som jobbar inom branschen aktivt. Och jag har ju de kontakterna där och det är ju också mycket tack vare det som eleverna har fått kommit in och börjat praktisera. Man kan ju tänka sig då att man skulle kunna hamna i kläm, men än så länge har det bara varit fördelar att vi gör så här.

Läroplanen ger skolan ramar för att genomföra utbildningar, men anger inte specifikt hur det pedagogiska genomförandet skall gå till. Istället är det upp till den enskilda skolan att organisera och genomföra yrkesutbildningar på lokal nivå (Skolverket, 2011). De båda yrkeslärarna har strategiskt valt att använda Patriks yrkeskunnande, hans kompetens och hans kontakter för att genomföra utbildningsuppdraget.

Det programgemensamma

Läroplanen förespråkar att den programgemensamma tillhörigheten ska vara det som binder samman BF-programmet och dess olika inriktningar (Skolverket 2011). För att genomföra programgemensamma insatser, efter det att yrkesinriktningarna startar i år två, samarbetar Tomas med rektor och två yrkeslärare från BF-programmets båda andra yrkesinriktningar i programmets yrkesutvecklingsgrupp. Avsikten med yrkesutvecklingsgruppen är att man där kan samordna hur det går med de respektive yrkesutgångarna och finna gemensamma insatsområden. Det är rektor som kallar till mötena. I mina anteckningar från intervjun med rektor har jag noterat att det programgemensamma ska ge programmet dess gemensamma grund. Det innebär även att lärarna får gemensamma möjligheter att prata om vad de behöver och kan stötta varandra. Texten som följer är från yrkesutvecklingsgruppens första möte. Då diskuterades innebörder av programgemensamma insatser.

- Asta: Programgemensamt är där alla kan ta ett aktivt ansvar
 Rektor: Vad vill ni prata om då och när?
 Asta: Programgemensamma frågor ska behandlas här men också i arbetslaget
 Tomas: Programgemensamt, där ska vi behandla sådant som yrkesvecka, sådant som är gemensamt
 Mirjam: Vi behöver prata om aktuella händelser
 Tomas: Men hur ofta ska vi ha programgemensamt möte som det här?
 Asta: Det behövs inte alltid egentligen, det är det som är svårt.

De olika förväntningarna för vad programsamverkan innebär visar sig också i de programgemensamma insatserna. De innebär att deltagarna inte har någon gemensam bild över vad programgemensamt innebär.

Olika inriktningar och olika förutsättningar

I det empiriska materialet från träffarna med yrkesutvecklingsgruppen framkommer att gruppen inte bara talar om framtiden, utan även om vilka förutsättningar som yrkesinriktningarna hade inför starten av GY 2011. De återkommer ofta till att de inte hade möjlighet att förbereda sig utan fick börja läsåret utan några förberedelser. Hur de enda som kunde starta enligt läroplanen var den pedagogiska inriktningen som, på grund av sina redan etablerade kontakter, omgående kunde börja samarbetet med arbetslivet. Därför kom den inriktningen i fas med GY 2011 trots att yrkeslärarna inte fått möjlighet att förbereda sig eller fortbildas inför reformen GY 2011 (fältanteckningar, november 2013).

De tre inriktningarna har olika typer av samarbetspartners. Inriktningen pedagogiskt arbete samarbetar med kommunala verksamheter medan inriktningen socialt arbete samarbetar både med kommunala verksamheter och privata företag. Inriktningen fritid och hälsa samarbetar i sin tur med företrädare för en större, privat träningskedja. Inriktningarna har därför helt olikartade kontakter med arbetslivet vilket i sin tur innebär att utformandet av yrkesutbildningarna tenderar att riktas mot respektive arbetslivsområde och inte mellan inriktningarna i sig. De olika förutsättningarna för genomförande av utbildningarna går att förstå i förhållande till att samtliga inriktningar förväntas utgå från det programgemensamma.

Redan här kan konstateras att det programgemensamma arbetet har haft svårt att införlivas i de nya yrkesinriktningarna då det är stora skillnader mellan inriktningarna. Istället fokuserar gruppen på olikheter inom programmet vilket gör att BF-programmet emellanåt framstår som differentierat. Det programgemensamma arbetet presenteras nedan under rubrikerna: *Yrkeslicens, Gymnasjemässa, Informationsdagar* samt *APL -häftet*.

Yrkeslicens

Ett annat område som skiljer inriktningarna åt är att de har mycket begränsad möjlighet att erbjuda eleverna någon form av yrkeslicens eller något annat intyg. Eleverna inom yrkesutgången PT har möjlighet att licensieras som PT i

slutet av år tre. Även inriktningen socialt arbete ger licens för yrkesutgångens väktare, men dock inte för yrkesutgångar mot assistent och ledsagare. Inriktningen Pedagogiskt arbete ger i sin tur inte någon yrkeslicens. Nedan följer några citat från yrkeslärare som får representera olikheterna:

Mirjam: Vi kan ju inte köpa in en yrkeslicensiering som väktarna gör.
(Yrkesutvecklingsgrupp, möte nr 2)

*

Mirjam: De som jobbar med kommunen har andra förutsättningar än de som arbetar inom yrket PT och väktare. Kommunen måste ta ansvar för yrkesbevis till eleverna. (Enskilt samtal)

*

Asta: Det här är inte bra för eleverna får inte samma förutsättningar fast de går på samma program. Alla elever ska ha samma möjligheter. (Yrkesutvecklingsgrupp, möte nr 2)

Frågan om att kunna erbjuda licens eller inte framställs som en skiljelinje mellan inriktningarna och av citaten framgår även att lärarna inte är helt tillfreds med situationen. De olika möjligheterna att erbjuda likvärdig utbildning för elever inom BF-programmet kan i sin tur visa på att det programgemensamma är under förändring och försvagas. Det finns inget gemensamt förhållningssätt för likvärdighet i förhållande till utbildning.

Gymnasiemässa och informationsdagar

Lärare inom programmets samtliga inriktningar samarbetar när det gäller att presentera informera om programmet. Ett exempel är gymnasimässan.³⁸ Där kunde jag se hur PT-eleverna, i en stor mässhall och inför en publik som bestod av målsmän och elever, presenterade yrket PT. Det gjorde de genom att en elev var kund och den andre agerade PT. På så sätt visade de på varandra hur olika träningsmoment skulle gå till. Eleverna, som var klädda i linne och träningsbyxor använde sig bland annat av en träningsbänk, skivstång och hantlar (fältanteckning 2013). Yrkeslärarna såg den här insatsen som en del inom ämnet träningslära och programfördjupningen. Vid yrkesutvecklingsgruppens möte några dagar senare talade de sedan om mässan och konstaterade att:

³⁸ Gymnasimässan är ett tillfälle då samtliga gymnasieskolor i närområdet presenterar sina inriktningar och program. Gymnasimässan vänder sig till elever i år nio och deras målsmän inför deras val av gymnasieprogram och skola.

- Tomas: Det är en annan sorts elever med mer engagerade föräldrar som dessutom vill se skolan.
Rektor: Det gör att programmet kommer att bli starkare då det finns en marknad för yrkena och anordna informationsdagar. Skolan får bättre rykte och det ger resultat.

(Yrkesutvecklingsgruppens möte nr 2)

Yrkeslärarna var nöjda med gymnasiemässan och över möjligheten att få fler elever till programmet. Samtidigt undrade de över hur Centrumskolan kunde förbättra sina lokaler inför skolans ”öppet hus”. Då skulle samma grupp föräldrar och elever i åk 9 komma och besöka skolan.³⁹ Samtalet förlorar här fokus på det programgemensamma.

- Rektor: Kan vi pimpa lokalerna?
Asta: Det är så irriterande att vi inte får några pengar
Tomas: Om man ser till privata aktörer som ger den nationella utbildningen PT så är deras lokaler oerhört fräscha.
Rektor: Jaha, men eleverna kanske kan dekorera och måla i korridorerna
Asta: Jag ringer direkt till fastighetsansvarige och säger till om att han måste sätta upp pappershanddukar på toaletterna, de förra tog ju vaktmästaren ner och det är ett stort hål i väggen.

(Yrkesutvecklingsgruppens möte nr 2)

Det mesta som diskuteras vid yrkesutvecklingsgruppens möten är av liknande karaktär. Vid ett senare möte med Yrkesutvecklingsgruppen, nr 4 är rektor inte med och Tomas leder samtalet:

- Tomas: Jag har förberett allt och skrivit ihop text för att kunna dela ut till föräldrar och elever. Så här gör vi.../

Därefter presenterar Tomas hur ”öppet hus dagarna” kan se ut och vilka tider som de olika inriktningarna har till sitt förfogande (yrkesutvecklingsgruppens möte nr 4, 2013). De programgemensamma inslagen som diskuteras berör i stort sett inga frågor om undervisningens genomförande. Istället rör diskussionerna främst strukturer för olika gemensamma aktiviteter såsom planeringen för elevernas informationsdagar inför inriktningsvalet i år två.

- Rektor: Hur långt har ni kommit i planeringen?
Asta: Nej vi måste prata om det i arbetslaget

³⁹ Vid två tillfällen i år 1 erbjuds elever att få ta del av information om inriktningarna. På så sätt förbereds de inför inriktningsvalet.

Rektor: Hur kan vi ordna med lokaler, jag menar så att eleverna inte behöver springa runt för mycket.

(Yrkesutvecklingsgruppens möte nr 3)

I mina anteckningar från möte nr 3⁴⁰ noterar jag hur de talar om när inriktningarna ska ha sina pass, i vilka lokaler de ska vara men att de aldrig talar om ämnesinnehåll. Exempelvis diskuterar de inte hur ämnet pedagogik kan presenteras i förhållande till de olika inriktningarna, trots att pedagogik är en gemensam grund för eleverna.

Främst handlar samtalet om när respektive inriktning ska informera om det yrke de utbildar till och inte vad de ska informera om. Yrkeslärarna från inriktningen fritid och hälsa har redan förberett informationsdagarna i arbetslaget. Tomas behöver veta under vilken av de tre informationsdagarna han ska ta emot ettorna, för att kunna ställa in ordinarie lektioner.

Asta: Hur var det, ni är väl redan färdiga med er planering?

Tomas: Vi har vår plan färdig, jag har redan pratat med elever som kan hjälpa till. PT kommer att ha fem stationer. Det är år två som leder dessa tillsammans med lärarna. Vi är färdiga. Nu behöver vi bara veta vilka tider som gäller.

(Yrkesutvecklingsgruppens möte nr 3)

Inriktningarna formar i stort sett sin egen verksamhet, oberoende av varandra. Det tycks som att programmet under år två och tre har kommit att utvecklas till tre separata delar där varje inriktning är en del. Situationen visar på ett ”vi och dom” perspektiv där inriktningen för fritid och hälsa särskiljer sig från programmets andra inriktningar genom att de båda yrkeslärarna går sin egen väg.

APL-häftet

Olikheterna mellan inriktningarna framkommer även under diskussioner inför treornas APL- perioder. Inför det arbetsplatsförlagda lärandet får eleverna med sig ett häfte som innehåller generell information till handledare och elever samt praktikuppgifter med mer yrkesspecifika inslag. De mer generella inslagen i APL-häftet utgörs av programgemensam information. Det rör sig då om ramar som hur många timmar en elev förväntas närvara vid praktik-

⁴⁰ Se figur 3, Schema för datainsamling.

platsen varje vecka, hur frånvaro anmäls, liksom kontaktuppgifter till skolan etc. Nedanstående diskussion är hämtad från första yrkesutvecklingsträffen:

- Asta: Det generella i APL uppgiften, det som går att sätta i handen på vilken handledare som helst kan vi ha samma, men sedan det specifika, där finns det klart styrt vad det gäller väktare.
- Rektor: De gamla barnskötarhäftena stämmer ganska väl men PT är annorlunda, det är helt nytt.
- Mirjam: Vad jag förstår så har du Tomas det tydligt klart med PT:s praktikuppgifter?
- Tomas: Ja, precis.
- Asta: Men de gamla barnskötarhäftena stämmer ganska väl och det finns en tanke bakom dem och det som gäller idag också. Det behöver bara kanske bli lite tydligare och det är väl bra om det görs på ett annat sätt eftersom det är ett nytt program.
- Mirjam: Då behöver vi bara sätta ihop det, med det generella menar jag.

(Yrkesutvecklingsgruppens möte nr 1)

Så här långt synliggörs hur inriktningarna samarbetar om mer generella områden som telefonnummer och arbetstider för eleven, men inte om APL-uppgifternas yrkesrelaterade delar eller innehåll. Istället antar samtalen en mer avstämmande karaktär och de programgemensamma insatserna för APL och yrket PT sker i arbetslaget för inriktningen fritid och hälsa.

Heterogena elevgrupper

Flera lärare säger under informella samtal att de före GY 2011 betraktade eleverna som en enhetlig grupp, men att det inte är så längre. ”Vi-begreppet” för BF-elever innefattar snarast inriktningarna pedagogiskt arbete och socialt arbete medan inriktningen fritid och hälsa framställs som att befinna sig lite vid sidan av. Så här uttrycker sig två av lärarna vid BF-programmet i några enskilda samtal som jag hade med dem:

- Sofia: Vi är lite osäkra på den gruppen och vad de gör egentligen. Jag menar de sticker ut och är inte som de andra eleverna. De är som en grupp för sig själva då de kommer och går i korridoren.

*

- Malin: De håller sig för sig själva och ingen vet riktigt vad de gör.

Inom inriktningen fritid och hälsa finns en klädkod som, till skillnad mot exempelvis en väktaruniform, även är accepterad i andra sammanhang än under själva yrkespraktiken. Vid mina besök på skolan är det lätt att notera att de

flesta av PT-eleverna är klädda i träningskläder, gymnastikskor och bär på träningsväskor. Mer generellt kan det uttryckas som att lärarna som citeras ovan inte känner igen elevgruppen som vanligt förekommande BF-elever. Det är klädkoden som utmärker eleverna i förhållande till andra elever och som i det här fallet därmed också avviker från de förväntningar som finns inom skolko-

Lärare specialiseras

Även under intervjuerna med de båda yrkeslärarna Tomas och Patrik framgår att de har fokus riktat mot den specifika PT-inriktningen och inte mot programmet i sin helhet.

Tomas: Det är här på PT som jag jobbar, det är här som mitt fokus är och jag tror att det kan vara en bra grej. Dom andra är mycket bättre på att sköta sina inriktningar än att jag skall vara där och röra också.

*

Patrik: Jag sköter min del. Man kan inte hålla på och pilla i allt och engagera sig i allt utan det jag gör det är jag bra på.

Den specialisering som visar sig under yrkesutvecklingsgruppens möten och i ovanstående citat, kan innebära att yrkeslärarna blir mer ensamma i genomförandet av utbildningsuppdraget. De regler och förutsättningar som synliggörs beskriver en individualiserad norm som innebär att yrkeslärarna samarbetar med några få kollegor inom den egna inriktningen och inte med programmets hela lärarkår.

Asta: Vi vill ju samarbeta men arbetslagen fungerar inte och här pratar vi bara organisation. Vi sätter oss aldrig ner tillsammans och tittar på kursuppgifter eller timmar. (Yrkesutvecklingsgruppens möte nr 4)

Lärarna specialiseras inom ett visst yrkesområde, vilket innebär att eleverna troligtvis inte tar del av hela den samlade kompetensen som finns inom programmet. Det här är inte helt i linje med intentionerna som expertgruppen hade inför reformen GY 2011. Där var ämnet pedagogik det programgemensamma kärna och tillfälle för lärarna att samarbeta, dels inom de programgemensamma karaktärskurserna inom pedagogik men också inom programfördjupningen (jfr Skolverket, 2011; kap 6 denna studie).

Sammanfattande analys

Kapitlet tar upp yrkesutvecklingsgruppens arbete med det programgemensamma inom BF-programmet. Skeendet betraktas som en transformeringsarena där skolans personal diskuterar organisation och genomförande av undervisning (Lindensjö & Lundgren, 2012; Linde, 2000).

Analysen av yrkesutvecklingsgruppens träffar visar en vag skolkod som innebär att programmets organisation och ämnesinnehåll blir otydliga. Detta beror på att det programgemensamma inte fungerar som en gemensam plattform för inriktningarna. I GY 2011 uttrycks att det programgemensamma arbetet är gemensamt för BF-programmet. Det är också grunden för de olika inriktningarna fritid och hälsa, pedagogiskt- och socialt arbete (Skolverket 2011). Vid den lokala skolan tenderar dock intresset för det programgemensamma arbetet att tonas ner till förmån för inriktningarnas mer yrkesspecifika förväntningar. BF-programmet har ämnet pedagogik som gemensam grund och verksamheten vilar på det gemensamma yrkeskunnandet inom pedagogik, men pedagogik eller pedagogiska verktyg framgår inte som centrala samtalsområden för yrkesutvecklingsgruppen. Istället handlar samtalen om praktisk organisation för gemensamma aktiviteter som informationsdagar eller generell information i APL-häften.

Programmet framstår som differentierat, b.l.a. i förhållande till yrkeslicensiering. Å ena sidan erbjuder de tre yrkesinriktningarna inte samma förutsättningar då det gäller yrkeslicens. Å andra sidan klarar inte alla elever licensieringen för PT, vilket kan göra dem sämre ställda inför en anställning än om det inte erbjuds någon licensiering alls. Det innebär att det inte bara behöver vara positivt att få ytterligare intyg än enbart betyg. Differentieringen framkommer även då elever som utbildas inom yrket PT beskrivs i ordalag som annorlunda och främmande av andra lärare vid programmet, de känns inte igen som BF-elever. Detta är exempel på en något splittrad skolkod.

Sammantaget visar kapitlet att både yrkeslärare och rektor utgår från GY 2011, men att verksamhetens inre kontexten är vag, då det är svårt att finna programgemensamma strategier. Det saknas exempelvis rutiner som mötesstrukturer och rollfördelning för det gemensamma innehållet. Det som förut var gemensamma traditioner för BF-programmets har genomgått en sådan förändring att det framstår som att programmets yrkeslärare inte känner igen sig i utformandet av programmet i dess helhet. Inte minst visar det sig genom att yrkeslärarna vid inriktningen fritid och hälsa särskiljer sitt yrkeskunnande

från programmets övriga lärare. De olika inriktningarna ger uttryck för en vag eller kanske rent av splittrad skolkod. Yrkeslärarna har svårt att finna gemensamma beröringspunkter utöver den mer övergripande organisationen.

Kapitel 8. Den lokala skolans kod – det yrkesspecifika

Inledning

I det här kapitlet berättar yrkeslärarna Tomas och Patrik om vad yrkeskunskap för yrket PT innebär för dem och deras utbildningsuppdrag. De berättar om utformandet av yrkesutbildningen genom a) sina egna erfarenheter av arbete inom hälsobranschen b) ämnesområde och kursmål c) arbetslivets intresse för yrket PT och slutligen d) samarbetet med arbetslivet. Kapitlet utspelar sig inom transformeringsarenan (Lindensjö & Lundgren, 2012) och visar hur yrkeslärarna resonerar och organiserar för undervisningens innehåll, elevernas anställningsbarhet och utbildningsuppdraget.

Yrkeslärarna vid inriktningen fritid och hälsa samarbetar med ett licensieringsföretag och en större träningskedja. I undervisningen används samma kursmaterial som licensieringsföretaget har vid sina kortare tre veckors kurser då de licensierar för PT. Licensieringsföretagets kursmaterial fokuserar på områden som också återfinns i:

- de gymnasiegemensamma kurserna naturkunskap och idrott och hälsa
- den programgemensamma kursen pedagogiskt ledarskap
- inriktningkurserna fritid och friskvårdsaktiviteter samt fritid och fritidskunskap programfördjupningskurserna kost och hälsa, träningslära 1 och 2 samt entreprenörskap
- gymnasiearbetet

(Skriftligt material från Centrumskolan)

Det är yrkeslärarna som har fogat samman de nationella ämnena och kurserna med licensieringsföretagets material. Exempelvis ges ämnet pedagogik och programfördjupningskursen pedagogiskt ledarskap tillsammans med licensieringsföretagets kurser. Det är områden som gäller egenskaper, insikter och kompetenser och som då ses i samband med yrkesrollen PT. I kapitel 10

kommer jag att förtydliga några av kurserna i förhållande till år 3 och det arbetsplatsförlagda lärandet. Det här kapitlet riktas mot mer generella områdena i licensieringsföretagets kursmaterial.

Inledningsvis beskriver yrkeslärarna hur de själva ser på branschsamverkan, att läroplanen ger dem ramar för att utforma yrkesutbildningen tillsammans med yrkeslivet. Därefter berättar de om mer generella områden för yrket PT som försäljning, färdigheter och yrkesetik.

Branschsamverkan

Under både intervjuer och observationer ger yrkeslärarna uttryck för att de följer det utbildningsuppdrag som formulerats i GY 2011. Uppdraget innebär bland annat att de förväntas etablera kontakt med arbetsgivare genom programråd.

Tomas: Vi har tagit till oss kraven som krävs för att vi ska kunna få undervisa inom det här yrket. Vi har skaffat oss en samarbetspartner från arbetslivet som talar om vad som är viktigt för eleven att kunna.

Det Tomas talar om som krav innebär att yrkeslärarna dels förväntas följa arbetslivets önskemål under elevernas arbetsplatsförlagda del av utbildningen och dels förväntas låta arbetslivet påverka innehållet i undervisningen. I citatet nedan säger Tomas att arbetslivets önskemål blivit en del av undervisningen inom yrket PT:

Tomas: Förr kunde vi bara bestämma praktikuppgifterna utan att ha förankrat dem överhuvudtaget i arbetslivets önskemål. Nu är det en annan nivå på uppgifterna då vi knyter dem till arbetsplatsen.

Även Patrik berör fördelarna med att de samverkar med yrkesbranschen:

Patrik: Det finns inget dåligt med branschsamverkan i dagsläget. Alltså, egentligen finns det väl ingenting som är dåligt i dagsläget. Det kan ju bli. Om de säger att det är helt andra saker som krävs och vi inte kan erbjuda det, så får man ju ändra om lite i utbildningsinnehållet och det finns ju stort utrymme i vår kursplan för att lägga upp utbildningen på olika sätt. Så jag tror inte att det skulle bli så att man får kliva utanför vår kursplan, om man säger så.

Här ger Patrik uttryck för att kursplanerna är flexibla på ett sätt som medger att det finns utrymme att förändra dem i förhållande till arbetslivets önskemål.

Gemensamt är att de båda yrkeslärarna ansvarar för elevens utbildning men att den sker tillsammans med arbetslivet.

Efter reformen GY 2011 har skolans engagemang för frågan om elevens anställningsbarhet förändrats. Eleven utbildas inte bara för ett yrke utan förväntas också bli anställningsbar (Skolverket, 2011). Det innebär att även om arbetslivet inte finns representerat inom den skolförlagda delen av utbildningen, så betraktas deras önskemål som högst relevanta. Inte minst synliggörs det genom hur lärarna involverat licensieringsfirman kursmaterial i skolans kurser. Under intervjuerna framgår att de båda yrkeslärarna lägger vikt vid att hålla sig informerade om vilka kompetenser arbetslivet önskar att eleverna ska utveckla:

Patrik: För vi vill veta, någonstans hur/vad säger vår samarbetspartner? Vad krävs det? Är vi på rätt väg? Jobbar vi med rätt saker? Det kanske inte alls är dessa bitar som de tycker är viktiga. Det är ju där som eleverna ska anställas sedan, på företagen. De vet ju vad som krävs på ett annat sätt. Vi kan ju sitta här och gissa, men de har ju erfarenhet av vad som krävs av en PT.

*

Tomas: Med nya GY 2011 kom man snart in på att vi måste kunna koppla oss nära näringslivet, vi måste kunna se vilka kompetenser som näringslivet är intresserat av, framför allt för att lära våra elever rätt kompetenser.

Här är elevernas yrkeskunnande i centrum liksom arbetslivet behov. Vid ett arbetslagsmöte gör Tomas en jämförelse mellan förr och nu. Han betonar att utbildningsuppdraget har förändrats genom GY 2011:

Tomas: Dels beror det på samarbetet med ett för skolan nytt yrkesområde och dels genom att det som var tidigare då programmet bara var studieförberedande har förändrats. (Arbetslagsmöte nr 1)

Den lokala skolan och de båda yrkeslärarna ger uttryck för att de anstränger sig för att införliva det yrkeskunnande i yrkesämnena som arbetslivet förväntar sig ska finnas hos en person inom yrket PT.

Försäljning för hälsa

Den av lärarna som även arbetar som PT (Patrik) nämner sällan ordet hälsa i den personliga intervjun. Branschen som sådan berörs ofta men då främst i förhållande till kundens behov och PT:s yrkeskompetens, inte i förhållande till

hälsa i sig. Texten som följer är hämtad från en intervju med Patrik där jag ställer frågor som innebär att han får möjlighet att berätta om yrkesutbildningen:

- Ellinor: Hur skulle du vilja säga att ni på skolan gör för att förbereda eleverna för sitt yrke?
- Patrik: Genom praktiken definitivt. Så att de förstår varför de gör så här på våra lektioner. De känner till kopplingen med verkligheten, i allting vi gör ska de förstå kopplingen till yrket. Eleverna måste förstå det här PT- tänket, de är väldigt mycket inne i sin egen träning just nu. En mycket egoistisk syn på sig själv. De måste förstå att de inte gör detta för, i första hand personlig träning, utan för att hjälpa andra människor.
- Ellinor: Ja, ni har era träningsuppgifter. Den växlingen där med att öva här och träna själva för att hjälpa andra.
- Patrik: Vi lär ut grunderna till träning. Du kan inte lacka din bil innan du byggt karossen. Utan det gäller att ta det från grunden. Du kan inte måla huset innan du satt upp virket i botten, Det är lite det som det handlar om. Att förstå tänket. Eleverna undrar: varför ska vi gå och traggla med detta? Att förstå att de måste läsa detta för att senare kunna läsa av och hjälpa andra människor. För det är ju inte deras egna kroppar, deras egna egon det handlar om i första hand, utan de ska träna på att ta hand om andra. Att hjälpa andra människor det är det som är drivkraften.

Patrik förklarar här sina strategier för att genomföra utbildningsuppdraget och få eleverna att förstå vad yrkesutbildning mot PT innebär. Att det måste finnas en inre drivkraft som motiverar till att hjälpa människor. Det kan ses i förhållande till yrkesämnet träningslära som syftar att: *Undervisningen skall leda till att eleverna utvecklar förmågan att möta och pedagogiskt leda människor, individuellt och i grupp, i hälsofrämjande aktiviteter utifrån ett etiskt förhållningssätt.*⁴¹ Eleverna måste själva träna för att lära sig förstå kundens behov och att bemöta kunden på ett korrekt sätt. Samma område berörs av Tomas:

- Tomas: Allt vi gör är hälsoinriktat och det är en grund för PT så att säga. Sen är det ju allt det andra som är yrket som exempelvis städning som vi jobbar med också och som eleverna ska förstå.

⁴¹ Se yrkesämnet träningslära, s.1. programfördjupningskurs på: <http://skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/sok-amnen-kurser-och-program/program.htm?programCode=BF001&lang=sv#anchor4> Hämtad 2016-03-08.

Elevens förståelse för området hälsa är en grundsten i yrkesutbildning mot PT, att det är kundens träning som är i centrum och inte PT:s träning.⁴² Det innebär att den som arbetar som PT förväntas förstå skillnaden mellan kundens behov och sina egna behov. I dokumentation från observationer och intervjuer återfinns några centrala områden som i sin tur får stå för ”allt det andra” som Tomas nämner i ovanstående citat. Både han och Patrik framhåller att området försäljning är speciellt viktigt för yrket PT. Tydligast framkommer det under intervjuerna:

Tomas: Vi känner till arbetslivets önskemål för vilket yrkeskunnande som behövs för att arbeta som PT. Man måste kunna sälja och vara intresserad av kundens träning och inte sig själv.

*

Patrik: Att jobba som PT handlar om hälsa och träning, men man måste förstå att jobbet även handlar om pengar.

Intresset för försäljning influerar hela yrkesutbildningen till PT. Den som arbetar som PT förväntas dels kunna sälja sitt yrkeskunnande och dels sitt eget personliga koncept för hälsa och träning. Försäljning kan ses i förhållande till licensieringsfirmans kursmaterial där bemötande beskrivs som ett arbetsredskap då PT söker efter kunder:

Bemötande – alla personer i omgivningen är potentiella kunder, Tänk därför extra på hur du uppfattas i lokalen. Den mest uppskattade tränare är den som syns genom sin utstrålning och kunskap, inte den som hörs mest. (Kursmaterial, licensieringsfirma)

Bemötande och uppförande ses inte bara i förhållande till försäljning utan även till lönsamhet, ett annat centralt område inom utbildning för yrket PT. Försäljning utgör en förutsättning för att arbeta och försörja sig som PT. Ett exempel som berör denna aspekt av yrket är då Tomas berättar om hur han och några elever tittade in genom ett fönster i ett närbeläget hotells gymavdelning och studerade det som utspelade sig där. I gymlokalen fanns några kunder men också tre personliga tränare. De tre som arbetade som PT genomförde ett pass baserat på den träningsmetod eleverna utbildas inom.

⁴² Ämnet hälsa är ett programgemensamt karaktärsämne som ingår i programfördjupning för yrket PT. Ämnet har som syfte att eleverna ska utveckla kunskaper om människors hälsa och förstå hälsofrämjande insatser.

http://skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/sok-amnen-kurser-och-program/program.htm?programCode=BF001&lang=sv#anchor_4

Hämtad 2016-03-08.

Tomas: Jag gick förbi ett hotell häromdagen, deras gym. Där tränar XXX, tre av deras tränare var där inne och körde med kunder. Så stod mina elever, 10 ansikten och tittade in genom fönstret. Jag frågade: vad ser ni? Där låg tre kunder på rygg och höll på med stretchpinnar. Vi ser tre personer som tränar och tre personer som det står XXX på. Vet ni vad jag ser sa jag: Jag ser 3000 kr, tre personer á tre timmar är 3000 kr. Sociala avgifter på det och lokalhyra – kvar till PT blir kanske 300 kr. Det är vad jag ser och det är så ni ska tänka, det är inte hur mycket ni kan träna för det kan ni göra på er fritid utan det är vad ni kan tjäna. Det är yrket för mig.

Händelsen kan ses som en praktisk tillämpning av kursen entreprenörskap⁴³ som riktas mot att elever ska medvetandegöras om sin egen roll i försäljnings-sammanhang, liksom att genomföra praktiska målinriktade aktiviteter. Till-sammans med kunskap inom hälsa och träning blir Tomas egen erfarenhet en del av de kunskaps- och förståelseområden som innefattar yrket PT. Det här kan ses i förhållande till Arfwedson (1983) tal om hur yttre kontexten påverkar innehållet i skolkoden. I det här fallet hur arbetslivets intresse för en viss kompetens påverkar skolkoden genom att den har inflytande över yrkeslära-rnas arbetssituation och vad de undervisar.

Försäljningssamtal

Frågan om försäljning kan ses i förhållande till Andreasson och Johansson, (2014c) som har studerat vad det innebär att arbeta inom yrket PT. De beskri-ver hur viktig kommunikationen mellan PT och kunder är. Exempelvis visar deras resultat att en PT bör ha förmåga att se det individuella i varje kund och identifiera kundens specifika behov. Det gör PT genom att *selektera* vad som påverkar kundens beslut om att träna. Det vill säga, om en kund önskar gå ner i vikt, få bättre kondition eller måste träna av hälsoskäl. Dessutom bör en PT ha förmågor som *empati* och kunna lyssna in vad kunden uttrycker för önske-mål. Ytterligare framkommer att en PT bör ha *social förmåga* som innebär att den egna personligheten bör inbjuda till förtrogenhet i kundrelationen (jfr Melton et al. 2008). I informationsmaterialet från licensieringsfirman som yr-keslärarna samarbetar med, beskrivs hur PT ska:

⁴³ Se programför djupningskursen entreprenörskap:

http://skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasiutbildning/gymnasieskola/sok-amnen-kurser-och-program/program.htm?programCode=BF001&lang=sv#anchor_4 Hämtad 2016-03-08.

Skanna av kunden, uppifrån och ner. Läs av hållning och teknik framifrån, från båda sidorna och bakifrån. Förberedelser: Planera varje pass i förväg med avseende på kundens förutsättningar, plats i gymmet, redskap ni ska använda samt beläggningsgrad i lokalen...//... använd tiden väl till övningsutförande och kommunikation kopplad till kundens träning och livsstil.

(Informationsmaterial licensieringsfirma)

Under ett personligt samtal med Tomas beskriver han försäljningssituationen och tar då utgångspunkt i ovanstående citat om kommunikation med kunder. Förmågan att selektera vad som verkligen sägs under ett kundsamtal är viktig. Det innebär god social kommunikationsförmåga liksom att uppträda empatisk.

Tomas: När jag är i övningsalen med eleverna jobbar vi mycket med kommunikationen. Det jag beskriver nu är försäljningssamtalet. PT får ofta provträna sina kunder för att de ska kunna se vilken kvalitet de köper. Och när man har provtränat kunden har du ca 10 minuter efteråt då du ska sälja på kunden dina tjänster. Det är som en dammsugarförsäljare. Då gäller det att ligga i och säga rätt saker. Det gäller också att avgöra om den här kunden inte kommer att köpa mer utan bara var där för att provträna. Då gäller det att avsluta snyggt och prydligt. Det är en del av samtalet och så är nästa del i kommunikationen: hur får jag ta på kunden när jag tränar dem? Jo, vi tar på axlar, höfter, drar i håret för att få upp/ner huvudet. Man sätter inte hela handen på huvudet osv. Man tar inte kunderna på rumpan eller bröstet utan man tar dem på de ställen som alla PT tar. Man har speciella punkter, mitten på ryggen osv. Sådant kommunicerar jag. Hur de ska göra visar jag genom att trycka på de här punkterna. Hur får jag en kund att höja huvudet då det är för långt ner? Det är sådana saker jag kommunicerar.

Tomas beskrivning för hur personer inom yrket PT förväntas förhålla sig till kunder och hur de ska ta i kunderna för att inte riskera att mista kundens förtroende kan jämföras med Andreasson & Johansson, (2014a) och Melton et al. (2010) beskrivning av yrket. Precis som de berättar Tomas att det är viktigt att PT är korrekt i sitt uppträdande mot kunden. Senare under intervjun beskriver Tomas försäljningssituationen ytterligare:

- Tomas: Vi pratar försäljningssamtal och mycket om hur en PT skall förhålla sig i samhället till andra människor. Hur de ska verka i förhållande till person och kan hjälpa andra. Det är det här som är allmänt på BF då programmet utbildar till mötet med andra människor.
- Ellinor: Det här är lite olika på ett sätt jämfört med det traditionella BF. Men just mötet med andra människor det är alltså det som du menar är den gemensamma tyngdpunkten för yrket?
- Tomas: En PT:s jobb är att tjäna pengar men samtidigt skall de göra det på ett bra sätt men ett försäljningssamtal håller sig inte alltid inom etiska regler. Ibland kan man vara lite grov, man kan behöva tala om för kunden att du behöver det här och du behöver mig. Sådana här saker kan man lägga in och diskutera etik utifrån med eleverna. Det är ungefär som att sälja på människor resor eller vad som helst men man måste vara hård i detta samtal. En PT som ger sig i det ögonblicket eller är ganska ödmjuk är inte en särskilt bra säljare och kommer inte att få sälja några timmar.
- Ellinor: Så det handlar om att kunna sälja samtidigt som att kunna utföra ett jobb?
- Tomas: Och det är bråttom. Kundmötet för en PT det tar väldigt mycket mer tid än för en telefonsäljare som ringer hem som klarar det på 3 minuter om du vill köpa deras dammsugarpåsar eller inte. En PT behöver en och en halv timmes samtal med provträning. Innan de kommer in i branschen och får sitt kundnät så har du hundratals, hundratals provträningar innan du kan säga att du har en fast kundkrets som betalar din månadslön

Frågan om försäljning framstår emellanåt som mer central än kundens hälsa. Genom att bemöta kunden på ett korrekt sätt, läsa av vilka behov som finns och på så sätt skapa ett intresse för träning kan PT vinna kundens förtroende. På sikt kan det generera en egen kundkrets. På så sätt synliggörs en cirkel för försäljning som sluts runt kundens hälsa.

Yrkeskunnande är färdighetsbaserat

Området personlig kompetens berörs vid flera tillfällen under både intervjuer och observationer. Att utveckla personlig kompetens kan ses i förhållande till det mer övergripande ämnet pedagogik⁴⁴ som innefattar förmågor att interagera och kommunicera med andra människor genom pedagogiskt ledar-

⁴⁴ Se ämnet pedagogik:

http://skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasiutbildning/gymnasieskola/sok-amnen-kurser-och-program/program.htm?programCode=BF001&lang=sv#anchor_4 Hämtad 2016-03-08.

skap. Utveckling av dessa förmågor är detsamma som att utvecklas inom yrkeskunnandet. De båda yrkeslärarna beskriver personlig kompetens enligt följande:

Patrik: Personlig kompetens handlar om din egen färdighet, väldigt mycket. Naturligtvis är det viktigt att ha en god fysik och att du kan din träning också, men du ska kunna förmedla det. Att du hjälper andra människor. Och att det är den viljan som är drivkraften. Jag lyckas när jag ser att du lyckas. Det är så jag når framgång i och med att andra lyckas. Det är en PT:s uppdrag.

*

Patrik: Personlig kompetens handlar också om att bortse från sig själv och koncentrera sig på kundens träning, inte sina egna behov.

*

Tomas: Att bli personlig med någon, det är det som är utgångsläget för en PT. Givetvis måste man ha ett brinnande intresse för fysisk träning, vi måste gilla att jobba med hälsa men den personliga kontakten är viktigast.

(Arbetslag nr 3)

Tillsammans med kunden bygger PT upp ett varaktigt förtroende för träningen. Fokus för samarbetsområdet blir då kundens hälsa och välmående.

Yrkesetik blir till ramar för uppförande

Andra ord som gränsar till personliga relationer är ”yrkesetik” och ”yrkesetiskt korrekt.” Dessa ord används förhållandevis ofta av både arbetsgivaren och yrkeslärarna, dels vid intervjuer och dels vid olika möten. Enligt programbeskrivningen för BF-programmet på Skolverkets hemsida ska etiska förhållningssätt vara centrala inom hela programmet.

Utbildningen ska utveckla elevernas förmåga att bemöta människor på ett yrkesmässigt sätt, kommunicera med respekt för individens integritet och ge människor möjlighet till delaktighet och inflytande. Eleverna ska också utveckla förståelse för människors olika behov och förutsättningar. Dessutom ska eleverna utveckla en förmåga att diskutera och ta ställning i etiska frågor som rör yrkesutövningen och att följa den etik som råder inom yrkesområdet. (GY 2011, 2011. s.40)

Eleverna ska utbildas inom demokratiska värden och förstå vad mänskliga rättigheter innebär, samt se dessa ur både kulturellt och socialt perspektiv.⁴⁵ Yrkesetik blir sålunda ett hjälpmedel vid ställningstaganden i bemötande av kunder.

Eftersom yrkeslärarna använder ordet yrkesetik vid olika tillfällen och för olika områden är det emellanåt problematiskt att helt förstå vad de menar med yrkesetik. Nedan följer en konversation mellan Patrik och mig från intervjun. Samtalet som det hänvisas till i den inledande frasen är från programråd 1. Där samtalande yrkeslärarna med Claes, studiens representant från arbetslivet, om elevernas arbetsplatsförlagda utbildning. Ordet yrkesetik nämndes vid olika tillfällen.

Ellinor: Hörde er tala om yrkesetik igår. Vad innebär yrkesetik egentligen?

Patrik: Det är lite som vi var inne på här igår. Det kan ju vara vad som helst. Hur man är som person. Om man tittar enkelt då – att komma i tid, ställa enkla frågor, vilket språk man använder. Sådant som för många av oss kanske är självklart, men inte är det för eleverna. De tycker att de kom fem minuter försent, det är väl ingenting.

Citatet är ett exempel på hur yrkesetik riktas mot attityder och förhållningssätt. Det som här talas om som yrkesetik innebär ramar för förväntat uppförande, vilket även skulle kunna ses som en del av entreprenörskap. En person inom yrket PT förväntas uppföra sig väl, vara professionell och på så sätt skapa förtroendefulla relationer med kunder. Yrkesetik handlar dock om mer än korrekt kundbemötande. Samtalet fortsätter:

Ellinor: Men yrkesetik, för det var ju vad jag var inne och snurrade runt kring igår också, hur är detta med förhållningssätt? Det är ju såklart förhållningssättet till kunderna men vad innebär det?

Patrik: Ja, det är stora frågor och det beror ju helt på vad man lägger in i detta. Men sådana här saker tycker jag är oerhört viktigt. Hur man för sig, hur man pratar med varandra, hur man klär sig, håller tider. Sådana bitar som måste funka.

Här väljer Patrik att inrikta sig mot sociala ordningsregler för uppförande och klädsel då han talar om yrkesetik. Ordningsreglerna för beteende och samtalsmetodik är inte enbart en beskrivning av hur PT förväntas uppträda och

⁴⁵ http://skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasi utbildning/gymnasieskola/sok-amnen-kurser-och-program/program.htm?programCode=BF001&lang=sv#anchor_4 Hämtad 2016-03-08.

uppmärksamma kunder, det är återigen ett sätt att respektera kundens tid. Exempelvis kan kunden komma och träna under lunchtid, vilket innebär begränsad tid. Resonemanget utvecklas vidare i nedanstående exempel:

Patrik: Det är så oerhört avgörande för hur man då bemöter människor, det kommer vara avgörande för om du kan sälja en personlig träning. De sociala spelreglerna också, de måste funka tillsammans. Du kan vara hur duktig PT som helst med träningen, men om du inte kan sälja dig själv, om du inte kan bemöta din kund på rätt sätt. Det är det som är svårt då, att känna av: Hur ska jag bemöta dig? Vad ska jag sälja till dig? Jag kan nog inte sälja det på samma sätt till dig som jag säljer det till en annan person. Vi är två, även om vi är väldigt olika – och det är en konst. Att man lyckas med det! Det är också de som lyckas med detta som har lyckats som PT. (Patrik, intervju)

Även om ordet etik kan rymma betydligt mer än att komma i tid, kan ovanstående exempel ses som ett normgivande kulturellt etiskt signum för de som arbetar inom yrket PT. Här beskrivs ett förhållningssätt där bemötande är viktigt för att lyckas som PT.⁴⁶ En PT förväntas kommunicera på ett yrkesmässigt sätt, visa respekt för individens integritet och utveckla förståelse för kundens behov och förutsättningar. Speciellt innebär det att eleverna ska förhålla sig till de etiska regler som finns inom yrkesområdet. Samtidigt finns hela tiden försäljning av en vara som ett filter genom vilket området etik diskuteras. Yrket PT är ett kundrelaterat yrke där PT inte bara säljer hälsa utan också sig själv. Det gör att etiska förhållningssätt blir redskap för att identifiera yrket PT.

Något som däremot inte berörs men som kan betraktas som underförstått då det gäller yrkesetiska regler och förutsättningar, är respektfullt bemötande. Exempelvis hörde jag aldrig i något sammanhang att någon uttalade sig negativt eller respektlöst om en kund. I dokumentationen finns inga kommentarer om besvärliga kunder eller nedvärderande ord om kunders utseende. Inte heller några kommentarer som uttrycker beundran eller skämt som anspelar på etnicitet eller kön. Det här är ett förhållningssätt som framgår genom sin självklarhet. Både yrkeslärarna och företrädarna från arbetslivet visar det genom att de alltid placerar kunden i centrum, oavsett om det gäller kundens hälsa eller försäljning av PT:s yrkeskompetens.

⁴⁶ Etik för yrket PT kan ses i förhållande till Skolverkets definition av etik i GY 2011. (Skolverket, 2011. s.40).

Sammanfattande analys

Kapitlet utspelar sig inom transformeringsarenan (Lindensjö & Lundgren, 2012) och tar upp de båda yrkeslärares arbete med yrkesutgången mot PT vid inriktningen fritid och hälsa. Det är främst skolkoden som kommer till uttryck i analysen, men ofta i förhållande till arbetslivskoden. Det är yrkeslärares kännedom om arbetslivets intressen som gör arbetslivskoden synlig även i skolsammanhang. Det innebär att arbetsplatsens avsedda läroplan integreras i skolsammanhang. Den *avsedda läroplanen* handlar om vad arbetet innehåller, vad det innebär och hur det ska genomföras (Billett, 2006).

Arbetslivets intressen är också normgivande för yrkesutbildningen. Den del av skolkoden som visar sig här formar därför ett yrkeskunnande som riktas mot försäljning av PT:s specifika yrkeskompetens. Det kan ses som ett svar på skolkodens yttre kontext där arbetslivet påverkar utbildningens innehåll (jfr Arfwedson, 1983). Det innebär att yrkeslärares ändrar innehållet i undervisning inom yrkesämnen i förhållande till arbetslivets intressen, dvs. en sammanflätning av skolkod och arbetslivskod.

Då förskjutningen mot att det yrkesspecifika tar över innehållet från den lokala skolkoden blir resultatet att den programgemensamma delen inom skolkoden är fortsatt otydlig. Däremot är inriktningens (fritid och hälsa) del i skolkoden tydlig. Yrkeslärares har god kunskap om skolans yttre kontext, dvs. de vet vad som förväntas av yrkesutbildningen i förhållande till träningskedjans intressen och förväntningar. De vet vad yrkeskunnande för yrket PT innebär och de utgår från skolans systemkontext (jfr Arfwedson, 1983) med läroplanen som styrdokument.

Kapitel 9. Det lokala arbetslivet

Inledning

Den träningskedja som deltar i Centrumskolans yrkesutbildning är en av Sveriges största. Träningskedjan etablerades under slutet av 1990-talet och har utvecklats till att bli en av Nordens ledande träningskoncerner. På hemsidan beskrivs hur de anställda vill lära känna kunderna, möta deras behov, och skapa förståelse för varför de behöver träna. De som arbetar som PT är licensierade genom, som företaget skriver, ”högkvalitativa utbildningar”. Det står dock inte vilka utbildningar detta gäller.⁴⁷

De båda representanterna för arbetslivet är män i 35-40 årsåldern. En av dem licensierar och utbildar inom yrket PT medan den andre är regionchef för en större träningskedja. Texten som följer bygger på information från programrådsmötena och skriftligt material från licensieringsfirman. På så sätt får de båda komma till tals och berätta om vad yrkeskunnande för PT innebär för dem. Genom att kapitlet beskriver arbetslivets intressen synliggörs vilka förutsättningar som finns då skola och arbetsliv ska samverka för genomförande av yrkesutbildningen. Kapitlet utspelar sig inom transformeringsarenan (jfr Linde, 2000; Lindensjö & Lundgren, 2012) samt berör även den *avsedda läroplanen* som innehåller arbetsplatsens normgivande föreställningar om förväntat yrkeskunnande (Billet, 2006).

⁴⁷ Enligt Branschorganisationen Friskvårdsföretagarnas hemsida, 2013-04-03 ska den som utbildar till PT vara ackrediterad enligt EU:s regler. De baseras på European Health and Fitness Association (EHFA), som arbetar för en europeisk standard och riktlinjer inom fitnessbranschen. EHFA:s syfte är att stärka befolkningens motions och träningsvanor. En ambition är att varje EU-land ska representeras av en nationell organisation. Sverige representeras av branschorganisationen Friskvårdsföretagarna, (Friskvårdsföretagarna har bytt namn till Almega Friskvårdsföretagen januari 2015).

Licensieringsföretaget

Yrkeslärarna samarbetar med en licensieringsfirma i förhållande till innehållet i inriktnings- och fördjupningskurser. Det är också licensieringsfirman som licensierar eleverna mot slutet av år tre.⁴⁸

Lasse är anställd vid det licensieringsföretag som yrkeslärarna vid BF samarbetar med och är en av dem som licensierar eleverna mot slutet av deras gymnasieutbildning. Han beskrev det unika med licensieringsfirmans träningsmetod och träningsfilosofi som att:

Lasse: Upplevelsen av produkten, det vill säga träningsmetoden, gör skillnad mot många andra träningsätt. Den utgår från att människans kropp har inskränkt muskelbalans och prestationsförmåga. Utan att korrigera den kan man göra fel vid träning och därför är det av största vikt att tänka vad man behöver vid träning. Varje moment skall utföras med total kroppskontroll och medvetenhet för att motverka skador. (Programråd nr 2)

En PT som arbetar efter licensieringsfirmans träningsmetod kan korrigera den mänskliga kroppen och på så sätt förebygga skador.⁴⁹ I företagets kursmaterial beskrivs att en PT bör vara a) tidseffektiv så att kunden får ut så mycket som möjligt av varje pass, b) väl förberedd i förhållande till vilka behov kunden har och c) noga med hur han bemöter alla människor som kommer till gymmet, varje person kan vara en potentiell kund (Företagets kursmaterial).

Under hela min datainsamling samarbetade Centrumskolan kontinuerligt med licensieringsfirman. De diskuterade hur det gick för eleverna i de olika gymnasiekurserna i förhållande till licensieringsmaterialet. I en e-mejlkorrespondens mellan Tomas och licensieringsfirman framgår hur licensieringskursen kunde komma att utvecklas inför framtiden genom att fördjupa försäljningsområdet:

⁴⁸ Licensieringsföretaget bedriver utbildning och certifierar för yrket PT inom hela Skandinavien. Företaget bildades 2005 och har, enligt Lasse (programråd 2) licensierat 500 PT i Sverige och 1000 PT i Skandinavien. Under deras ordinarie tre veckors långa kurs utbildade de i säkerhet, att skanna kundens kropp framifrån, från sidorna och bakifrån. På så sätt lär sig den blivande PT att förstå vad kunden behöver stärka genom träning. Deltagarna lär sig även att förstå vad atletisk hållning innebär, att korrigera kundens rörelse, balans och andning samt att sätta upp ett träningsprogram som utgår från kundens behov. Den som utbildas till PT genom det här företaget får betala för kursen. (Informationsmaterial från licensieringsfirman)

⁴⁹ Från början riktades träningsmetoden enbart mot dem som arbetar som PT vid gym, men numera kan PT även arbeta vid rehabiliteringsbaserad träning och för större grupper, inte enbart med en enda kund. PT kan även specialisera sig inom idrotter som exempelvis tennis, ridning, segling och golf (dokumentation från programråd 2).

Man kan säga att försäljningen framledes kommer att bestå av 3 delmoment, (utöver momentet ”företagande/affärsstrategier”) ”samtalet” 4h, ”marknadsföring” 4h och ”säljsamtalet” 4h. (Mailkorrespondens mellan yrkeslärare och licensierare dec 2014.)

Även om licensieringsfirmans kurser går att väva in i flera yrkesämnen är det främst inriktnings- och programfördjupningskurserna de berör och då kurserna i träningslära och entreprenörskap. Yrkeslärarna ger uttryck för att försäljning går att foga samman med poängfördjupningskursen entreprenörskap.

Tomas: Nu kommer nog licensieringsföretaget öka försäljningsdelen men det är inga problem utan vi kan ta in den i entreprenörskap. Där ska eleverna ändå träna för eget företag. (Arbetslagsmöte 6)

Den avslutande examinationen för Centrumskolans elever som licensieringsfirman genomför består av två moment. Det är ett PT-pass med kunder med olika träningsmoment, bemötande och försäljning. Examinationen innebär också ett muntligt test som rör anatomi och fysiologi men för att eleverna ska få göra testet måste de vara godkända i alla ämnen.

Företrädaren för träningskedjan

Studiens båda yrkeslärare samarbetar även med *Claes* som är regionchef för den träningskedja som deltar i studien. Han är en av dem som deltar vid båda programrådsmötena och har en framträdande roll under dessa. Om licensieringsfirman talar om vad en PT behöver kunna då det rör anatomi, försäljning och kost, representerar *Claes* företagets intresse med personalansvar och en mer styrande funktion för hela verksamheten. Han är därför inte bara intresserad av PT:s kunskaper inom anatomi och fysiologi utan även den del av yrkeskunnandet som rör försäljning av PT:s tjänster.

Claes berättar att han är bekant med träningskedjans anläggningar i närområdet. Vid dessa anläggningar finns ca 80 anställda inklusive platschefer och personliga tränare. Frågan är varför ett så stort företag som det *Claes* representerar har intresse av att samverka med en nystartad gymnasial yrkesutbildning mot PT? I nedanstående citat från programråd nr 2 berättar *Claes* varför. Då han använder ordet projekt syftar han på skolans programråd.

Claes: Detta projekt, att vi behöver träffas så här är ett intressant område. Det har skett en ökning, av behov av personer som arbetar som PT, med 30 procent de senaste 10 åren. Vi behöver certifierade och kompetenta tränare. Det är svårt att få tag på PT- tränare och därför skall

det bli oerhört spännande att se vad som kommer ur det här samarbetet.

*

Claes: Det spelar ingen roll om den PT vi anställer kommer från gymnasiet eller om de har betalat själva för utbildningen för det är kompetens och certifikat som är centralt för oss arbetsgivare.

Claes framhåller att utbildning och licensiering är viktigt eftersom det garanterar den kompetens som arbetslivet eftersträvar för yrket PT.

Vid ett tillfälle under det andra programrådet beskriver Claes hur det är att arbeta vid träningskedjan:

Claes: Det finns en härlig oegoism där. Man kan finnas med och hjälpa alla att få ett bättre och rörligare liv. Det är inte längre ett ideellt föreningsliv i en källare utan nu är det företag, vinstdrivande sådana.

Här synliggörs tre betydelsefulla områden som Claes anser vara representativa för träningskedjan. Det är a) arbetsglädje och inspiration b) arbetsuppgifter som innebär att hjälpa människor till bättre hälsa och c) att verksamheten är vinstdrivande. I min dokumentation från programrådsmötena talas dock inte om arbetsglädje och inspiration i någon större utsträckning. Däremot talas ofta om hälsans betydelser i förhållande till verksamheten, liksom att det finns en vinstdrivande aspekt av arbetet som PT. Dessa båda områden kommer därför att vara centrala i texten som följer men med tyngdpunkt mot försäljning.

Att sälja hälsa till kunder

Under programrådsmötena visade det sig att PT:s uppdrag bland annat innebär att veta hur det egna yrkeskunnandet kunde säljas till kunder. För att göra så behövde PT utveckla en personlig affärsstrategi.

Lasse: Man måste värna om sin affärsstrategi. Varför är jag PT, vad motiverar mig till att göra det här? Den motiveringen måste vara tydlig. Det är en roll där man är utsatt på många sätt, man är sin egen produkt så att säga. (Programråd nr 2)

De som arbetar inom yrket PT tycks behöva en inre drivkraft som gör att de är intresserade av att sälja sitt yrkeskunnande. En PT är därmed sin egen produkt, det vill säga, PT säljer sitt eget yrkeskunnande i arbetet med kunden vilket innebär att det personliga bemötandet är viktigt i försäljningssituationen.

Claes: Om man inte kan sälja sig själv lyckas man inte. Grundläggande försäljningsstrategier är mycket viktigt att ha med sig annars överlever man inte som PT hur duktig man än är. (Programråd nr 2)

Både licensieraren och arbetsgivaren betonar vikten av försäljning och att det är PT:s egen förmåga och drivkraft som formar strategier för personlig affärsstrategi. En annan aspekt som visar sig vara en del i personlig affärsstrategi är PT:s uppträdande tillsammans med kunderna. Träningssituationen med enskilda kunder kan emellanåt bli personlig, inte minst genom att PT förväntas korrigerar kundernas övningar genom att ta i dem och rätta till det som är fel.

Claes: Det finns många olika sätt att lära sig att veta var man står någonstans i de mjuka delarna med etik och värderingar: Hur jobbar jag socialt som person, hur tar jag i klienter när jag visar hur de ska göra och hur tilltalar jag klienter. (Programråd nr 1)

Precis som de båda yrkeslärarna Tomas och Patrik i föregående kapitel berättade om vad yrkesetik innebar för dem, att respektera kundens tid och deras uppträdande tillsammans med kunden, synliggörs liknande åsikter här. Skillnaden är att Claes involverar värderingar på ett mer påtagligt sätt. Han förväntar sig inte bara att etiska aspekter innebär att komma i tid utan de ska genomsyra hela PT:s arbete. Förhållningssättet blir som ett signum för vad som förväntas av den som arbetar som PT och därmed en indirekt del av den personliga affärsstrategin.

De personliga försäljningsstrategierna påverkas även av hur trygg PT är i sin yrkesroll men också hans utseende.⁵⁰

Lasse: Även om man representerar en träningskedja så är det väldigt mycket den egna personen man säljer ändå. Därför är det viktigt att man är trygg i den produkt som man levererar, att man står för det man gör och är övertygad om att det är just det som man vill ge kunderna. (Programråd nr 2)

För att exemplifiera ovanstående citat vill jag använda ett exempel som yrkeslärarna berättade under ett programrådsmöte 1. Här framgår hur en handledare talade om hur eleven skulle se ut för att få anställning:

Tomas: För handledaren sa till eleven att, ”Du får inget jobb hos mig som du ser ut, jag kommer aldrig i hela mitt liv någonsin, någonsin anställa

⁵⁰ Eftersom både yrkeslärare och företrädare som deltar i den här studien främst är män har jag valt att använda ordet man då jag talar om elever och handledare. Det blir mer enhetligt och är även ett sätt att avidentifiera vilka som samtalar om.

dig! Med den kropp som du kommer att bära på om du fortsätter att bara bygga muskler?”. (Programråd nr 1)

Den som arbetar som PT förväntas alltså se ut på ett speciellt sätt för att passa in inom träningskedjan. Exemplet kan ses i förhållande till ovan nämnda regler för försäljning som råder på arbetsplatsen och som berör uppförande, värderingar och social kompetens. Det förhållningssätt som framgår här för hur man förväntas se ut inom yrket PT blir än tydligare i det fortsatta samtalet:

Tomas: Konrad har lyssnat på handledaren och har nu börjat gå ner i vikt och slutat söka bygga stora muskler. (Programråd nr 1)

Här framgår förväntningar som utgör en aspekt av en arbetsplatskod för elevens utbildning. Handledaren talar om hur en PT ska se ut för att få arbete och eleven rättar sig efter detta. De båda ovanstående citaten visar hur det egna utseendet inte bara är centralt för försäljningsområdet utan även rymmer en del av arbetslivskoden. Genom att eleven tar till sig arbetsplatsens önskemål kan det ses som att han accepterar rådande förväntningar och kan bli en del av arbetslivets gemenskap.

Träningsprogram

För att möta olika människors träningsbehov och motivera dem till träning, behövs träningsprogram. Träningsprogrammet beskrivs som ett resultat av PT:s samtal med kunden och utgår från kundens individuella behov och förmågor att kunna utföra olika övningar. Det innebär att yrkeskunnande inom anatomi och träningslära betraktas som viktiga kunskapsområden för PT, inte minst för att motverka skador som muskelsträckningar. Överlag kan det uttryckas som att träningsscheman bör innehålla relevanta, individuella och anpassade övningar som kunden mår bra av att utföra:

Claes: Det som skapar förtroende är om en PT kan tala om att om du gör så kommer du att skada dig, du måste först öva upp detta. Det skapar dels långsiktigt förtroende och då är inte försäljningen det viktiga i det läget utan att man får ett bra rykte som PT – det blir en bra produkt. Försäljning bygger på retorik, retorik är bra för då blir man bra på att motivera sin produkt men om man ställer in tanken på att idag skall jag verkligen sälja, sälja – då är man körd. Man måste ställa sig in på att jag vill hjälpa den här personen och jag har rätt produkt att hjälpa henne med. (Programråd nr 2)

Återigen framgår att försäljningen av produkten PT är det centrala men nu med utgångspunkt inom retorik. I citatet ger Claes uttryck för att yrket PT inte enbart innebär försäljning och utseende utan även att hjälpa människor att förstå att de behöver träna och hur de ska träna. Ett sätt att belysa träningsprogrammets nytta är att en PT förväntas identifiera de träningsbehov som kunden inte själv känner till.

Lasse: Det är det faktiska behovet som kunden inte riktigt känner till som är det som ska styra träningen och inte de behov som personen redan vet för det är PT som har kompetensen att veta vad personen behöver. Man kan inte säga att man vill tjäna pengar utan vi som jobbar med licensiering säger att man måste vilja hjälpa kunden, det är det viktiga. (Programråd nr 2)

Att visa intresse för andra människors hälsa är sålunda primärt för att lyckas som PT. Överlag synliggörs nu regler för att yrkeskunnandet baseras på PT:s personliga vilja med önskan om ett mötestillfälle där kundens hälsa är i centrum. Träningsprogrammen knyter tydligt an till kundens behov och förutsättningar samt att det krävs en relation ansikte mot ansikte för att förstå kundens behov. Utformandet av träningsprogram är därför en grundläggande yrkeskunskap inom yrket PT.

Sammanfattande analys

Kapitlet utspelar sig precis som föregående kapitel inom transformeringsarenan (Linde, 2012; Lindensjö & Lundgren, 2012) men här med fokus på arbetslivets intressen. Här beskrivs de förväntningar och regler för yrkeskunnande som finns för yrket PT på arbetsplatsen. Därför är även talet om den *förväntade läroplanen* (Billett, 2006) aktuell för att begripligöra det som sker.

Arbetslivskoden är stark. Den omfattar träningskedjans övergripande mål som är att gå med vinst. Träningskedjan är ett vinstdrivande företag vars produkt träning, ska leda till hälsa och välmående hos kunden. Det går att uttrycka som ett helt annorlunda systemkontext än vad skolkoden har, där läroplan och skollag är övergripande ramar för skolans verksamhet och därmed också elevens yrkesutbildning (jfr Arfwedson, 1983). Både skolan och arbetslivet är intresserade av utbildad arbetskraft, skolan genom att eleverna ska bli anställningsbara och arbetslivet i form av yrkeskunnande hos den de ska anställa. Det är arbetslivet förutsättningar för hur verksamheten ska genomföras som styr på vilket sätt arbetslivet kan möta skolans intressen för yrkesutbild-

ning. Det är också dessa förutsättningar som beskrivs i det här kapitlet där arbetslivet kommer till tals genom arbetslivskoden.

En PT som arbetar inom träningskedjan måste anpassa sin arbetssituation efter när en kund kan träna, morgon, middag eller kväll. Genom att fokusera på kundens bästa, att kunden behöver träna för bättre hälsa lyfts även fram aspekter som visar sig skeenden för hur en PT bör uppträda och agera i arbetet med kunden. PT:s arbetsinsatser blir därmed till en produkt som utvecklas inom träningskedjan och sedan säljs till kunden. Det här innebär att försäljning och personlig affärsstrategi är tydliga förväntningar inom arbetslivskoden dvs. dess påverkan av yttre kontext (jfr Arfwedson, 1983). Träningskedjan är beroende av att sälja PT:s yrkeskunnande för att verksamheten ska gå med vinst. PT är i sin tur beroende av att sälja yrkeskunnandet för att få lön. Här involveras även träningskedjans historik och traditioner i det avseendet att all personal förväntas veta vad arbetet innebär dvs. arbetslivskodens inre kontext (jfr Arfwedson, 1983).

Sammanfattningsvis visar analysen att arbetslivskoden innebär att en PT ska vara service- och försäljningsinriktad, ha kunden och dennes hälsa i centrum och att PT:s yrkeskunnande är den vara som är till försäljning.

Kapitel 10. Centrumskolan och träningskedjan

Inledning

Under det första året vid gymnasieskolan läser alla elever vid BF-programmet samma gymnasiegemensamma och programgemensamma karaktärsämnen. Under en yrkesintroduktionsvecka det första läsåret provar de på programmens olika yrkesutgångar innan de gör sitt val. Under det andra året fördjupas inriktningen fritid och hälsa mot områden som friskvårdsverksamhet, människors intresse och behov av fysisk aktivitet samt grunderna för ledare och instruktörer. Nu är kommunikation och kunskap om fritid, friskvårds- och idrottsaktiviteter centrala (Informationsmaterial inför programrådsmöte 2).

Under år 2 genomför eleverna även åtta veckors arbetsplatsförlagd utbildning (APL) inom hälso- och fritidssektorn. Det innebär att speciellt fokus riktas mot servicekänsla och yrkesetik. I det informationshäfte som yrkesläsarna ställt samman beskrivs hur eleven ska närma sig yrkeslivet:

Under den arbetsplatsförlagda utbildningen ska eleven inhämta nya kunskaper och befästa de kunskaper som redan inhämtats i skolan. Den arbetsplatsförlagda delen ska ge eleven kontakt med arbetslivet och möjlighet att utföra arbete under realistiska förhållanden. APL ska ge eleverna något utöver vad undervisningen i skolan ger. (Informationshäfte inför APL i år 2).

Under år 2 är APL förlagd till inriktningskursen fritid och friskvårdsverksamheter och den programgemensamma karaktärsämneskursen pedagogiskt ledarskap. Eleverna koncentrerar sig på att ta reda på värdegrunder och vilka etiska regler som gäller för arbetet som PT, liksom innebörder av kundservice. (Informationshäfte inför APL i år 2). Kurserna återfinns inom licensieringsfirmans kursmål. Exempelvis berör kursen fritid och friskvårdsverksamheter marknadsföring och försäljning av varor liksom kundbemötande utifrån service och värdskap. Kursen pedagogiskt ledarskap innehåller exempelvis interaktion och kundrelaterat bemötande liksom planering, genomförande, dokumentation och utvärdering (Skriftligt material från Centrumskolan).

Kursinnehållet för det arbetsplatsförlagda lärandet under år 3 kommer från inriktningkursen fritid och idrottskunskap och programfördjupningskurserna entreprenörskap samt träningslära 1 och 2. I Centrumskolans presentationsmaterial framgår hur de gymnasiala kurserna knyts samman med licensieringsfirmans kurser och intressen. Exempelvis rör det sig om förmågor att kunna hantera egna, andras och samhälleliga attityder och värderingar inom ämnet fritid och idrottskunskap. Då det gäller kursen entreprenörskap fokuserar innehållet på träningskedjans affärsidé att sälja PT yrkeskunnande. Det innebär att eleven studerar t.ex. innebörder av entreprenörskap för individer, organisationer, företag och samhällen.

Ämnet träningslära, som berör det fysiska arbetet inom yrket PT, ingår i det arbetsplatsförlagda lärandet under år 3. Exempelvis förväntas eleverna öva träningsmetoder som innebär att kundens styrka och rörlighet ökar. De ska också kunna göra rörlighets- och konditionstester, samt ha kunskap om kroppens anatomi och fysiologi. Ytterligare innebär det att eleverna ska ha kunskap om näring och kost liksom hur de kan genomföra och utvärdera träningsprogram för både individer och grupper (Informationsmaterial, den lokala skolans APL uppgifter).

År 3 präglas främst av förberedelser inför PT-certifieringen. Den åtta veckors långa arbetsplatsförlagda delen av yrkesutbildningen förläggs vid något av de träningscentra som finns inom träningskedjan. I Centrumskolans informationsmaterial till handledare och elev inför APL står att handledaren ska:

Anpassa och planera APL-perioden tillsammans med eleven enligt det centrala innehållet inom kurserna som eleven har att arbeta med under sin APL, precisera arbetsuppgifter vilka eleven ska delta i respektive ansvara för tillsammans med handledare. (Skolans informationsmaterial)

Eleven ska ta del av:

Den dagliga verksamheten ur flera perspektiv såsom verksamhetsmål, organisation, ekonomi, planering, uppföljning och utvärdering av verksamheten och träningsmetoder vid xxx friskvårdsanläggningar på ett sådant sätt att eleverna kan tillgodogöra sig lärande mot det centrala innehållet i kurserna. (Skolans informationsmaterial)

*

Fokusområdet är: Affärsidé servicekunskap, yrkesetik och personlig träning som yrkesutövning. Att inom ramen för kursen entreprenörskap och gymnasiearbetet visa sig vara direkt anställningsbar. (Skolans informationsmaterial)

Det här kapitlet berör i huvudsak den sista arbetsplatsförlagda perioden (APL) i år 3. Kapitlet utgår från arbetslivets förväntningar på eleverna som framtida personal. Mötet mellan skolans respektive arbetslivets kod⁵¹ synliggör formländet av den utbildningspraktik som elever erbjuds att ta del av under praktikperioden i år tre.

I kapitlet används främst observationsmaterial från två programrådsmöten, men även annat material. Som tidigare nämnts utspelar sig kapitlet inom en så kallad transformeringsarena. En utgångspunkt är därför att programrådsmötena är tillfällen då övergripande organisation och utformande för utbildning förhandlas och formas (Lindensjö & Lundgren, 2012). En annan utgångspunkt är att programrådsmötena är ett sätt att samordna yrkesutgången så att den innefattar yrket PT. I det här avsnittet beskrivs hur yrkeslärarna och främst en av företrädarna för arbetslivet försöker utforma gymnasial yrkesutbildning mot personlig tränare (PT). Här framkommer situationer där skolans och arbetslivets intressen går isär eller förenas i samtalen.

Handledare och elever

De båda yrkeslärarna Tomas och Patrik har erfarenhet av att samarbeta med handledare vid arbetsplatser, men då främst med handledare som var utbildade inom pedagogik och arbete inom skola/förskola.⁵² Nu möter de en ny form av handledare, i det här fallet platschefer som enbart fått en kort information om APL. Tomas beskriver svårigheten med dessa handledare:

Tomas: Jag har sagt att de ska se på kraven utifrån utbildning. Men de är inga lärare utan de är affärsmän och affärsmän har svårt att se elever som inte riktigt är i topp. (Personlig intervju)

Generellt kan det uttryckas som att de handledare som yrkeslärarna möter har någon form av utbildning som berör kundrelation, försäljning, anatomi och träningslära. Det kan också noteras att skolans uppdrag är nytt för både handledare och arbetslivet i sin helhet.

⁵¹ Båda koderna har skrivits fram i de tre föregående kapitlen.

⁵² På träningskedjans hemsida beskrivs hur platscheferna ska vara försäljningsinriktade, förmodligen ha någon form av akademisk bakgrund och erfarenheter som arbetsledare och/eller försäljning. De ska fungera som en form av företagsledare och ha ansvar för den dagliga driften parallellt med att de fungerar som team-ledare och motiverar medarbetarna till bästa säljresultat. Oftast är arbetet som platschef också en del inom en intern rekrytering. Hämtat 2017-10-01.

Matchning av elev och handledare

Under ett programrådsmöte diskuterar Claes, företrädaren för arbetslivet, och de båda yrkeslärarna Tomas och Patrik om hur de kan matcha elever och handledare. Målet med denna matchning tolkar jag som att elevers och handledares personligheter ska passa varandra så väl som möjligt. Avsikten är att kommunikationen dem emellan ska bli den bästa möjliga. På så sätt ökas elevers möjligheter att ta del av arbetsplatsens yrkeskunnande. I nedanstående citat närmar sig yrkeslärarna området:

- Patrik: Om du väljer ut handledare, ställer du då en förfrågan till platschefen om de väljer att ta emot en praktikant, eller hur går det till?
- Claes: Nej, alltså, första gången så placerade jag bara ut dem. Sen är det ju klart att man vill att platschefen ska vara med på det. Annars blir det ju inte lika bra, men det får man ju förutsätta att de alla vill ha dessa kontakter som elever innebär.
- Tomas: Är det platschefen som har huvudansvaret?
- Claes: Ja
- Tomas: Det behöver inte vara en platschef som är handledare eller?
- Claes: Nej, det behöver det inte. Men nu, rent organisationsmässigt, så är det ju platschefen som har ansvaret och får fungera som handledare.
(Programråd nr 1)

Hitintills har Claes fördelat eleverna inför praktikperioden mellan olika träningscentra och hos olika platschefer. Verksamhetsmässigt var det förmodligen det lättaste sättet att gå till väga då det tagit minst tid att genomföra. Det här är inget som yrkeslärarna ifrågasätter men lite senare i samtalet framkommer att de vill förfinas arbetsgången ytterligare. Det är nu som frågan om matchning av handledare och elev kommer in i samtalet igen och yrkeslärarna förtydligar skolan krav. Claes ifrågasätter inledningsvis nyttan med att diskutera området.

- Tomas: Denna matchning då. Tycker du att vi ska göra det? Vad vi tror...
- Claes: Alltså, frågan är hur mycket tid ni ska lägga ner på att matcha elev med handledare egentligen, för det är ju lite som det är.
- Tomas: Man behöver de som verkligen coachar dem, tvättar, är på dem hela tiden och ger formativ bedömning, genom detta med feedback och så. Någon som har lite tid till det och som är trygg, en platschef då. Man behöver ju inte ha någon som är stressad utan har tid för dem.
- Claes: Vad upplever ni är anledningen till att matcha elever?
- Tomas: Eleverna är inte särskilt bra på detta med att socialisera med personalen, man är än sämre på att socialisera med kunderna men behöver samtidigt utvecklas. (Programråd nr 1)

Yrkeslärarna ger här uttryck för att eleverna utvecklas mer om de har engagerade handledare. Om en handledare dessutom kan kommunicera väl, och på så sätt fungera ihop med den specifika eleven, är förhoppningen att elevernas yrkeskunnande utvecklas än mer. Det här kan ses i förhållande till Billett (2006) och den *iscensatta läroplanen* som handlar om vilka lärandemöjligheter som eleven får ta del av på arbetsplatsen. Det innebär att en bra matchning ger större möjlighet för eleven att ta del av arbetsplatsens yrkeskunnande.

Yrkeslärarna använder olika argument för att förklara sin önskan om matchningen. Genom exemplet som följer, från programråd 1, framgår vilka konsekvenser det kan få om elev och handledare inte kan kommunicera och göra sig förstådda med varandra. Exemplet är hämtat från en tidigare praktikperiod och personen som benämns som ”han” är en elev som samtalar med sin handledare vid ett träningscentrum.

Patrik: Han frågade ju den gode handledaren, om allt hade gått bra. Eleven är ju så försiktig för det gick ju inte så bra för honom gången innan heller och då säger handledaren hela tiden att det är väl okej. Men när jag kommer senare så visar det sig ju att det inte alls är okej. Så att när jag kom dit sista dagen så säger handledaren att eleven är ett hopplöst fall, att han är för blyg och försiktig.

Citatet visar att elevernas utveckling är det centrala i skolans förväntningar men också att dessa förväntningar inte är helt etablerade på arbetsplatsen ännu.

Skolan vill att handledarna ska agera på ett visst sätt tillsammans med eleven. Det verkar som att skolan, genom sina önskemål om matchning, vill komma åt handledarnas erfarenhet och yrkeskompetenser. Utbildningsmässigt ger det eleven direktkontakt med det yrkeskunnande som skolan har i uppdrag att utbilda eleverna inom. I mina anteckningar från det här samtalet har jag noterat hur mötesdeltagarna ömsom kliar sig i huvudet, lutar sig fram och tillbaka på stolarna eller suckar. Diskussionen fortsätter genom att Claes ställer frågor och yrkeslärarna förklarar skolans intresse:

Claes: Hur tänker ni då? Ska man vara på någon så den presterar hela tiden eller ska man liksom ha silkesvantarna? Det är ju helt beroende på vilket som kommer att vara bäst.

Tomas: Nej, men någon som är tydlig och visar att man ser honom och ger honom feedback. Någon som är närvarande...

Tomas: Men om vi säger så här då; vi vill inte ha en platschef som säger i tre veckor att det är okej, utan att det är okej.

Claes: Nej, det är klart. Men ni vill inte heller ha någon som säger till eleven första dagen att han är ett hopplöst fall.

Tomas: Därför behöver vi matcha handledare och elev. Då vet vi att en handledare kan hantera den här killen eller tjejen då.

(Programråd nr 1)

Det här är ett exempel på att arbetslivet kan ha ett annat intresse av elevens utbildning än vad skolan har. Citatet kan ändå ses som ett tillfälle då Claes försöker förstå skolans uppdrag. Då han får situationen förtydligad accepterar han lärarnas önskemål om matchning. Claes deltar därefter aktivt i samtalet om matchningen och diskuterar vilken handledare som kan passa för varje elev.

Patrik: Den eleven är ju klart en ”one sugar”. Han har en enorm lust att visa att han kan. Där har vi inga tvivel. Det är extremt viktigt för honom att han får denna chans.

Tomas: Nej, nej... Vi löser det...

Patrik: Vi får titta lite på det. Ska vi göra så att vi lägger ett förslag på en handledare till honom?

Claes: Ja, absolut!

Patrik: Så slipper vi lägga så mycket energi på det, så...

Claes: Jag tänker fortfarande på vem som skulle kunna vara mest konstruktiv, snabb i responsen.

Tomas: Kanske August?

Claes: Ja och han handleder på ett bra sätt. Alternativt Kjell då, men han har...

Tomas: Förvarna, någon som är ganska duktigt på denna biten.

Tomas: Fördelen med Kjell är att vi alla har träffat honom.

Claes: Om man nu ska se till styrkorna så är det ju, Augusts styrka. I detta läge är ju han galet duktig på att ta och prata med alla medlemmar och han skapar en jättebra arbetssituation för de anställda. Men framför allt, han kan ju gå och kallsnacka i omklädningsrummen i någon timme utan problem liksom.

(Programråd nr 1)

Ovanstående konversation är ett exempel på en situation där arbetslivet tillmötesgår skolans uppdrag. Arbetskodens regler och förväntningar för hur platschefen ska arbeta på arbetsplatsen förändras dock inte utan förändringen innebär snarast en tydligare förberedelse inför elevens tid på arbetsplatsen. Situationen utgår från skolans intresse av att utbilda eleven och kan därför beskrivas som ett tillfälle då skolkoden skapar handlingsutrymme och verkar

ledande i samtalet. Samtidigt förändras inte innehållet i arbetslivskoden. Claes är beredd att tillmötesgå yrkeslärarnas önskemål men han förändrar ingenting vid arbetsplatsen. Det är med andra ord ingen eftergift han gör utan mer en korrigerande av hur han planerar elevernas placering och vem som ska handleda dem.

Handledares bedömning av elever

Under programråd 1 samtalas bland annat om elevens engagemang och intresse för att utveckla yrkeskunskande. Området berörs i samband med att yrkeslärarna berättar att formativ bedömning kan ses som en del av handledaruppdraget. Det här är ett intresseområde som lärarna driver därför att de vill ha med det i APL- uppgiften:

Tomas: På så vis får vi en formativ bedömning vecka för vecka om var eleven är just nu. Vart ska eleven och vilka mål har vi för eleven. De tre punkterna, de är ju det övergripande. (Arbetslagsmöte nr 2)

Det är återigen skolans intresse av att utveckla yrkesutbildningen som främst styr samtalet. Yrkeslärarna ger uttryck för att de behöver handledarens yrkeskompetens för att genomföra utbildningen. Under den här delen av samtalet ligger ett informationshäfte på bordet. Häftet är tänkt att delas ut till handledarna inför elevernas praktikperiod. Mötesdeltagarna bläddrar i informationshäftet under det att följande samtal utspelar sig:

Tomas: Det som saknas, det som jag skulle vilja, med din välvilja då, det är att lyssna på det här om handledarrollen.

Patrik: Du, allting är så nytt med dina handledare och vi har elever. Då är det mitt jobb att få in underlag, alltså att skapa ett underlag som är lättarbetat så att handledaren inte behöver sitta och skriva en massa. Han ska egentligen kunna säga till eleven så att eleven skriver ner själv vad det är handledaren säger till honom.

Claes: Nej, det är väl inga konstigheter.

Tomas: Vi vill gärna ha dina synpunkter på då färdigheter, aktivt intresse, engagemang efter överenskommelse med handledaren att arbeta som det förekommer en vanlig arbetsuppgift som det är på XXX friskvårdsanläggningar. Det kan vara så att allt från städning därtill att de får vara med på pass. Och så tycker jag att hela tiden handledaren, eller dina kolleger ska kunna mäta energin de ser där. Alltså, vilken entusiasm gör de detta med? Läger de ner tid på att analysera det de har gjort? De ska inte gå in i elevens analyser utan de ska liksom se om eleven har förstått detta och om de är positiva.

Claes: Jag håller med dig, kommer ihåg att vi snackade om det vid något tillfälle att just engagemanget och energin i denna bransch är så viktig att man just ska ha med detta. Däremot så vet jag inte om det var så jag tolkar det när jag läser det. Alltså du kanske skulle tryckt ännu hårdare på just, engagemang.

(Programråd nr 1)

Eleverna behöver ta del av den drivkraft, det vill säga de rutiner och regler som arbetslivskoden innebär för de som arbetar inom träningskedjan. Det verkar som att yrkeslärarna driver två linjer i samtalet. Den första är att de vill ha underlag som visar att eleven tar till sig arbetsplatsens yrkeskunnande. Den andra är att de talar om vad de förväntar sig av handledarna. Det innebär att skolan vill att handledaren ska dela med sig av sitt yrkeskunnande till eleven. Av citatet framgår hur Claes samtidigt som han möter skolans intresse av att utveckla elevens yrkeskunnande också tar utgångspunkt i arbetslivet. I följande citat framgår arbetslivets koder och innebörder för engagemang:

Claes: Jag tycker att vi måste vara ännu tydligare innan vi bedömer för vad är engagerad, när är man det?

Patrik: Egentligen är det här är en extremt subjektiv fråga. Vad innebär att vara engagerad? Talar vi inte om det för dem så kan de inte veta vad det innebär.

Claes: Vid informationsmötet med handledarna inför elevernas APL kanske vi ska ha med detta som en punkt. För om man nu ska utvärdera eleven varje vecka efter ett visst schema så är det ju ganska naturligt om man går igenom med eleverna innan vad det är som man bedömer dem på. Så både de och handledarna vet samma sak.

(Programråd nr 1)

Det här kan beskrivas som ett tillfälle när Claes utgår från de ramar och handlingsutrymme som arbetslivskoden ger. Hur han aktivt går in och ifrågasätter vad skolans personal har för förväntningar och kräver att de ska blir tydligare i att tala om vad de menar med engagemang hos eleven. Engagemang är en av hörnstenarna för den som arbetar som PT, både då det gäller försäljning och relationer med kunder. Om skolan inte har samma förhållningssätt blir det problematiskt för både handledare och elev. Genom att Claes kräver att yrkeslärarna förtydligar innebörder av engagemang framgår även ett tillfälle där han placerar elevens lärande i centrum. Ändå är det tydligt att han gör det från de intressen som finns inom arbetslivskoden. Han vill veta vad skolan anser samtidigt som han talar om arbetslivskodens villkor.

Elevens tillgång till arbetsplatsens yrkeskunnande

Under den här rubriken belyses den problematik som kan uppstå då arbetslivets behov och intressen inte går att förena med den lokala skolans uppdrag. Även om skolkoden kan jämföras med arbetslivskodens intressen för yrket PT, som exempelvis bemötande, sociala relationer och kunskap inom träningslära, urskiljs skillnader i förhållande till vad som kan erbjudas inom handlingsutrymmet för arbetslivskoden. Detta visar sig genom att yrkeslärarna utgår från skolans utbildningsuppdrag där eleven är central medan arbetslivet utgår från ett vinstdrivande intresse för träningskedjans verksamheter. Billett (2006) skriver t.ex. om hur arbetslivets intressen av ekonomisk vinst påverkar den *förväntade läroplanen* vilket i sig även påverkar det lärande som eleven erbjuds att ta del av vid arbetsplatsen. I det här fallet innebär det att skolkoden och arbetslivskoden hamnar i konflikt och nöts mot varandra. Analysen visar att yrkeslärarna vill att eleven ska få tillgång till för arbetslivet centrala aspekter av yrkeskunnande. Den visar även att företrädaren för arbetslivet inte alltid har möjlighet att tillmötesgå yrkeslärarnas önskemål. Det beror på att han i första hand ser till verksamheten och inte eleven.

Nedan noteras sex punkter som visat sig centrala för arbetet som PT och som därmed även är relevanta för elevens utveckling av specifika yrkeskunnande. De illustrerar områden där arbetslivskodens regler och förväntningar är tydliga med vad yrket PT innebär. De berör den arbetsplatsförlagda delen av elevens utbildning.

- kundbemötande i reception
- städning
- fiktiva träningsscheman
- utseende och uppträdande
- personlig mognad
- tid med PT

Skolans och arbetslivets önskemål kommer nedan att analyseras i förhållande till varandra. På så sätt speglas de dilemman som kan uppstå då skolan, genom reformen GY 2011, får ett nytt utbildningsuppdrag.

Kundbemötande i receptionen

Genom att eleven finns med i träningskedjans reception får han möjlighet att ta del av det mer specifika yrkeskunnande som görs tillgängligt där. Det innebär a) att samarbeta med kollegor vid arbetsplatsen och ta del av hur de bemöter kunder b) att interagera med kunder och c) att svara i telefon. Det framkommer dock att elever emellanåt lämnas ensamma i receptionen, utan sina handledare eller andra arbetskamrater. Nedan ges ett exempel där Patrik berättar om sin och en elevs upplevelse:

- Patrik: Neej, men det kan jag säga att förra året när Inge var där så tog det kanske en eller två dagar, så kände han sig som världens mest ensamma människa här i receptionen.
- Claes: Okej.
- Patrik: Så satt de inne på fikarummet och överallt annars, utom med honom i receptionen och han väntade där i 20 minuter. Jag var själv där tidigt och då var det ingen som stod med honom i receptionen. Det var inte så mycket kunder heller, för det var på eftermiddagen. Men det är konstigt på vilket sätt det sköttes tycker jag.
- Claes: Men det fick de reda på då hoppas jag?
- Patrik: Jag påpekade det att det inte är riktigt bra att Inge står här själv och det är ju inte bra för träningscentrat heller.
- Claes: Nej, så ska det inte vara. Vad jag menar är att det är viktigt att det kommer fram.
- Tomas: Nej, men om en person skulle komma in här och möter en ensam person som det står praktikant på. Det får inte hända.
- Claes: Nej, och inga medlemmar.
- Tomas: Inga medlemmar heller. Det sänder ut fel signaler
- Patrik: Jag funderade på det att vad säger eleverna då? Att de är på toa? Nej, man har ärenden att göra och så tycker man att vi är duktiga, säger eleverna då. Inte alla, men några har nämnt det då. Och det blir lite obekvämt för dem.

(Programråd nr 1)

Varken yrkeslärarna eller Claes är nöjda med att eleven är själv i receptionen. Här talar skolan om för arbetslivet att anställda vid ett träningscentra inte lever upp till de förväntningar och regler som innehållet i arbetslivskoden kräver av dem. Handledarens agerande stämmer därför inte heller med den serviceinriktade arbetslivskoden. Det gör att Claes reagerar, för oavsett om eleven är själv eller inte handlar det om att möta kunden i receptionen.

Sammanfattningsvis får eleverna erfarenhet av att arbeta med kunder på ett sätt som stämmer överens med skolans ämnen entreprenörskap och pedago-

giskt ledarskap. Det stämmer också överens med licensieringsfirmans intresse för försäljning och arbetslivets förväntningar på yrkeskunnande. Momentet kan därför ses som att eleven får ta del av yrkeskunnande inom bemötande och försäljning. Det kan komma att utföras utan handledning, vilket inte är bra enligt båda parterna, men det utgör ingen intressekonflikt mellan skolkodens och arbetslivskodens handlingsutrymme.

Städning/städrutiner

Det är inte heller några problem för arbetslivet att erbjuda eleven att ta del av rutinartade arbetsområden som städning. Tillsammans med handledaren, eller ensam, städar eleven duschutrymmen, omklädningsrum och liknande ytor. Städningen betraktas som en rutinuppgift som sker när det passar.

Claes: Jag tror inte det är någon som vill sätta dem i en konstig situation, utan jag tror att de ser det som att eleven ska lära sig. Den ena städar det ena omklädningsrummet och den andra tar det andra. Så kanske man inte ska göra egentligen, men så kommer det igång.

Tomas: Att städa ett omklädningsrum själv, det ser jag inga problem i.

(Programråd nr 1)

Inte heller här finns några meningsskiljaktigheter mellan skolans intressen och arbetslivets intressen. Det här kan jämföras med utbildningsmålen för inriktningkursen fritid och friskvårdsaktiviteter 200p⁵³ som syftar till att eleverna ska lära sig vanligt förekommande arbetsuppgifter vid friskvårdsanläggningar. Arbetslivet införlivar eleven i relevanta arbetsuppgifter vilket innebär att de lär sig arbetslivskoden.

Fiktiva träningsprogram

Utöver att arbetslivet erbjuder elever att lära sig yrkeskunnande i receptionen och mer rutinartade uppgifter som städning, får elever även möjlighet att göra träningsprogram. Dessa träningsprogram är fiktiva och baseras på möjliga kunders träningsbehov och förmågor för träning. Tomas och Patrik har sagt

⁵³ Kursen är en av två inriktningkurser som eleverna läser inom inriktningen fritid och hälsa vid den lokala gymnasieskolan. För mer information, sök kursen fritid och friskvårdsaktiviteter på Skolverkets hemsida.

http://skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/sok-amnen-kurser-och-program/program.htm?programCode=BF001&lang=sv#anchor_4 Hämtad 2016-03-08.

att eleverna bör göra fiktiva träningsprogram under praktiktiden. Nedan följer Claes svar i diskussionen från programråd 1:

Claes: Handledaren kan vara behjälplig och utvärdera de fiktiva träningsprogrammen tillsammans med eleven.

I programfördjupningskursen träningslära 1⁵⁴ är syftet att eleverna ska utveckla sitt yrkeskunnande och använda träningsmetoder. De ska även kunna utforma träningsprogram utifrån kundens behov. I förhållande till den *förväntade läroplanen* (Billetts, 2006) är det något önskvärt – som kan bli verklighet men som inte nödvändigtvis är genomförbart. Ändå får fiktiva träningsprogram betraktas som ett område där skolkod och arbetslivskod möjliggör för skola och arbetsliv att tillsammans utforma yrkesutbildningen. Ett sådant möjliggörande är förstås inte detsamma som att det görs.

Utseende och uppträdande

Det fjärde området kommer från observationer under programråd 1 som äger rum i en av träningskedjans lokaler. För att komma till sammanträdesrummet går man via receptionen och vidare igenom olika träningsbänkar där kunder tränar med olika redskap och maskiner. All personal bär träningskläder och i receptionen finns möjlighet för besökare att dricka kaffe eller te, men ingen personal äter eller dricker något. Koderna för hur arbetsplatsens personal förväntas klä sig och uppträda framstår som tydliga för mig som besökare. I samtalet mellan de båda yrkeslärarna och Claes utspelar sig följande konversation:

Claes: Nej, men det är klart jag tycker att man får äta pizza, men jag vill att det ska vara diskussioner runt det, likadant då det gäller att tugga tuggummi i receptionen.

Tomas: Mobiltelefon talar vi på skolan en hel del om. Om huruvida man som personal får lov att stå och titta på den eller inte. För mig är det en dödssynd då, men det är olika syn på det. Blir du sur på din personal när de står med mobiltelefonerna på disken? När de har lite att göra?

Claes: Nej. Jo eller det har vi till och med nedskrivet att man inte ska. Man ska heller inte äta i receptionen, man får ha vatten, men inget kaffe ens.

⁵⁴ Se fördjupningskursen träningslära 1:

http://skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/sok-amnen-kurser-och-program/program.htm?programCode=BF001&lang=sv#anchor_4 Hämtad 2016-03-08.

Tomas pekar på sina kläder, jeans, tröja och en lättare vindjacka och frågar:

Tomas: Jag får inte gå in så här i receptionen eller...

Claes: Har du inte uniformen på dig så går du inte in där. Det finns ju en massa nedskrivna förhållningssätt. Numera får de ändå ha tatueringar men det fick de inte förr. Då skulle de dölja tatueringarna.

Citatet är ett exempel på att det finns regler och förhållningssätt för hur den som arbetar inom träningskedjan förväntas uppträda och se ut. Det här kan ses i förhållande till de förväntningar som lägger grunden för träningskedjan: ”så här uppträder vi och ser ut inom träningsbranschen”. De båda citatavsnitten kan därför sägas knyta an till arbetslivets kod rörande försäljning och professionellt bemötande av kunden. Återigen är försäljning centralt samt utseende och förväntningar om hur en PT kan göra sig själv och sitt varumärke attraktivt för kunden. Området återkommer i licensieringsföretagets material:

Tänk därför på hur du uppfattas i lokalen, den mest uppskattade tränaren är den som syns genom sin utstrålning (licensieringsfirmans övningsmanual).

*

Kundbemötande utifrån service och värdskap, yrkesroll och ledarskap (Yrkeslärares sammanställning av kursmål för kursen Fritid- och friskvårdsverksamheter).

Det framstår som att träningsbranschens regler accepteras av yrkeslärares. De ifrågasätter varken träningskedjans förväntningar på klädsel eller uppförande. Detta innebär att skolan, eftersom yrkeslärares ser sammanhanget mellan kursmålen och licensieringsföretagets mål, har accepterat och förstått de förväntningar som arbetslivet har på eleverna under praktikperioden.

Personlig mognad

Personlig mognad är en egenskap som både yrkeslärares och arbetslivsföreträdare anser behövas för att utveckla goda relationer med kunden och med personalen på arbetsplatsen. Det är dock inte självklart vad personlig mognad innebär. Kanske att det också är ett område inom arbetslivskoden som synliggör elevernas unga ålder. Personlig mognad kan tänkas komma med åldern.

- Claes: Personlig mognad innebär viljan att lära sig något nytt och viljan att tillgodogöra sig yrkeskunnande, något som är ett område som man kan arbeta med och utveckla.
- Tomas: Vi upplever att det kan vara svårt att utbilda eleverna i personlig mognad för, det är det som är svårt i skolan men vi försöker men eleven förstår inte alltid.
- Claes: Det handlar om att utveckla personligheten det är en del av försäljnings- och målbilden som man jobbar med på arbetsplatsen och det kan eleverna få under APL tillsammans med platschefen.
- (Programråd nr 2)

Innehållet i ovanstående citat rör sig därmed mellan den *förväntade*- och *iscensatta läroplanen* (Jfr Billett, 2006). De talar dels om förväntat lärande och organisation för densamma, men också hur eleven kan ta del av arbetsplatsens yrkeskunnande tillsammans med handledaren. I exemplet framstår det som att arbetslivets rutiner och kollektiva traditioner inte är särskilda från skolans intressen. Tomas ger uttryck för att skolan har svårigheter att utbilda eleverna inom personlig mognad och Claes uppmärksammar i sin tur att eleven kan utveckla personlig mognad under praktikperioden. Det här kan uttryckas som att arbetslivet tar aktiv del i skolans yrkesutbildning inom ett område som skolan inte klarar av att utbilda eleven inom. I detta fall talar de dock troligen inte om samma sak. Claes utgår från att eleverna mognar då de lär sig försäljning medan yrkeslärarna snarast talar om att eleverna behöver tillskansa sig självinsikt. Det som först kunde tyckas vara ett utmärkt exempel på hur arbetslivskoden respektive skolkoden ger handlingsutrymme som möjliggör samverkan för utveckling av elevens yrkeskunnande är därför inte det. Istället illustreras hur något som vid en första anblick kan framstå som likartat bygger på olika koder.

Tid med en PT

Inledningsvis i det här kapitlet beskrevs hur yrkeslärarna, då de formulerade APL-uppgifternas intresseområden, utgick från skolans kurser och licensieringsfirmans, dvs. arbetslivets önskemål för yrket PT: ”Verksamhetsmål, organisation, ekonomi, planering, uppföljning och utvärdering av verksamheten och träningsmetoder” (skolans informationsmaterial inför APL år 3) är områden som eleven förväntas ta del av under praktiken.

Tid med PT innebär att eleven får ta del av en yrkesexpertis som han annars inte med självklarhet fått ta del av. Detta kan ses i förhållande till den *upplevda läroplanen* där den kollegiala gemenskapen framställs som mycket vik-

tigt för det upplevda lärandet (Billett, 2006). Både licensieringsföretaget och skolans kurser inom träningslära är centrala här. Skolan har uttryckligen sagt att det är deras förväntan på praktikperioden, att eleverna ska få göra det de lärt sig i skolan och på så sätt få ta till sig en viktig aspekt av yrkeskunnandet.

Hinder för utformandet av yrkesutbildningen

Samtliga handledare arbetar som platschefer inom träningskedjan. Den som är platschef arbetar inte som PT utan ansvarar mer för anläggningen och övrig personal som arbetar där. De som arbetar med yrket PT framstår i sin tur som relativt oberoende i förhållande till träningscentrens övriga verksamheter. Anledningen till detta är att PT:s lön är beroende av antalet pass/träningsstillfällen med kunder. Då varje träningspass är en del av inkomsten innebär det att en PT har rätt att säga nej till att ha med en elev under träningspassen. Platschefen kan därför inte per automatik placera eleven hos den personlige tränaren. Detta kan bli problematiskt då eleven inte med säkerhet erbjuds att ta del av allt det som krävs för att utveckla yrkeskunnandet. Det för BF programgemensamma ämnet pedagogik, liksom licensieringsfirmans kursmaterial, förespråkar att eleven ska lära sig att bemöta olika människor. I detta fall innebär det att eleven ska lära sig att inkludera andra människor och motivera dem till bättre hälsa (notering från examination för licensiering). Området påtalas även i programfördjupningskurserna. Där tydliggörs att eleven ska utveckla förmågor att arbeta hälsofrämjande, förebygga och behandla skador.⁵⁵ Om eleven inte får vara med en PT innebär det att han inte får ta del av sociala samspel och bygga relationer med kunden.

Tillgång till PT:s yrkeskunnande är ett område där Claes, Tomas och Patrik har svårt att samverka fullt ut, då Claes inte med säkerhet kan erbjuda skolans elever att ta del av yrkeskunnandet. I dokumentationen från programrådsmöte nr 1 återkommer yrkeslärarna ideligen till elevers möjliga tid tillsammans med PT och försöker finna vägar för att lösa frågan:

Tomas: Då ska jag prata lite PT igen, för det är trots allt därför som våra elever är här. Det kan tyckas som en väldigt svår fråga, men det är ju samtidigt inte en speciellt svår fråga, däremot är det ju svårt att man

⁵⁵ Se programfördjupningskurserna träningslära:

http://skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/sok-amnen-kurser-och-program/program.htm?programCode=BF001&lang=sv#anchor_4

Hämtad 2016-03-08

inte kan önska eller kräva att vår elev ska träffa en PT minst en gång när de är ute även om vi önskar det.

Patrik: Hur ser du på det, går det att genomföra?

Claes: Ja, det skulle det lika gärna kunna gå, men det enda som är, det är väl inget problem egentligen. De får ju vara med så mycket de vill, så länge det inte hade varit så att vi faktiskt inte betalar dessa personliga tränare någonting, utan det är kunderna som gör det och vi kan inte bestämma vad kunderna tycker är okej och inte. Det är ju det som gör det hela lite svårt. Hade det varit någon, vilken annan tjänst som helst på XXX hade vi kunnat bestämma lite mer hur det ska gå till. Men man får ju trippa fram lite här.

(Programråd nr 1)

Här är det inte längre den mer subtila sociala relationen mellan kund och PT som är central för samverkanssamtalet. Istället handlar det om ekonomi och hur kunden blir direkt avgörande för om eleven ska få ta del av hela yrkeskunnandet. Det kan innebära att även om Claes vill tillmötesgå yrkeslärarna, är det inte självklart att arbetsplatsen kan erbjuda möte med kunder. Längre fram i samtalet vänder sig Claes till Patrik, den yrkeslärare som även arbetar som PT inom träningskedjan, och frågar honom om råd. Det som sedan händer i samtalet är att man diskuterar om yrkeslärarna, under arbetsplatsbesöken, kan förhandla med PT och fråga om eleven får vara med under träningspassen. Då Claes och Patrik i citatet nedan använder orden ni och vi är det yrkeslärarna som det anspelas på.

Claes: Du vet ju vilka PT som ni ska börja med att fråga, vilka som varit med lite längre och vilka som känner sig trygga i sig själva. Det är ju inte heller bara de som ska vara trygga. Det är ju kunden också. De som har kört länge det vill säga, de som kör för 200:de gången tillsammans med sin PT, de kan kanske tycka att det går bra med en elev som tittar på under träningspasset.

Patrik: Först måste vi fråga PT:n och sedan måste PT:n fråga sin kund och att kunden tycker det är okej. Först då kan eleven vara med.

(Programråd nr 1)

Det här är första gången i samtalen från programråden som yrkeslärarna talar om att själva agera i elevens arbetsplatsförlagda lärande. Ändå får skolans önskemål för elevers utveckling av yrkeskunnande stå tillbaka. Citatet är ett exempel på att det inte bara är respektive PT som väljer om elever får delta under träningspassen, utan det är kundens ”goda vilja” som avgör om elever får delta i arbetsmomentet. Här tydliggörs arbetslivskodens intresseområden

där verksamheten är central. Den innebär att PT bör ha en målmedveten drivkraft som motiverar kunden att träna, en strategi för att sälja det egna yrkeskunnandet till kunden.

Sammanfattningsvis är kundens intresse i centrum för arbetslivet och då är det inte givet att elever får finnas med under de pass som PT har med sina kunder. Här passar inte skolans förväntningar in i arbetsplatskodens rutiner och kollektiva traditioner. Den lösning, som innebär att lärarna frågar träningskedjans personal om eleven kan få tillbringa tid tillsammans med PT är heller inte helt genomförbar. Det innebär att problemet kvarstår och därför är nästa steg att involvera eleven i att genomföra det tänkta utbildningsinslaget.

Eleven ansvarar för sitt yrkeskunnande

Yrkeslärarna har förberett eleverna inför mötet med kunder och nu ska de använda sina kunskaper i praktiken. Under arbetslagsmöte nr 2 diskuterar de:

Tomas: Det är bara det att eleverna inte haft något konkret att träna på förut. De har förberetts i skolan via Patriks kurser i träningslära men nu ska de möta kunder.

Patrik: Jag har varit tydlig mot dem när de ska ut på praktik att ni måste få dessa rörelser och hinna lära er dem.

I skolan har eleverna tillgång till kompetent handledning av yrkeslärarna, men på den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen ser det något annorlunda ut. Det innebär inte att handledarna på arbetsplatsen är mindre kompetenta. Istället är det frånvaron av arbetsplatsförlagd tid med PT som är den avgörande faktorn. Den avgör vilket yrkeskunnande som eleven ges möjlighet att utveckla under det arbetsplatsförlagda lärandet. För att kringgå situationen försöker yrkeslärarna hitta andra vägar att enas med arbetslivet i frågan. Citaten är hämtade från ett av arbetslagsmötena och programråd 1:

Patrik: Eleverna borde kunna fråga själva, men det är det där med engagemang, och att visa intresse är svårt, och kanske framför allt att våga ta kontakten med en PT är svårt. Många av eleverna har beklagat över att de inte får vara med någon PT under APL, men har de då frågat? Nej, det har de ju inte gjort. (Arbetslagsmöte nr 4)

*

Claes: Ja, eleverna kanske till och med får chansen att, så länge man presenterar sig och varför man är där, så kan de hjälpa till i stretchhörnan bland våra kunder. Alltså, ”får jag visa dig en övning?”, så länge man gör det snyggt så. På det sättet skulle de få vara med och

leda delar av våra pass någon dag. På så får de själva pröva på och få erfarenhet. (Programråd nr 1)

Lösningen innebär att eleven själv får be om lov att delta vid PT-passen, något som kan resultera i att eleverna själva får större ansvar för att tillägna sig yrkeskunnandet vid praktikplatsen. Parterna talar här om en möjlig väg för utveckling av elevens yrkeskunnande, men att det inte är säkert att den går att genomföra. Eleven kan exempelvis nekas att delta, alternativt inte våga ställa frågan om att få delta under PT-pass.

Ovanstående citat rör inte bara den *avsedda*- och *förväntade läroplanen* utan samverkansdiskussionen handlar också om den *upplevda läroplanen* (jfr. Billett, 2006). Nu är det elevens förmåga och egen vilja som avgör vilket yrkeskunnande som görs tillgängligt. I dokumentation från ett arbetslagsmöte, en kort tid efter programråd 1, kommenterar Tomas att eleverna inte får ta del av hela yrkeskompetensen:

Tomas: Ja, det skulle vara två gånger med PT-pass i veckan tänkte jag, totalt. Men två gånger i veckan var ju ambitionen, men vi kanske får sänka det till två gånger totalt på fem veckor. Vi har fått backa då det gäller hur mycket tid eleverna får med PT men vi kom fram till att två pass det kunde dom vara med på om eleverna frågade. Det får vi vara glada för. (Arbetslagsmöte nr 4)

Yrkeslärarnas önskemål och vision för hur de vill organisera utbildningspraktiken har fått revideras kraftigt.

Ytterligare ett exempel på hur ansvaret för elevens lärande har förflyttats kommer från trepartssamtal mellan yrkesläraren Patrik, en handledare och elev under elevens APL i år 3.⁵⁶ Samtalet utspelar sig under elevens tredje vecka i en av träningskedjans anläggningar. Vi satt i ett inglasat rum intill en simbasäng och på ena sidan fanns receptionen med personal. Även kunder som skulle in till den närliggande träningshallen gick förbi oss.

Patrik: Vad har varit det svåraste hitintills?

Eleven: Att städa gymmet och samtidigt inte vara i vägen för kunderna.

Patrik: Vad kan gå fel?

⁵⁶ Av flera anledningar hade jag inte tillgång till fler än ett trepartssamtal. Vid ett par tillfällen bedömde yrkeslärarna att det inte var lämpligt att jag följde med. Två elever blev sjuka vid tiden för besöket och vid andra tillfällen hade jag inte möjlighet att delta. Därav fanns jag endast med vid ett trepartssamtal under praktikperioden. Trots det har jag valt att ha med detta enstaka samtal som ett exempel på hur det kan vara då eleven själv ska tillgodose sig av yrkeskunnandet.

CENTRUMSKOLAN OCH TRÄNINGSKEDJAN

- Eleven: Receptionen, ta fel knapp i kassan eller gymmet, ge fel tips. Här är jättebra, jag får göra fel men jag har mest stått i receptionen
- Patrik: Ha fuskklappar med klyschor när du står i receptionen som: Hur gick det med träningen, snygg tröja – var har du köpt den? Kom ihåg namnen på kunder, vilket ger en familjär känsla av att kunden blir sedd.

Handledaren beskriver eleven som trygg, självständig och att denne ser vad som skall göras. Han berättar att eleven mest har stått i receptionen men att han nästa vecka ska få träna personal. Det är tänkt att eleven ska övningsträna med en PT som agerar kund. Treparsamtalen fortsätter:

- Patrik: Jobba på träningstimmar med PT, det är ett gyllene tillfälle att öva, bara våga, var inte rädd att göra fel, testa.
- Handledare: Eleven har försökt att få träna PT men de nekar och har mycket att göra. Han skall köra med Kalle nästa vecka plus en till som är inbokad men de hinner inte, de har sina kunder.
- Patrik: Då du tränat personal, ha en diskussion kring interaktion och så skriver du ner det och skickar in till mig, så får jag veta hur det går.
- Elev: Ja, men det är svårt att få tid att vara med en PT.

Vid flera tillfällen diskuterar de om att eleven kan fråga PT om han kan träna dennes kunder.

- Patrik: Du måste lösa situationer och ta egna initiativ och utmana områden där du inte är trygg. Att du skuggar PT eller får träna en PT är för din egen skull.

*

- Patrik: Var också hela tiden uppmärksam på då du ser grupptränarens sätt att vara. Alltså vilket är ett vinnande sätt mot kunderna, hur ska man vara då man lyckas, jag menar hur tränaren socialiserar med kunder. Du behöver nog fråga, vara lite frågvis och hör också varför PT gör som de gör om du ser dem träna med kunder.

Mot slutet av trepartssamtalen pratar de om att handledaren kan fråga en PT som är trygg i sin yrkesroll om eleven kan få vara med under ett träningspass. Till slut bestämmer de att eleven själv får fråga en PT om att få leda ett pass med en kund.

- Patrik: Kan du själv fråga om du kan leda ett pass med en kund? Det finns ju kunder som tycker det är okey att bli tränad av någon annan en gång.

Yrkeslärarna använder sig av reformen GY 2011 och försöker att genomföra yrkesutbildningen men de kan inte förändra det lokala arbetslivets förutsättningar.

Ett affärsinriktat arbetsliv

Arbetslivets förväntningar på skolan är tydliga och likaså vad arbetet som PT innebär för träningskedjan. Under programråd 1, vill Claes försäkra sig om att yrkeslärarna förstår träningskedjas målrelaterade förväntningar, att den primära uppgiften är att arbeta målrelaterat mot kunden och med försäljning.

Claes: En PT ska vara införstådd med att verksamheten driver mot ett målsom. För när eleverna kommer ut i verksamheten eller då de är färdiga och kommer till ett gymföretag, så kommer arbetet att vara ganska målskrivet och med försäljningsnytta. Därför behöver vi få in själva syftet med arbetet hos eleven. Med syfte menar jag varför är vi här? Alltså vad förväntas av en personlig tränare? Förutom att vara trevlig mot personalen och kunderna, så är det ju business.

Arbetslivskoden är tydligt deklarerad och yrket PT innebär att sälja en vara, det vill säga sig själv och sitt yrkeskunnande. Målgruppen är kunderna och deras hälsa, men arbetet som PT innebär även att vara en del av hälsobranschens vinstdrivande verksamhet. En verksamhet som skolans elever inte erbjuds att ta del av fullt ut.

Sammanfattande analys

Kapitlet utspelar sig inom transformeringsarenan (Lindensjö & Lundgren, 2012). Det är en förhandlingssituation där den gymnasiala yrkesutbildningen mot yrket PT tar form då skola och arbetsliv samverkar för genomförande och utformning av ett utbildningsinnehåll inför elevens praktikperiod. Organisation liksom innehåll för yrket PT är centrala områden och det är här som även den *förväntade läroplanen* (Billett, 2006) översätts till en lokal utbildningspraktik. Skolans utbildningsuppdrag är vägledande för samverkanssamtalet och det framgår hur yrkeslärarna försöker skapa möjligheter för elever att ta del av arbetsplatsens yrkeskunnande.

Det yrkeskunnande som eleven erbjuds att ta del av under APL motsvarar inte till fullo vad skola respektive arbetsliv beskriver som yrkesinnehåll för yrket PT. Både skola och arbetsliv uttrycker att arbetet består av försäljning, möte med kunder, träning, hälsorelaterade samtal, samma områden som iden-

tifieras i licensieringsfirmans kurser och i skolans kurser.⁵⁷ Ändå framgår att arbetslivet inte kan erbjuda eleven att ta del av hela yrkeskunnandet. De regler och rutiner som gäller för arbetslivskoden framstår som stabila och starka, i synnerhet som arbetet direkt påverkas av försäljning där de ekonomiska aspekterna blir styrande. Arbetslivskodens styrka gentemot skolkoden möjliggörs bland annat genom nödvändigheten att sälja PT-tjänster till kunder för att den personlige tränaren ska få lön och företaget gå med vinst.

Företrädaren för arbetslivet kan därför inte tillgodose skolans önskemål om att eleven ska få ta del av det specifika yrkeskunnande som PT använder sig av tillsammans med kunder. Det innebär att det direkta kundmötet blir något som eleven får betrakta på håll. Om eleven ska få möjlighet att ta del av kundmöte måste han först fråga PT om att få vara med. Därefter måste han fråga kunden, som är den som till sist bestämmer om eleven får vara med eller inte. Det här är en situation då skolan tvingas acceptera arbetslivets förutsättningar och den belyser arbetslivets annorlunda systemkontext där kunden och ägarna är centrala. Sammantaget innebär detta också att eleven får ta större ansvar för sitt yrkeskunnande än vad skolan planerat.

Av analysen framgår hur eleven själv ska organisera för det egna lärandet (*den avsedda läroplan*). Detta gör att eleven blir en aktör inom såväl den *iscensatta* som *upplevda läroplanen* genom att själv planera och erfara lärandet under APL. På arbetsplatsen är kunden i centrum och inte eleven. Även här måste skolan anpassa utbildningen efter de förutsättningar som arbetslivet erbjuder. Arbetsplatsen har ingen beredskap att leda eller möjliggöra att eleven får ta del av hela yrkeskunnandet. De lärandesituationer som skolan borde kunna ansvara för lämnas istället över till eleven.

Analysen visar sammantaget att arbetslivskodens förväntningar har fått en dominerande roll i utformandet av den arbetsplatsförlagda delen av yrkesutbildningen. Det finns dock exempel där skolans krav tillgodoses. Ett exempel är när skolan önskar att arbetslivet ska bistå eleverna med lämpliga handledare genom att matcha handledare med elev. Denna matchning har sin utgångspunkt i skolkodens förväntningar och i detta fall var det något som arbetslivet var berett att gå med på. Skolan och arbetslivet har sålunda delvis samma önskemål men kan ändå inte helt mötas och utforma relevanta utbildningstill-

⁵⁷ Skolan samarbetar med en licensieringsfirma som också licensierar eleverna under vårterminen i år 3. Yrkeslärarna har vävt in licensieringsfirmans kursmaterial i programmets ämnen och kurser. I det här kapitlet ingår exempelvis från programfördjupningen; entreprenörskap, träningslära 1 och 2 liksom inriktningkursen fritid och idrottskunskap.

fällen. I det begränsade samarbetet för en yrkesutbildning visar det sig hur skolkod respektive arbetslivskod snarast skiljer sig åt vad gäller förutsättningar, intressen och villkor för yrkesutbildning. Detta får implikationer för den förväntade läroplanen då skolkoden och arbetslivskoden i dessa sammanhang snarast ter sig som oförenliga.

Kapitel 11. Diskussion

Denna studie handlar om hur ett yrkesprogram formuleras och transformeras till en utbildningspraktik. Studiens fokus är den för gymnasieskolan nya yrkesutbildningen mot yrket PT inom inriktningen fritid och hälsa vid barn- och fritidsprogrammet (BF). Den omfattar aspekter av hur yrkesutbildningen formulerades på nationell nivå, samt hur en enskild skola och det lokala arbetslivet samverkade för att utforma yrkesutbildningen på lokal nivå. Studiens läroplansteoretiska ingång har skeenden i formulerings- och transformeringsarena som utgångspunkt (jfr Lindensjö & Lundgren, 2012). Den riktas inte enbart mot skolan utan också mot skolans samarbete med arbetslivet, vilket gör att *arbetslivets läroplan* framträder i analysen (jfr Billett, 2006). För att synliggöra vilka sammanhang som skola och arbetslivet rör sig inom, dvs. kategorisera skillnader mellan skola och arbetsliv, analyseras data genom Arfwedsons (1983) kodbegrepp. Kodbegreppen som används i den här studien bidrar till att urskilja skolans respektive arbetslivets förgivettagna rutiner, oskrivna regler och kollektiva traditioner. De benämns här som skolkod och arbetslivskod.

I detta kapitel diskuteras studiens slutsatser. Det görs i förhållande till frågeställningarna a) hur utformas yrkesutbildningens innehåll för yrket PT genom expertgruppens arbete? b) hur tar yrkesutbildningen till PT form på en enskild skola? och c) hur kan man förstå de skiljelinjer som framkommer i mötet mellan skolans utbildningsuppdrag och arbetslivets syn på utbildningens innehåll?

Hur formuleras yrkesutbildningens innehåll i expertgruppens arbete?

Den första frågeställningen berör hur yrkesutbildningsinnehållet för yrket PT utvecklades då Skolverkets expertgrupp formulerade utbildningen som ett program. Resultatet visar att skolämnet pedagogik, som är centralt inom barn- och fritidsprogrammet var intressant för representanten för friskvårdsbranschen. Det pedagogiska ämnesinnehållet upplevdes stämma väl överens med hälsobranschens kundrelaterade aspekter. I ämnet pedagogik förbereds

eleverna på att möta, leda och arbeta med människor i olika sammanhang och åldrar.⁵⁸ Andreasson och Johansson (2014c) benämner det som pedagogiska lärandeaspekter i förhållande till yrket PT. Med utgångspunkt i ämnet pedagogik formulerades sedan en nationell yrkesutbildning som dels ansågs kunna sammanföra branschens och skolans kollektiva intressen och dels ansågs svara upp mot samhällets ökande behov av arbetskraft.

Trots att utbildningen kom att bli en del inom gymnasieskolan visar resultatet att branschen, redan då utbildningen formulerades, såg flera problem i att lägga utbildningen på gymnasieskolan. Ett problem var att eleverna, då de var färdiga med sin utbildning, kunde ses som för unga för att inge kunderna förtroende. Deras ålder skulle därför kunna innebära att de fick svårt att få legitimitet hos kunder och att de därmed var ointressanta ur arbetsgivarsynpunkt. Ett annat problem var att friskvårdsbranschens representant inte såg någon egentlig framtid för gymnasieskolan som utbildare för yrket PT. Branschen som sådan strävade mot en högre utbildningsnivå, och därmed högre status för yrket PT. En fråga man kan ställa men som här inte låter sig besvaras är om branschen ser gymnasieskolan som en tillfällig samarbetspartner.

Forsberg (2008) studerade den utredning som låg till grund för GY 2011 (SOU 2008:27) och problematiserade förhållanden som kunde innebära att eleverna blev förlorare i den nya reformen. Den här studiens resultat visar att det redan på formuleringsnivån var osäkert om friskvårdsbranschen och skolan hade samma intresse för gymnasial yrkesutbildning.

Hur tar utbildningen form på den lokala skolan?

Studiens andra fråga gällde hur yrkesutbildningen tog form vid en enskild skola på lokal nivå samt i mötet mellan skola och arbetsliv. Den skola som ingår i den här studien, Centrumskolan, berörs tydligt av att BF-programmet genomgått stora förändringar när det gäller ämnesinnehåll, inriktningar och yrkesutgångar efter GY 2011. Programmets innehåll är till stora delar nytt med flera nya gymnasiala yrkesutgångar.

Resultatet visar en vag och splittrad skolkod som inte helt lyckas väva samman det programgemensamma i yrkesutbildningen. Istället tar det yrkesspeci-

⁵⁸http://skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/sok-amnen-kurser-och-program/program.htm?programCode=BF001&lang=sv#anchor_4
Hämtad 2016-03-08.

fika i yrkesutgångarna över. Vagheten i skolkoden innebär att tidigare rutiner och förväntningar för ”så här är vi inom BF-programmet” inte finns längre. De nya yrkesutgångarna har därför förändrat programmet och det verkar inte längre finnas någon gemensam plattform för utbildning. Arbetslivskoden är däremot stark och tydlig. Här finns inga tveksamheter utan den villkorar och sätter gränser för vad som ryms inom arbetslivet.

De nya yrkesutgångarna innebär att skolan får samarbeta med aktörer utan tidigare erfarenhet av gymnasial yrkesutbildning, vilket dessutom ska ses i förhållande till att undervisningen för yrket PT är tydligt inriktad på anställningsbarhet. Exempelvis återkommer yrkeslärarna vid inriktningen fritid och hälsa ofta till det specifika yrkeskunnande som gäller för yrket PT. De talar om branschsamverkan, försäljning för hälsa, träningsprogram, pedagogiskt bemötande i förhållande till försäljning av PT:s tjänster, försäljningssamtal och yrkesetiskt förhållningssätt (jfr Melton et al. 2008; 2010). Det senare innebär att respektera kundens integritet, dvs. hur man tar på kunden, talar till kunden och att passa tider. Arbetslivets intresse för yrkeskunnande vävs hela tiden in i undervisningen bland annat genom kursmaterialet från den externa licensieringsfirman. Resultatet visar att arbetslivet, med dess villkor och förutsättningar, på ett avgörande sätt påverkar hur den lokala skolan formar yrkesutbildningen och talar om anställningsbarhet.

Programmets yrkesområden har olika behörighetsgivande licenser och arbetsintyg. Elever som utbildas till yrket PT får möjlighet att licensieras liksom de elever som läser yrkesutgången väktare. För de yrkesutgångar där skolan samarbetar med kommunen finns inga intyg eller liknande. Resultatet visar å ena sidan hur Centrumskolan, genom licensieringen, söker ge elever inom yrkesutgången PT förutsättningar för yrkesbehörighet och därmed ökade möjligheter till arbete efter gymnasieskolan. Å andra sidan finns även två möjliga problemområden: 1) Villkoren för elever inom BF-programmet skiljer sig åt och med fördel för de yrkesutgångar som får med sig sådana intyg. Detta beror på att licensen, tillsammans med betygen, innebär att elevernas chanser till arbete ökar. 2) De elever som inte klarar den licens för PT som arbetslivet kräver kan, trots godkända betyg från skolan, få en sämre ställning på arbetsmarknaden än om skolan inte hade erbjudit licensiering. Det här kan ses som ett exempel på då skolkoden (det att sätta betyg) och arbetslivskoden (det att licensiera) är oförenliga vilket kan bidra till att utbildningen blir en form av återvändsgränd för eleven, trots godkända gymnasiebetyg.

Hur förstå skiljelinjer i mötet mellan skola och arbetsliv?

Studiens tredje fråga besvaras främst genom de situationer då den lokala skolan och representanter för arbetslivet utformar utbildningen inför praktiken i år 3. Den lokala skolan och arbetslivet framstår som eniga om vad yrkeskunnande inom yrket PT innebär. De är överens om att yrket främst innehåller försäljning, samt förmåga att möta kunder på ett professionellt och korrekt sätt. Verksamheterna är även överens om att den som arbetar som PT ska kunna anatomi och träningslära, men också ska ha kunskap om att sälja sin yrkeskompetens till kunder (jfr Melton et al. 2010). Det innebär dock inte att de båda verksamheternas koder är förenliga i genomförandet av en utbildningspraktik. Ett sådant tillfälle gäller elevens arbetsplatsförlagda utbildning. Här vill skolan införliva PT:s hela yrkeskunnande under praktikperioden, vilket arbetsgivaren inte kan gå med på. En anledning är personliga tränares arbetsvillkor i förhållande till träningskedjorna. En PT:s lön, samt den ersättning han måste betala till träningskedjan, baseras på hur många kunder han har. Eftersom kunderna betalar lönen är det också de som bestämmer om eleven ska få tillgång till hela yrkeskunnandet eller inte.

Situationen kan ses i förhållande till Billett (2006) som beskriver hur den *iscensatta läroplanen* identifierar vilka lärandemöjligheter som eleverna får ta del av på arbetsplatsen. I den här studien begränsas lärandemöjligheterna till att gälla städning, fiktiva träningsprogram samt tydliga direktiv på hur en PT ska uppträda och förväntas se ut på arbetsplatsen. Det stämmer också överens med Billett et al. (2007) som visar hur produktionen, företagets inkomster och löner påverkar i vilken mån arbetsplatsen kan erbjuda eleven att ta del av arbetsuppgifter som möjliggör utveckling av yrkeskunnande. Arbetsplatsens kollektiva villkor begränsar på så sätt vilket yrkeskunnande som eleven erbjuds att ta del av.

Studiens resultat kan även jämföras med tidigare forskning som visar att arbetsplatser inte har möjlighet att tillrättalägga arbetsuppgifter för att det kommer en elev (t.ex. Fjellström, 2014; Höghi, 2014; Kristmansson, 2017). Arbetsplatsen har sina förutsättningar och intressen och de ändras inte för att det kommer en elev. Resultatet på transformeringsarenan, såsom den framträder i den här studien, återspeglar resultatet på formuleringsarenan, dvs. skolan samarbetar med en bransch som inte med självklarhet tycker sig kunna införliva gymnasieskolan i sin verksamhet.

Avslutande diskussion

Tidigare forskning inför GY 2011 diskuterade främst risken att ungdomar kunde komma att exkluderas från utbildning på grund av social bakgrund eller etnisk tillhörighet (Forsberg, 2008; Hertzberg, 2008; Nylund, 2013). Förändringen beskrevs som en form av skiljeväg för ungdomar (Forsberg, 2008; Nylund, 2013). Varken i propositionen Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan (2008/09:199), Framtidsvägen (SOU 2008:27) eller i empirin från intervjuerna med expertgruppen har jag funnit att man identifierat vilka problem det skulle kunna innebära att i den gymnasiala yrkesutbildningen införliva branscher med de anställningsvillkor som är vanliga inom friskvårdsbranschen. Istället var utredarens uppdrag att ”bedöma vilka yrkesutbildningsbehov som ligger inom gymnasieskolans uppdrag och på vilket sätt dessa behov kan tillgodoses i gymnasieskolan” (SOU 2008:27 s. 383).

Resultatet av denna studie visar att företrädarna för arbetslivet, på både nationell och lokal nivå, var oroliga för att yrkeslärares inte hade rätt ämneskompetens. På nationell nivå handlade det om ifall skolorna skulle komma att utbilda yrkeslärares inom PT:s specifika yrkeskunnande eller inte. På lokal nivå synliggjordes oron genom att företrädaren för arbetslivet talade om för skolan vilka förutsättningar som måste gälla på arbetsplatsen. Ett sådant exempel var då företrädaren för arbetslivet frågade vad skolan menade med engagemang. Han ville veta om skolan lade samma innebörd i ordet som arbetslivet, dvs. om skolan insåg vad det innebar att arbeta i en verksamhet där försäljning var det främsta målet. Det här kan ses som att arbetslivet var osäkert på om lärarna var bekanta med innebörden för yrket de utbildade till. Det får också vara ett exempel på vad det kan innebära att införliva ett nytt yrkesområde i gymnasieskolan, både för arbetsliv och skola.

Ett differentierat program

Skolans traditioner och kulturella förväntningar anpassar sig inte bara i förhållande till arbetslivet, de anpassar sig och förändras även inom programmet. Lemar (2001) beskrev hur BF-programmet och dess lärare präglades av gemensamma pedagogiska traditioner och erfarenheter av programinnehåll. Ännu idag styrs BF-lärarna av programinnehållet, men inte av det programgemensamma, utan av yrkesutgångarna. På så sätt delas handlingsutrymmet för skolkoden upp i förhållande till de tre inriktningarna, vilket innebär att de

gemensamma pedagogiska traditionerna försvinner. Differentieringen blir speciellt tydlig då yrkeslärarna inte lyckades hålla ihop det programgemensamma för år 3 under den period som jag fanns på skolan. I studien framgår hur yrkeslärarna involverar arbetslivets förväntningar för yrkesutgången PT och riktar sitt intresse mot träningskedjan, bort från det programgemensamma arbetet (jfr Lemar, 2001).

Avsaknaden av programgemensamt arbete är ett exempel på hur skolkoden förändras då de förväntade gemensamma rutinerna och kollektiva traditionerna uteblir (jfr Arfwedson, 1983). Det är även ett exempel på hur läroplaner kan påverka villkoren för utbildning på de lokala skolorna (jfr Lindensjö & Lundgren, 2012). I det här fallet har det genom GY 2011 förts in flera olika yrkesutgångar i ett och samma program, vilket gör det besvärligt att finna programgemensamma strategier och gemensamma traditioner. Vid Centrumskolan sträcker sig yrkeslärarna därför snarare mot arbetslivets yrkeskunnande och samverkar med arbetslivet än med varandra. Sammantaget bidrar olikheterna som kommit till genom GY 2011 till att programmet som sådant dras isär och att personalen saknar ett gemensamt förhållningssätt.

En differentierad utbildning

Rosvall (2012) urskiljer vikten av att skolan och arbetslivet måste förstå och relatera till varandras verksamheter, vilket de gör om samverkanssamtalet utgår från läroplanen. I den här studien är det oftast skolan som accepterar arbetsplatsens kollektiva regler och intressen medan de egna intressena för utbildning får stå tillbaka. Det kan ses som ett sätt att genomföra läroplansuppdraget.

Ett exempel då skolkodens förväntningar först tycktes införlivas i arbetslivskodens förväntningar var personlig mognad. Arbetsgivaren talade då om personlig mognad i förhållande till försäljningstillfällen med kunder, att eleverna kunde lära sig personlig mognad vid arbetsplatsen. Yrkeslärarna talade också om personlig mognad men skillnaden var att de inte hade ett vinstdrivande intresse, utan ville öka elevernas självkännet och ansvarstagande. I det här specifika fallet blev det som till en början såg ut som ett gemensamt mål istället ett område där arbetslivskoden och skolkoden inte hade samma innebörd (jfr Billett et al., 2007).

Då en ny yrkesutbildning ska införlivas i skolans verksamhet rör det också handledarens kompetens och uppdrag. Elevernas yrkeskunnande är beroende

av vilket kunnande de får tillgång till under praktiken (Billett, 2006; Fuller & Unwin, 2004; Kristmansson, 2016; Mårtensson, 2014). Resultatet visar att handledarsituationen är något som yrkeslärarna ofta återkommer till. Bland annat matchar de, tillsammans med företrädaren för arbetslivet, elever och handledare som passar tillsammans. I samband med handledarfrågan framgår det ändå flera problemområden, kanske mest för att de är så centrala under elevens APL: 1) Handledarna är inte utbildade handledare, bara informerade om APL. De beskrivs i studien som en ny form av handledare, som affärsmän som har svårt att tolerera elever som inte framstår som en elit. Mårtensson (2014) identifierade att handledarnas kompetenser spelar en avgörande roll för vilket yrkeskunnande som eleven får ta del av. Utan pedagogisk kompetens hos handledaren finns risk att eleven inte får ta del av för yrkeskunnandet centrala arbetsuppgifter (jfr Billett, 2006). Problemområde 2) Handledarna arbetar som platschefer och inte som PT. Eftersom platschefen inte har rätt att beordra en PT att ta emot elever, ska eleverna i den här studien själva fråga kunderna och PT om de får följa med under de av PT ledda träningspassen.

Handledares kompetens och uppdrag är därmed motsägelsefullt. Å ena sidan är det tillfredsställande för arbetslivet dvs. handledaren gör sitt arbete och stör inte PT:s arbete med kunder. Å andra sidan är det problematiskt för skolan då arbetslivskoden inte kan förändras. Det innebär att handlingsutrymmet i arbetslivskoden är så starkt att skolan helt får anpassa sig efter arbetsplatsens rutiner och kollektiva traditioner (jfr Arfwedson, 1983). En slutsats är därför att det kan saknas beredskap för att utbilda elever på arbetsplatsen och skolans personal har svårt att genomföra utbildningsuppdraget.

Sammanfattningsvis blir slutsatsen att dynamiken mellan skola och arbetsplats bara synliggörs då skola och arbetsliv verkligen samverkar i förhållande till läroplanen (jfr Rosvall, 2012). I de fall då arbetslivskodens förväntningar och kulturella traditioner är starkast finns inget förhandlingsutrymme för att relatera till skolämnen. Istället får skolan acceptera arbetslivets förutsättningar och dess systemkontext där främsta intresset är kunden och ägarna. Det här är ett skeende som kan innebära att makten för kunskapsinnehållet i den gymnasiala yrkesutbildningen i allt högre grad förflyttas från skolan till arbetsgivare (jfr Nylund & Rosvall, 2011).

Återvändsgränd eller framtidsväg?

Den här studien belyser en yrkesutbildning där branschen, redan då utbildningen formulerades inför GY 2011, markerade att det var osäkert om eleverna skulle bli anställningsbara efter gymnasiet. Då utbildningen sedan transformeras på lokal nivå förstärks begränsningen av anställningsbarhet ytterligare. Det är exempelvis problematiskt att arbetslivet ger uttryck för att de kanske inte kan anställa en 19-åring, dvs. om kunden kommer att känna förtroende för en så pass ung PT. Den osäkerhet som framgår gällande anställningsbarhet gör Forsbergs (2008) fråga högst relevant, dvs. är ”framtidsvägen” en skiljeled eller huvudväg för eleverna? De får inte heller med säkerhet ta del av hela yrkeskunnandet under det arbetsplatsförlagda lärandet i år 3, en kunskapsbrist som innebär att de kan få svårt att klara licensieringstestet. Samtidigt lär sig eleverna även yrkeskunnande under den skolplatsförlagda delen av utbildningen, vilket kan innebära att de klarar licensieringen. Ändå är det så att begränsningarna under den arbetsplatsförlagda delen av yrkesutbildningen kan innebära en återvändsgränd, speciellt då ansvaret för den del av lärandet som innebär träning tillsammans med kunder, läggs på eleven.

Yrkesutbildningen framstår även som en möjlig återvändsgränd för gymnasieskolan som sådan. Enligt den nationella branschrådsexperten strävar friskvårdsbranschen efter att höja statusen för yrket PT i förhållande till en europeisk standard, ett sätt att synliggöra makten över kunskap. Den nationella branschrådsrepresentanten ger närmast uttryck för att det finns en vilja att vinna terräng inom sjukgymnastutbildning. Det skulle i så fall innebära legitimationskrav, vilket inte kan jämföras med de nuvarande licensieringskraven för yrket PT. Gymnasial yrkesutbildning är förlagd inom utbildningsnivå EQF-nivå 4 och kan inte utbilda inom högre nivåer. En höjning av yrkeskvalifikationer för yrket PT skulle i så fall innebära att gymnasieskolan inte kommer att kunna bedriva yrkesutbildningen i dess nuvarande form.

Då skola och arbetsliv utformar elevernas APL är det aktuellt att ifrågasätta om det är skolkodens förgivettagna rutiner och kollektiva traditioner som styr elevernas yrkesutbildning eller om det är arbetslivskodens? Å ena sidan bör skolan göra sig gällande under APL eftersom den styrs av läroplanen. Å andra sidan är arbetslivskoden viktig eftersom det är den kunskapen som skolan vill åt. I den här studien väver yrkeslärarna samman skolkoden och arbetslivskoden, vilket är det ideala utifrån läroplansuppdraget, men kodernas samman-

flätning kommer inte till uttryck hos arbetslivskoden. Där finns ingen plats för förändring och istället för att läroplanen styr är kunden och företagets vinstdrivande intressen dvs. arbetslivskodens systemkontext, centrala.

Sammantaget visar resultatet en stark arbetslivskod som villkorar och sätter gränser. Skolkodens handlingsutrymme framstår i sin tur som vagt och splittrat, dels inom programmet men också i förhållande till arbetslivskoden. Resultatet visar att den yrkesutbildning som formulerades av Skolverkets expertgrupp på nationell nivå inte med säkerhet är helt genomförbar på lokal nivå. Det beror på att skolan inte kan påverka arbetslivets villkor för elevernas APL, t.ex. handledares kompetens och vilka uppgifter eleverna kommer att få ta del av på arbetsplatsen. Det är därför återigen relevant att ställa samma fråga som Forsberg (2008) gjorde inför refomen GY 2011, frågan om yrkesutbildningen är en framtidsväg eller återvändsgränd för gymnasieeleven.

Studiens validitet och trovärdighet

Analysen utspelar sig inom formulerings- och transformeringsarenorna och rör talet om en *förväntad läroplan* (jfr Billett, 2006; Lindensjö & Lundgren, 2012). Resultatet är ett nedslag i hur en lokal skola utformade yrkesutbildning under en viss tid och i ett specifikt sammanhang. Materialet är inte så omfattande att det är generaliserbart utan resultatet ska ses som en plattform för att förstå vad som händer i ett visst sammanhang (jfr Larsson, 2005). Det är därför viktigt att göra liknande studier på andra arbetsplatser, dels studier som involverar yrket PT och dels helt andra arbetsplatser. Det är också viktigt att påpeka att studiens material samlades in under en tid då den lokala skolan och företrädare för arbetslivet var i början av sitt samarbete.

Eftersom studien har relativt få deltagare finns det naturligtvis svagheter i resultatet. Det är exempelvis endast fyra yrkeslärare och rektor samt två representanter från arbetslivet som framträder tydligt i de delar av analysen som berör den lokala skolans arbete, dvs. det som sker inom transformeringsarenan (jfr Lindensjö & Lundgren, 2012). Det insamlade materialet kan därför i ett första läge tyckas grunt men genom studiens explorativa karaktär, som strävar efter att förklara olika händelseförlopp och relationer, har jag försökt att fördjupa analysen. Jag har utgått från att tolkningar av ett problemområde byggs upp genom ”spelet mellan analys och helhet” (Larsson, 2005, s.31). I den här studien synliggörs problemområdet genom olika insamlingsmetoder, där just olikheterna gett möjlighet att följa intresseområdet.

Fortsatt forskning

Resultatet från den här studien antyder att i förberedelserna för GY 2011 fanns en omedvetenhet om hur villkoren i vissa branscher kunde påverka elevens möjlighet att utveckla yrkeskunnande. Levin (2008) belyste att det behövs fler studier inom det läroplansteoretiska fältet, studier som gör utvärderingar om vad som händer efter det att reformer utformats och hur de påverkar den lokala skolans verksamhet. Det är därför relevant att inte bara studera vilket lärande elever får ta del av utan det är också viktigt att studera vidare vad reformer kan innebära för skolans verksamhet.

Summary

The coming into force of the upper secondary school curriculum (GY 2011) in Sweden led to the introduction of new vocational programmes, new orientations, and new vocational outcomes. The content of the existing upper secondary school programmes was also changed, particularly in the light of the fact that several programmes acquired entirely new vocational outcomes that would later be incorporated into the system. One example of an entirely new upper secondary school vocational specialisation is the Personal Trainer (PT) option, which is part of the Recreation and Health orientation, which is in turn part of the Child and Recreation Programme (Swedish National Agency for Education, 2011). This study deals with how this vocational specialisation, which focuses on health, training, sales, and customer management (e.g. Melton, Katula & Mustian, 2008; 2010), was developed into a vocational outcome.

Aim

The study is explorative in nature. The aim is to examine how a vocational outcome within the framework of a vocational programme is developed and transformed into educational content. In this case, it is the development, on both the national and local level, of the upper secondary school Personal Trainer (PT) option within the Recreation and Health orientation, which is in turn part of the Child and Recreation Programme. The process involves working through a series of questions: 1) How will the work being done by the expert group contribute to the development of the PT vocational specialisation? 2) What form will the PT vocational specialisation take at the individual school level? 3) How can we acquire an understanding of the dividing lines that are emerging between the school's educational remit and the views held in the professional world regarding the programme content? The explorative nature of the study offers a multifaceted picture, which has its starting point in how the vocational orientation was developed prior to the decision taken by the Swedish Parliament relating to the GY 2011 reform. This is followed by a continuation of the ways in which the work that is taking

place within the framework of a school's joint internal programme is manifested. Finally, there is an examination of the way in which the school world and the professional world set about designing vocational programmes. The study adopts a curriculum-based theory approach (Lundgren, 1979; Lindensjö & Lundgren, 2012), where the workplace curriculum also has a vital role to play (Billett, 2006).

The Child and Recreation Programme has three orientations: Social Work, Pedagogical Work, and Recreation and Health. These orientations have different vocational outcomes, such as security officer, nursery nurse, classroom assistant, and personal trainer. The programme also has certain core subjects – education and health for example – which form a common foundation that highlights the vocational aspects of the programme. When the students choose a vocational orientation, they choose a specialisation, such as personal trainer, which is a relatively new profession in Sweden.

Previous research

The research review deals mainly with national studies from the turn of the century onwards, i.e. the years before GY 2011 was planned and discussed. Generally, there is relatively little research dealing with vocational education from the period before 2000 (see Lindberg, 2003). There has been growing interest in vocational education, both before and after implementation of the most recent curriculum reform, GY 2011. This trend could be attributed to, amongst other things, the two national graduate schools, *Pedagogy of Vocational Subjects* and *Vocational Didactics*, both of which have drawn attention to vocational education (see, for example, Fejes, Lindberg & Wärvik, 2017). In this context, mention can also be made of a special theme issue of the journal *Utbildning och demokrati*, (Education and Democracy), which problematises the enquiry *Framtidsvägen-en reformerad gymnasieskola*, SOU 2008:27 (Pathway into the Future – a Reformed Upper Secondary School), which created the basis for the GY 2011 upper secondary school reform (Forsberg, 2008; Hertzberg, 2008; Lundahl, 2008). The various contributions discussed whether the new vocational programmes genuinely represented a pathway into the future for students, or whether they were more of a blind alley.

Previous research shows that when designing a programme, certain prerequisites need to be met by the school world and the professional world. In the first instance, there must be a willingness on the part of these two

worlds to collaborate (Rosvall 2012). In the second instance, the school world must prepare for those occasions when it collaborates with the professional world. In the third instance, the student must have access to relevant professional knowledge at the workplace (Billett, et al. 2007). Finally, it is crucial that the supervisor has the requisite expertise to train the students (Billett, 2002). The process through which the school world and the professional world develop a vocational programme is thus highly susceptible to external influences.

Even if there has been growing interest in research into vocational education in recent years, there is a lack of studies that analyse how the school world and the professional world interact to create an entirely new upper secondary school vocational programme. Previous studies have addressed more traditional vocational orientations (Berglund, 2009; Christidis, 2015; Fjellström, 2014; Kristmansson, 2016; Muhrman, 2016; Mårtensson, 2014; Wallin, 2014; Öhrman, 2015). In this study, a new field has become the subject of research, i.e. the PT profession within the Recreation and Health orientation, which is part of the Child and Recreation Programme.

Theoretical framework

When examining how the school world and the professional world have collaborated to create and implement a vocational programme, I have moved between the *development arena*, where discussions have taken place dealing with the design of the curriculum, and the *transformation arena*, where the school world and the professional world collaborate to find different ways in which the students' education can be planned and designed (cf. Lindensjö & Lundgren, 2012).

In this case, workplace learning has a key role to play. Billett (2006) makes a distinction between the intended curriculum and the curriculum that is actually put into practice at the workplace. The *intended* curriculum deals with the norms and notions in the professional world relating to expected professional knowledge and the economic interests of the business or organisation. The *actual* curriculum deals with the professional knowledge the student can acquire at the workplace (Billett, 2006).

The concept of codes, as developed by Arfwedson (1983), is central to the analysis, i.e. how people's actions are governed by routine patterns of behaviour. Collectively, these patterns form a code of action, what is termed a

school code (Arfwedson, 1983). The school code is influenced by the approach that is adopted and the rules, both stated and unstated, that are imposed. In the initial phase, Arfwedson's code concept is used to highlight how the National Agency for Education expert group, together with the sector council representative, designed the vocational programme on the national level. In the next phase, it is used to identify both the school code, as applied at a local school, and the professional code, and how these two codes occasionally fail to harmonise and find common points of agreement.

Method

It took just over a year to collate the material, which comprised interviews with three policy-makers from the National Agency for Education expert group and the sector coordinator, who had joined forces to develop the Child and Recreation Programme and its orientations in the lead-up to the GY 2011 reform. The material also included observations made by the participants, as well as interviews conducted at a local school, which was responsible for designing the vocational programme together with representatives from the professional world. The main participants were four vocational teachers, a principal, and two representatives from the professional world. Two of the vocational teachers were responsible for the entire vocational outcome relating to the PT profession, which is why they feature more prominently in the material. The participants also included four students, customers, a study and vocational advisor, a supervisor, two upper secondary school teachers, and a teaching consultant. The members of the latter group were also members of the programme committee and were involved in tripartite discussions and examinations, although they did not play a prominent role in the study. A total of 28 people were involved in the study.

The taped material was transcribed, read, listened to, and analysed. The process highlighted parts of the material that reinforced each other in the fact that they recurred in different contexts. A classification was then made based on relationships and limitations and how and where the relationships and limitations were established. Finally, a classification was made based on how the subjects or areas of interest, by being kept separate from each other (Arfwedson, 1983), came into being. I was able to detect consistent differences in how vocational teachers and representatives from the professional world expressed themselves when discussing matters relating to

education. These differences were characterised as the school code and the professional code. The same codes that appeared on the local level also appeared among expert groups and representatives from the recreation and wellness sector on the national level. The difference was that whilst the codes on the local level referred to the development of a vocational programme, the codes on the national level referred to differences and interests as the programme evolved prior to GY 2011.

Results

Chapters 6-10 include the results and analysis from the study, of which Chapter 6 falls within the development arena whilst the remaining chapters can be found within the transformation arena (Lindensjö & Lundgren, 2012). Chapter 6 deals with preparations in the lead-up to the GY 2011 reform. This is where cooperation between the expert group and the national representative for the health sector is manifested. Chapters 7 and 8 present and describe the individual local school codes. The focal point is the description by the vocational teachers of how the vocational outcome is designed and how the programme's vocational development group organises the programme as a whole. By this point, the school had acquired the fictitious name *Centrumskolan* (Central School). Chapter 9 presents and describes the professional code. Here the significance and content of the PT profession are brought to the fore by a representative from the professional world and a representative from the licensing firm used by the local school. Chapter 10 deals with how *Centrumskolan* and the professional world designed the upper secondary school programme for the PT profession, and in particular prior to the professional placement period in year 3.

The first result chapter covers the point at which the recreation and wellness industry representative on the national level, together with the members of the National Agency for Education expert group, discuss upper secondary school vocational education. The latter have been assigned the task of preparing a programme structure with syllabuses and curricula that match the expectations of the professional world; a task based on the report published by the upper secondary school inquiry, SOU 2008:27, and Government Bill 2008/09:199. It is a now withdrawn school code that is highlighted in the material; a code that welcomes the recreation and wellness sector and which seeks to take account of and satisfy interests and attitudes

within the sector. The recreation and wellness sector representative, for example, speaks about what the vocational programme should include once the expert group packages the content into subjects and courses. This results in the professional code's interests appearing to have a controlling influence when the curricula are developed on the national level. Likewise, it emerges how the industry, by striving for more advanced education programmes than the school can offer, is seeking to go beyond the type of education provided at upper secondary school level. This is despite the fact that collaboration on the content of the Child and Recreation Programme resulted in the creation of guidelines governing expected professional knowledge for the PT vocational outcome within the Recreation and Health orientation.

The second result chapter addresses the programme aspects that are common to the local Child and Recreation Programme. Here, the school staff discuss the organisation and implementation of the programme. GY 2011 states that the work related to all the programmes is thus applicable to the Child and Recreation Programme. It also forms the basis for the different orientations within the programme – Recreation and Health, Pedagogical Work, and Social Work (National Agency for Education 2011). The analysis reveals a vague school code, which reflects the lack of clarity in the programme's organisation and subject content. This can be attributed to the fact that the elements common to the whole programme do not function as a joint platform for the orientations. At the local school, interest in joint programme work therefore tends to fall by the wayside in favour of the orientations' more vocationally specific expectations. The earlier shared traditions relating to the content of the Child and Recreation Programme have undergone such a radical change that the vocational teachers are unable to identify with the programme design, resulting in a differentiated programme.

The third result chapter addresses how vocational teachers reason and how they organise the teaching content, the students' employability, and the education remit. Here it is clearly noticeable how the vocationally specific aspects of the Recreation and Health orientation take over the content in the local school code. The vocational teachers are aware of what is expected of the vocational programme in relation to the interests and expectations of the training chain as a whole. They know what professional knowledge means for the PT profession and they use the school's system as a starting point (cf. Arfwedson, 1983) and the curriculum as a regulatory document. The part of the school code that can be seen here forms a body of knowledge that is

focused on selling the specific professional expertise of the PT. This could be regarded as a response to the external context of the school code, where the professional world influences the programme content (cf. Arfwedson, 1983). This means that the vocational teachers amend the content when teaching vocational subjects in order to fall into line with the interests of the professional world.

The fourth result chapter, Chapter 9, involves a discussion about the intended curriculum, i.e. the prescriptive ideas and understanding at the workplace regarding expected professional knowledge (Billett, 2006). This chapter describes the interests of the professional world in terms of professional content, and highlights the conditions that exist when the school world and the professional world interact around vocational education. The professional code that emerges in the analysis is very clear and likewise the views held in the professional world of the PT profession. By way of summary, the analysis shows that the professional code signifies that a PT should be service and sales oriented, have the customer and the customer's health firmly in focus, and be fully aware that it is the PT's professional expertise that is being sold.

Finally, the fifth result chapter deals with how the local school world and the professional world together organise and design a vocational programme for a PT. The result shows that the professional knowledge that is offered to the student is not entirely in line with what the school world and the professional world describe as expert content for the PT profession. The school world and the professional world both state that the work of a PT comprises sales, meetings with customers, training, and health-related discussions, i.e. the same areas that are identified in the licensing companies' courses and the courses run by the school. And yet the professional world representative is unable to offer the student access to the whole body of professional knowledge. It is necessary to sell PT services to customers for the personal trainer to receive a salary and for the company to make a profit. The professional world representative is therefore failing to comply with the school's wishes, i.e. ensuring the student gains access to specific professional knowledge that a PT can put into practice when dealing with customers. At the workplace, it is the customer who is the focal point and not the student. The student must instead find ways of acquiring the specific professional knowledge of the PT during the placement period. The professional code would appear to be unchangeable.

Discussion

In the concluding discussion, it emerges that the vocational education provided at upper secondary school level, even at the development level, is incompatible with the interests of industry. This can be viewed in relation to Forsberg's (2008) line of reasoning about what the consequences for vocational education could be for students after GY 2011, i.e. whether the GY 2011 reform is a way forward. As vocational education aimed at the PT profession was developed on the national level, the recreation and wellness industry was given the opportunity to influence the subject content, and the National Agency for Education expert group was responsible for the wording. At the same time, the recreation and wellness industry has stated that it is seeking a level of education that is higher than what is on offer at upper secondary school level. The results also show that the professional world, both on the national and local level, has indicated that it is uncertain whether it is possible to employ a 19-year-old. There is thus a risk that the programme does not lead to employment. Likewise, it is problematic that when the school world and the professional world organise the vocational programme, the student is not offered the opportunity to access the whole of the PT's professional knowledge during the placement period, which means that the student is not in a position to make use of the entire body of professional expertise that is available. Despite the fact that on the local level the school world collaborates with the professional world and develops the vocational programme according to GY 2011, there is no guarantee that the student will be employable. Generally, this means there is a risk that the vocational programme becomes something of a blind alley for the student. As the industry considers the programme to be out of date, the vocational programme itself also risks ending up in a blind alley, and the future path for the professional outcome is uncertain.

It is important to note that the results from this study appeared in the development and transformation arenas and thus involve discussion about a realised curriculum (cf. Billett, 2006; Lindensjö & Lundgren, 2012). The results should not be viewed as an expression of "this is how it works in all upper secondary school PT vocational programmes". Instead, it is a declaration of how a local school designed a vocational programme during a certain period of time, and in a specific context. The conclusion of this study, however, is that the National Agency for Education expert group, even in the

SUMMARY

development arena, asks quite an intractable professional world to be involved in fulfilling the aims of the curriculum. On the local level, the programme is developed subject to the terms and conditions set out by the recreation and wellness industry, with employers who do not feel it is their responsibility to contribute to upper secondary school vocational education. As a result, it is difficult for the local school to discharge its educational remit.

Referenslista

- Akkerman, S.F. & Bakker, A. (2011). Boundary crossing and boundary objects. *Review of Educational Research*. Vol. 81, s. 132-169.
- Ambjörnsson, F. (2004). *I en klass för sig: Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. (Doktorsavhandling). Stockholm: Socialantropologiska institutionen vid Stockholms Universitet.
- Andersson, I., Wärvik, G-B., Thång, P-O. (2015). Formation of apprenticeships in the Swedish education system: Different stakeholders perspectives. *International Journal for Research in Vocational Educating and Training*. Vol. 2, s. 1-23.
- Andreasson, J. & Johansson, T. (2014a). The fitness revolution. Historical transformations in the Global Gym and Fitness Culture. *Sport Science Review*. Vol. XXIII, 3-4, s. 91-112.
- Andreasson, J. & Johansson, T. (2014b). Doing for group exercise what McDonald's did for hamburgers?: LesMills, and the fitness professional as global traveller. *Sport, Education and Society*. Vol. 1, s. 1-18.
- Andreasson, J. & Johansson, T. (2014c). *The global gym. Gender, health and pedagogies*. London: Palgrave macmillan.
- Apple, M. (2008). Curriculum planning: content, form, and the politics of accountability. In Connelly, F.M. *The SAGE handbook of curriculum and instruction*. Chapter 2. s. 25-44.
- Arfwedson, G. & Lundman, L. (1984). *Skolpersonal och skolkoder. Om arbetsplatser i förändring*. Stockholm: Liber, Utbildningsförlaget.
- Arfwedson, G. (1983). *Varför är skolor olika? En bok om skolkoder*. Stockholm: Liber, Utbildningsförlaget.
- Berg Christofferson, G. (2015). *Digital dialog som redskap för utveckling av yrkeskunnskap – en studie vid APL på gymnasieskolans vård- och omsorgsprogram*. (Licentiatuppsats). Stockholm: Institutionen för didaktik och pedagogiskt arbete vid Stockholms Universitet.
- Berglund, I. (2009). *Byggarbetsplatsen som skola - eller skolan som byggarbetsplats?* (Doktorsavhandling). Stockholm: Institutionen för didaktik och pedagogiskt arbete vid Stockholms Universitet.
- Berglund, I (2007). *EQUAL-projektet: En ny yrkesutbildning - genom yrkesbaserat lärande? En studie i tre gymnasieskolor som samverkar med företag*. Stockholm: Lärarhögskolan.
- Bernstein. B. (2000). *Pedagogy, symbolic, control and identity. Theory, research, critique*. Revised edition. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.
- Billett, S. (2011). *Curriculum and pedagogic bases for effectively integrating practice-based experiences*. (Report). Australian Learning and Teaching Council and teaching Australian.

- Billett, S. (2006). Constituting the workplace curriculum. *Journal of Curriculum Studies*. Vol. 38, s. 31-48.
- Billett, S. (2004). Workplace participatory practices. Conceptualizing workplaces as learning environments. *The Journal of Workplace Learning*. Vol. 16, s. 312-324.
- Billett, S. (2002). Workplace, pedagogic practices: co-participation and learning. *British Journal of Educational Studies*. Vol. 50, s. 457-481.
- Billett, S., Ovens, S., Clemans, A., Seddon, T. (2007). Collaborative working and contested practices: forming, developing and sustaining social partnerships in education. *Journal of Education Policy*. Vol. 22:6, s. 637-656.
- Björklund, E. (2008). *Constituting the healthy employee. Governing gendered subjects in workplace health promotion*. (Doktorsavhandling). Umeå: Institutionen för pedagogik vid Umeå Universitet.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*. Vol. 3, s. 77-101.
- Bryman, A. (2008). *Sambällsvetenskapliga metoder* uppl. 2. Malmö: Liber.
- Christidis, M. (2014). *Ämnesintegrering på vård- och omsorgsprogrammet utifrån ett verksamhetsteoretiskt perspektiv*. (Licentiatuppsats). Stockholm: Institutionen för didaktik och pedagogiskt arbete vid Stockholms Universitet.
- Craig, A.C. & Eickhopp-Shemek, J.M. (2009). Educating and training the personal fitness trainer. *ACSM's health and fitness journal*. Vol. 13, s. 8-15.
- Deng, Z. & Luke, A. (2007). Subject matter: Defining and theorizing school subjects. In Connelly, F.M. *The SAGE handbook of curriculum and instruction*. Chapter 4, p. 66-89.
- Ellström, P-E. (2005). Arbetsplatsens janusansikte. *Pedagogisk forskning i Sverige*. Vol. 3, s. 182-194.
- Engeström, Y. (2001). Expansive learning at work: toward an activity-theoretical conceptualization. *Journal of Education and Work*. Vol. 14, s. 133-156.
- Fangen, K. (2005). *Deltagande observation*. Malmö: Liber AB.
- Fejes, A., Lindberg, V. och Wärvik, G-B. (2017). (Red). *Yrkesdidaktikens mångfald*. Stockholm: Lärarförlaget (kommer i december 2017)
- Fjellström, M. (2014). Vocational education in practice: a study of work-based learning in a construction programme at a Swedish upper secondary school. *Empirical Research in Vocational Education and Training*. Vol. 6, s. 1-39.

REFERENSLISTA

- Forsberg, E. (2008). Framtidsvägen – en huvudled eller en skiljeväg. *Utbildning och demokrati*. Vol. 17, s. 75-98.
- Fuller, A. & Unwin, L. (2004). Expansive learning environments: integration organizational and personal development. In Rainbird, H. *Workplace Learning in Context*. s. 126-144. London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Gobo, Giampietro (2011). Ethnography. (Red.) Silverman, D. *Qualitative research issues of theory, method and practice*. 3rd Edition. s. 15-34. SAGE publications.
- Guile, G. & Griffiths, T. (2001). Learning through work experience. *Journal of Education and Work*. Vol. 10, s. 113-131.
- Hertzberg, F. (2008). Formaliserade möten, tidigarelagda val. Reflektioner kring gymnasieutredningens syn på övergång från skola till arbetsmarknad. *Utbildning och demokrati*. Vol. 17, s. 53-74.
- Hjelmér, C. (2012). *Leva och lära demokrati? En etnografisk studie i två gymnasieprogram*. (Doktorsavhandling). Umeå: Institutionen för tillämpad utbildningsvetenskap vid Umeå Universitet.
- Hjort Liedman, M. & Liedman, S-E. (2008). Den livslånge lärlingen. *Utbildning och demokrati*. Vol. 17, s. 17-28.
- Håman, L. (2016) *Extrem jakt på hälsa*. (Doktorsavhandling). Göteborg: Institutionen för kost- och idrottsvetenskap vid Göteborgs Universitet.
- Höghielm, R. (2014). *Man lär så länge man lever- yrkeslevers arbetsplatslärande ur företagsperspektiv*. Stockholm: Institutionen för pedagogik och didaktik vid Stockholms Universitet.
- Johansson, T. (2004). *Samarbete mellan gymnasieskolan och näringslivet – en studie av lokala partnerskap i fyra kommuner*. (Licentiatuppsats). Umeå: Institutionen för statsvetenskap vid Umeå Universitet.
- Korp, H. (2006). *Lika chanser i gymnasiet? En studie om betyg, nationella prov och social reproduktion*. (Doktorsavhandling) Malmö: Lärarutbildningen, Malmö högskola.
- Kristmansson, P. (2016). *Gymnasial lärlingsutbildning på Handels- och administrationsprogrammet. En studie av lärlingsutbildningens förutsättningar och utvecklingen av yrkeskunnande*. (Doktorsavhandling). Umeå: Pedagogiska institutionen vid Umeå Universitet.
- Kvale, S. Brinkman, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsinterjun*. 2:a upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Konkola, R., Tuomi-Gröhn, T., Lambert P., Ludvigsen, S. (2007). Promoting learning and transfer between school and workplace. *Journal of Education and Work*. Vol. 20, s. 211-228.

- Lagström, A. (2012). *Lärlingslärare- en studie om hur vård- och yrkeslärares uppdrag formas i samband med införandet av gymnasial lärlingsutbildning*. (Doktorsavhandling). Göteborg: Institutionen för vårdvetenskap och hälsa vid Sahlgrenska Akademin.
- Larsson, S. (2010). Om generalisering från kvalitativa studier. I Eriksson, I. L., Lindberg, V & Österlind, E. (Red.) *Uppdrag undervisning: Kunskap och lärande*. Kapitel 2, s. 51-68. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, S. (2005). Om kvalitet i kvalitativa studier. *Nordisk pedagogik*. Vol. 1, s. 16-35.
- Lave, J. & Wenger, E. (1991). *Situated Learning: Legitimate peripheral participation*. New York: Cambridge University Press.
- Leigh Star, S. & Griesemer, J. (1989). Institutional Ecology, translations and boundary objects: amateurs and professionals in Berkley's Museum of Vertebrate Zoology, 1907-39. *Social Studies of Science*. Vol. 19:387, s. 386-420.
- Lemar, S. (2001). *Kaoskompetens och gummibandspedagogik, En studie av karaktärsämneslärare i en decentraliserad gymnasieorganisation*. (Doktorsavhandling) Umeå: Pedagogiska institutionen vid Umeå Universitet.
- Lemar, S. (2009). Brobygge mellan skola och arbetsliv. I Hansson T: (Red.). *Didaktik för yrkeslärare*. s. 181-194. Lund: Studentlitteratur.
- Levin, B. (2008). Curriculum policy and the politics of what should be learned in schools. In Connelly, F.M. *The SAGE handbook of curriculum and instruction*. Chapter 1, s. 5-35.
- Lindberg, V. (2003). *Yrkesutbildning i omvandling. En studie av lärandepraktiker och kunskapstransformationer*. (Doktorsavhandling). Stockholm: Institutionen för samhälle, kultur och lärande vid Stockholms Universitet.
- Linde, G. (2000). *Det ska ni veta! En introduktion till läroplansteori*. 2:a upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Lindensjö, B. Lundgren, Ulf, P. (2012). *Utbildningsreformer och politisk styrning*. Sjätte tryckningen. Stockholm: Stockholms Universitets förlag.
- Lundahl, L. (2008). Skilda framtidsvägar. Perspektiv på det tidiga 2000-talets reformer. *Utbildning och demokrati*. Vol. 17, s. 29-51.
- Lundgren, U. P. (1979). *Att organisera omvärlden. En introduktion till läroplansteori*. Stockholm: Liber.
- Melton, D., Katula, J., Mustian, K. (2008). The current state of personal training: an industry perspective of personal trainers in a small southeast community. *Journal of strength and Conditioning Research*. Vol. 22, s. 883-889.
- Melton, D. Katula, J. & Mustian, K. (2010). The current state of personal training: managers perspectives. *Journal of Strength and Conditioning Research*. Vol. 24, s. 3173-3179.

REFERENSLISTA

- Meyer, C., Taranis, L., Goodwin, H., Haycraft, E. (2011). *Compulsive exercise and eating disorders*. University Centre for Research into Eating Disorders.
- Monaghan, L. (2001). *Bodybuilders drugs and risk. Health, risk and society*. New York: Routledge.
- Muhrman, C. (2016). *Inga klöver utan matematik. En studie av matematik i yrkesutbildning och yrkesliv*. (Doktorsavhandling). Linköping: Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Pedagogik och vuxnas lärande vid Linköpings Universitet.
- Mårtensson, Å. (2014). *Handledare och handledning-yrkeslärande på förskola*. (Licentiatuppsats). Linköping: Institutionen för beteendevetenskap och lärande vid Linköpings Universitet.
- Nilsson, A. (2014). Arbetsplatsen som resurs i den grundläggande yrkesutbildningen. I Panican (Red) *Yrkesutbildning för morgondagens arbetsliv*. Rapport nr 13 i Ratios serie ”Kompetens för tillväxt”. Kapitel 1, s. 15-38.
- Norlund, A. (2009). *Kritisk sakprosaläsning i gymnasieskolan; Didaktiska perspektiv på läroböcker, lärare och nationella prov*. (Doktorsavhandling). Göteborg: Göteborgs Studies in Educational Sciences 273.
- Nylund, M. (2013). *Yrkesutbildning, klass och kunskap En studie om sociala och politiska implikationer av innehållets organisering i yrkesorienterad utbildning med fokus på 2011 års gymnasiereform*. (Doktorsavhandling). Örebro: Institutionen för humaniora, utbildnings- och samhällsvetenskap vid Örebro Universitet.
- Nylund, M. & Rosvall, P.-Å. (2011). Gymnasiereformens konsekvenser för den sociala fördelningen av kunskaper i de yrkesorienterade utbildningarna. *Pedagogisk forskning i Sverige*. Vol. 16, s. 81-100.
- Olofsson, J. & Panican, A. (2012). “Den svenska yrkesutbildningsmodellen”. I Hoest (Red) *Traditionelle udfordringer – fornyet interesse. Hvordan er de nordiske landes yrkesudbildninger i stand til å møte arbeidslivets behov?* Nordisk ministerråd, Köpenhamn. Tema Nord 2912:503.
- Pettersson, L. (2010). *Erfarenheter av APU?* Bilaga 5 i SOU 2010:75.
- Regeringens Proposition, 2008:09:199. *Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan*. Stockholm: Riksdagens tryckeriexpedition.
- Rosvall, P.-Å. (2012). Yrkesutbildning i förändring? Konsekvenser för undervisningen. I Loeb (Red.) *Lärare och lärande i Yrkesprogram och introduktionsprogram*. s. 57-74. Lund: Studentlitteratur.
- Rosen, H. S. och Gayer, T. (2010). *Public finance*. 9 uppl. (International edition). New York: McGraw-Hill Companies, Inc.

- Sassatelli, R. (2010). *Fitness culture. Gyms and the commercialisation of discipline and fun*. New York: Palgrave macmillan.
- Shiu, W-Y., Lee, Y-D., Lin, T-Y. (2010). Performance evaluation criteria for personal trainers: An analytical hierarchy process approach. *Social Behavior and Personality*. Vol. 38, s. 895-906.
- Silverman, D (2007). Instances or sequences?. In D. Silverman, *A very short, fairly interesting, quite cheap book about qualitative research*. s. 61-84. London: SAGE publications.
- Stern, M. (2011). Real or rogue charity? Private health clubs vs. The YMCA, 1970-2010. *Business and Economic History* 9. On-Line.
- Skolverket. (2011). *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. Stockholm: Fritzes förlag.
- Skolverket. (1994). *Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf94*. Stockholm: Fritzes förlag.
- Skolverket. (2000). *Barn- och fritidsprogrammet GY2000, Program mål, kursplaner, betygs kriterier och kommentarer*. Stockholm: Skolverket och Fritzes förlag.
- Skolöverstyrelsen. (1970). *Läroplan för gymnasieskolan Lgy70*. Stockholm.
- Smith Margurie, J. (2008). *Fit for consumption. Sociology and the business of fitness*. London/New York: Routledge.
- SOU 2008:27. *Framtidsvägen – en reformerad gymnasieskola*. Stockholm: Fritzes förlag.
- Stenström, M. L. & Tynjälä, P. (2009). *Towards integration of work and learning strategies for connectivity and transformation*. Chapter 1, s. 3-10. Jyväskylä: Springer.
- Svensk författningssamling (SFS) 2010:2039. (2010). *Gymnasieförordningen*.
- Tanggaard, L. (2007). Learning at trade vocational school and learning at work: boundary crossing in apprentices' everyday life. *Journal of Education and Work*. Vol. 20, s. 453-466.
- Tyson, R: (2015). *Vocational Bildung in action, a case study of the vocational education biography of master craftsman Wolfgang B.* (Licentiatstudie). Stockholm: Institutionen för pedagogik och didaktik vid Stockholms Universitet.
- Valkeinen, H., Häkkinen, A., Hannonen, P., Häkkinen, K., Alen, M. (2006) Acute heavy-resistance exercise-induced pain and neuromuscular fatigue in elderly women with fibromyalgia and in healthy controls. *Arthritis and rheumatism*. Vol. 54, s. 1334-1339.
- Valkeinen, H., Alen, M., Hannonen, P., Häkkinen, A., Airaksinen, O., Häkkinen, K. (2004) Changes in knee reflexion and flexional force, EMG and functional capacity during strength training in older females with fibromyalgia and healthy controls. *Rheumatology*. Vol. 43, p.225-228.

REFERENSLISTA

- Vetenskapsrådet. (2012). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. På internet (2016) <http://codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>. Hämtad 2015-12-23.
- Wadensjö, E. (2014). Ett nationalekonomiskt perspektiv på yrkesutbildning för ungdomar. I Panican (red) *Yrkesutbildning för morgondagens arbetsliv*. Kapitel 2 s. 39-64. Rapport nr 13 i Ratios serie ”Kompetens för tillväxt”.
- Wallin, J. (2014). *Entreprenörskap i skolan: Formulering och transformering av GY 2011 inom gymnasieskolans hantverksprogram*. (Licentiatstudie). Linköping: Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Pedagogik och vuxnas lärande vid Linköpings Universitet.
- Virolainen, M. & Stenström, M-L. (2013). Building workplace learning with polytechnics in Finland: multiple goals and cooperation in enhancing connectivity. *Journal of Education and Work*. Vol.26, s. 376-401.
- Wyszynska Johansson, M. (2015). *Gymnasieungdomars erfarenheter av hur yrkeslärande bedöms*. (Licentiatuppsats). Göteborg: Institutionen för pedagogik och specialpedagogik vid Göteborgs Universitet.
- Öhman, A. (2015). *Cykler och loopar i salongen: en studie av återkoppling i frisörklassrummet*. (Licentiatuppsats). Karlstad: Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap vid Karlstads Universitet.

Internetadresser

- <http://www.gymnasium.se/sok/barn-och-fritidsprogrammet-fritid-halsa/a88-c597>
Hämtad 2016-06-10
- <http://skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/programstruktur-och-examensmal/barn-och-fritidsprogrammet> Hämtad 2017-03-14
- <http://friskvardsforetagarna.hemsida24.se/antidopning-19377006> Hämtad 2016-07-06
- <http://web.friskissvettis.se/om-friskis-svettis/historia> Hämtad 2016-04-20
- <http://web.friskissvettis.se/om-friskis-svettis/utbildningen-2> utbildningsprogram Hämtad 2016-04-16
- http://iki.gu.se/digitalAssets/1488/1488648_g-2014_205-utbildningsplan-sports-coach-kandidat-rev.-140528-2-.pdf Hämtad 2016-04-16
- www.socialstyrelsen.se
- <http://iki.gu.se/utbildning/program/halsopromotion> Hämtad 2016-11-30
- <http://www.hh.se/villstudera/naturvetenskapmiljoochmatematik/programgrund/biomedicininriktningfysisktraning180hp.65438515.html> Hämtad 2016-04-16

<https://ec.europa.eu/ploteus/content/descriptors-page> Hämtat den 15-10-2014

<https://www.seqf.se/> Hämtad 2016-12-16

<http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/kursplaner-fore-2011/subjectKursinfo.htm?subjectCode=LPL&lang=sv&tos=gy2000> Hämtad 2016-12-02

<http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/ped?lang=sv&subjectCode=ped&tos=gy> Hämtad 2016-12-02

https://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/programstruktur-och-examensmal/barn-och-fritidsprogrammet#anchor_4 Hämtad 2016-03-08

<http://skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/sok-amnen-kurser-och-program/program.htm?programCode=BF001&lang=sv#anchor4>
Hämtad 2016-03-08

<http://www.hh.se/villstudera/naturvetenskapmiljoochmatematik/programgrund/biomedicininriktningfysisktraning180hp.65438515.html>
Hämtad 2016-04-16

Bilaga 1. Intervjumall med öppna frågor

Hur kommer det sig egentligen att du började på barn- och fritidsprogrammet?

Berätta – vad innebär PT utbildningen – jag vet inget om den, berätta!

Hur kommer det sig att du arbetar med inriktningen mot personlig tränare?

Hur startade arbetet med inriktningen?

Har inriktningen blivit som ni tänkte från början?

Vilka problem brottas ni med?

Hur ser förutsättningarna ut för att ni ska kunna bedriva utbildningen?

Hur ser arbetet med branschråd ut?

Hur är du involverad i branschrådet?

Vad pratar man om i branschrådet?

Finns det några svårigheter?

Hur har branschrådet påverkat ditt arbete?

Hur kommer ni i kontakt med branschen?

Vad tycker du är bra/dåligt med branschsamverkan?

Vad skulle du vilja säga att (ordet) yrkesämnesinnehåll innebär för dig?

Hur skulle du vilja säga att ni gör för att förbereda eleverna för sitt yrke?

Kan du beskriva en bra lektion där yrkesämnet syns riktigt tydligt?

Vad var det som hände?

Hur tänkte du kring kopplingen till yrkesämnet?

På vilket sätt framträdde branschen i uppgiften?

När har du känt dig riktigt lyckad som lärare?

Vad gjorde du då?

Planerade du med någon speciell?

Vilka strategier använde du?

Hur skulle du vilja säga att en typiskt yrkesrelaterad elevuppgift ser ut?

Vilka var med och gjorde uppgiften?

Hur tänkte ni kring kopplingen till yrkesämnet?

På vilket sätt framträdde branschen i uppgiften?

Kan du se några områden som du upplever som utmanande för ditt arbete idag? Är det något du vill tillägga?

Bilaga 2: Frågor till expertgruppen

På vilket sätt (hur) och ur vad uppstod diskussionerna/önskemålen om att PT var ett alternativ för yrkesprogrammen inför GY 2011?

Branschens intresse för inriktningen?

Skolans intresse?

Arbetsmarknadens behov-vilka var intresserade av gymnasial yrkesutbildning?

Hur växte PT inriktningen fram under arbetet med GY 2011?

Varför PT i BF-programmet?

Vilket behov fyller PT- inriktningen i den svenska gymnasieskolan.

På vilket sätt påverkade branschen yrkesutbildningar inför GY 2011?

Blev det som förväntat? På vilket sätt/om inte?

Fanns det något centralt intresseområde att få med i utbildningen?

Nationellt programråd-Hur ser samarbetet för yrkesutbildningen ut idag?

Kompletterande frågor till branschrepresentanten:

Hur ser branschen på yrkeslicensiering?

Hur ser det europeiska samarbetet ut kring:

Yrket

Innehåll

Kompetenser

Gemensam certifiering

Bilaga 3. Samtyckesblankett

I min studie undersöker jag, Ellinor Dyne, barn- och fritidsprogrammets inriktningen Fritid och hälsa mot Personlig tränare (PT). Det övergripande forskningsområdet är att: Söka förståelse för hur *yrkeskunnsande* skapas i de möten där lärare deltar samt vilka didaktiska uttryck det tar.

Studien genomförs med hjälp av intervjuer, deltagande observationer, dokumentanalyser samt dagböcker. Deltagande i studien är konfidentiellt och material kommer endast att användas i forskningssammanhang. Att delta i studien är frivilligt och som medverkande kan ni när som helst avbryta er medverkan

Samtycke

Jag har blivit informerad om forskningsprojektet och fått information om denna samtyckesblankett	JA	NEJ
Jag samtycker till att delta i studien	JA	NEJ
Jag samtycker till att intervjun spelas in	JA	NEJ
Jag samtycker till att dokument jag delar med mig av ingår i studien	JA	NEJ
Allt deltagande är konfidentiellt. Det insamlade materialet kommer endast att behandlas av forskaren	JA	NEJ
Jag samtycker till att det materialet, där deltagande verksamheter och individer är anonyma, sedan kan användas för forskning	JA	NEJ
Jag är införstådd med att jag när som helst kan avbryta	JA	NEJ

Ort och datum

Underskrift

Namnförtydligande

Denna samtyckesblankett förvaras hos Ellinor Dyne på Göteborgs Universitet

Doktorand mot licentiatexamen, Nationella forskarskolan yrkesämnenas didaktik.

Institutionen för pedagogik och specialpedagogik. Göteborgs Universitet